

Isoäidit maahanmuuttajina

Keskustelu Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan käännytyksistä
Helsingin Sanomien välittämänä, toistamana ja rakentamana

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden
tiedekunta
Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Anu Emilia Huovinen 161442
Helmikuu 2012

Tiedekunta	Laitos
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta	Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä	
Anu Emilia Huovinen	
Työn nimi	
Isoäidit maahanmuuttajina - Keskustelu Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan, käännytyksistä Helsingin Sanomien välittämänä, toistamana ja rakentamana	
Oppiaine	Työn laji
Yhteiskuntapolitiikka	Pro gradu -tutkielma
Aika	Sivumäärä
Helmikuu 2012	90
Tiivistelmä	
<p>Pro gradu -tutkielmassa käsitellään kolmen maahanmuuttajanaisen, Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan käännytyksistä käytyä keskustelua Helsingin Sanomissa vuosina 2008, 2009, 2010 ja 2011. Työssä pohditaan maahanmuuton kysymyksiä iäkkäiden henkilöiden kohdalla. Tutkimuksessa käsitellään lisäksi keskustelussa esiin nousseita kysymyksiä perheen rajaamisesta sekä julkisen vallan edustajien toimintarajoista. Tutkimuksessa hahmotetaan myös sitä, kuinka lainsäädäntö saa ohjaavan ja määrävän roolin yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa.</p> <p>Tutkimusote on abduktiivinen, sillä teoreettinen viitekehys on osin muodostunut aineistolähtöisesti, käännytyksproesseista kertovien Helsingin Sanomien artikkelien aihepiirien ja lähestymistavan kautta. Teoreettisessa viitekehyksessä ja analyysissä problematisoidaan toiseuden, kansalaisuuden, kansallisuuden ja kansallisvaltion rakennelmia, jotka muodostivat käydyn keskustelun rakenteellisen taustan.</p> <p>Analyysissä tarkastellaan käännytykskeskustelua ja sen taustalla vaikuttavia ja aktivoituvia diskursseja, joita ovat maahanmuuton liittäminen sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon, sukupuolittuneet roolit, ihmisoikeudet ja perheen määrittely. Käännytyksistä käydyssä keskustelussa neuvoteltiin siitä, ketkä saavat ylittää valtion rajat pysyvästi ja millainen maahanmuutto on sallittua ja toivottua. Globalisaation ja vapaan liikkuvuuden aikakaudella valtion rajojen ylittäminen muodostuu ongelmaksi maahanmuuttajille, jotka eivät edusta työntekijäkansalaisuuden ja työperäisen maahanmuuton ihanteita.</p>	
Asiasanat	
kansalaisuus, kansallisuus, maahanmuutto, valtio, toiseus, diskurssi, ihmisoikeudet, perhe, sukupuoli	
Säilytyspaikka	Itä-Suomen yliopiston kirjasto

Sisältö

1 Johdanto	1
2 Teoreettinen viitekehys eli valtio, kansalaisuus, kansallisuus maahanmuuton taustalla vaikuttavina ajatusmalleina.....	5
2.1 Valtio hallinnollisena yksikkönä, suvereenin tahdon ilmaisuna ja kansalaisuuden ja oikeuksien paikkana	5
2.1.1 Valtio hallinnon ja hallinnan instituutiona.....	5
2.1.2 Toimijoiden vallan paikantaminen ja paikantamattomuus	7
2.1.3 Nationalismin aate valtion rakennuspilarina.....	10
2.1.4 Vallan paikat valtiollisen, ylivaltiollisen ja markkinatalouden aikana	11
2.1.5 Tila ja valtion alue oikeuksien paikkana.....	12
2.1.6 Valtion hyvinvoinnin tuottajana ja takaajana jäsenilleen	13
2.2 Kansalaisuus, kansallisuus, Toiseus ja globalisaatio	14
2.2.1 Kansalaisuus kiinnittää yksilön valtioon ja sen normeihin	14
2.2.2 Kansalaisuuden ja kansallisuuden yhteen kietoutuminen.....	17
2.2.4 Rajojen ylittäminen ja kansalaisuus globaalisatiossa, erojen ja yhtäläisyyksien ristiriidat	18
2.2.5 Toiseus ja toiseuden tuottaminen.....	24
2.2.6 Kansalaisuuden ja maahanmuuttajien sukupuolittuneisuus ja sosiaalisten kategorioiden lävistävyys.....	27
2.3 Ihmisoikeudet yksilöllisen oikeudenmukaisuuden turvaajana globaalissa maailmassa	29
2.4 Perhe yhteisönä ja sosiaaliskulttuurisena rakenteena.....	32
3 Todellisuuden diskursiivinen luonne metodologisena lähtökohtana	34
3.1 Kulttuurisia ja yhteiskunnallisia ajatusmalleja hahmottava analyysi artikkeliaineistosta	34
3.2 Tutkimuksen luotettavuus ja paikkaansa pitävyys.....	37
3.3 Tutkimuksen ja analyysin taustoittaminen sekä eteneminen diskursiiviseen otteeseen nojautuen	38
3.4 Intertekstuaalisuus.....	41
4 Aineistona Helsingin Sanomien artikkelit Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan tapauksista.....	44
4.1 Aineiston esittely.....	44
4.2 Aineiston koostumus.....	47
4.3 Tapauksen taustoittaminen ja tutkimuksen kohteen hahmottaminen	47
5 Diskurssien hahmottaminen keskustelussa	52
5.1 Maahanmuuttaja kansalaisuuteen perustuvana ajatusmallina keskustelun taustalla.....	52
5.2 Talouden ja sosiaaliturvan kestävyys rationalisoituna vastakohtana maahanmuutolle	55

5.3 Perheen määrittely juridisista ja kulttuurisista lähtökohdista	59
5.4 Inhimillisuus ja yleinen oikeustaju ihmisoikeusdiskurssin ilmentäjinä.....	65
5.5 Toimintavalta ja toimijaroolit	67
6 Johtopäätökset.....	72
Lähteet.....	83
Aineistolähteet	87

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmani käsittelee kolmen naisen, Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan, käännytys- ja oleskelulupaprosessista käytyä keskustelua Helsingin Sanomissa vuosina 2008, 2009, 2010 ja 2011. Tutkimuksessani pohdin ja analysoin keskustelua nojaten lähtökohtaan, jossa maailma on jakautunut kansallisvaltioihin. Käsittelen työssäni nationalismia, toiseutta ja yhteen kuuluvutta merkittävinä ajatusrakennelmina maahanmuuton ja kansalaisuuden taustalla. Pohdin maahanmuuttoa mahdollisuutena ylittää kansallisvaltion rajat, jotka määrittyvät sekä maantieteellisesti että diskursiivisesti. Tutkimuksessani pohdin myös, kuinka sukupuolittuneisuus vaikutti jo lähtökohtaisesti ilmiön esiin nousemiseen sekä tapaan, jolla käännytettävistä henkilöistä puhuttiin ja kirjoitettiin.

Tutkimuskysymykseni on seuraavanlainen: *millainen oli Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan käännytyksistä käyty keskustelu Helsingin Sanomissa*. Millaisia diskursseja se aktivoi suhteessa käsityksiin maahanmuutosta ja maassa oleskelusta sekä kansallisvaltiosta ja kansalaisuudesta sosiaalista ja poliittista järjestäytymistä jäsentävinä fyysisinä, hallinnollisina ja diskursiivisina rakenteina ja verkostoina.

Tutkimukseni teoreettinen tausta on osittain rakentunut aineiston ja siinä esiintyneiden teemojen kautta. Tutkimusote on siinä mielessä abduktiivinen, että olen rakentanut tutkimusasetelman aineiston kautta ensinnäkin kysymällä, millainen oli Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan käännytyksistä ja oleskeluluvan anomisista käyty keskustelu, sekä toiseksi millaisia teemoja keskustelussa diskursseina esiintyi ja miten ne asettuivat suhteessa toisiinsa. Samalla aineistoa lukiessa ja jäsentäessä muotoutui teoreettinen viitekehys, jossa lähtökohtana on yksilön kiinnittymisen kansalaisena kansallisvaltioon sekä tämän ajattelun rinnalle tullut näkemys siitä, että yleiset ihmisoikeudet olisivat muodostamassa kuulumisen ja oikeuksiin käsiksi pääsemisen perustan kansalaisuuden ja (kansallis)valtioon kuulumisen ohella. Tämä kuulumisen ja oikeuksien piirissä oleminen kiinnittyy käsityksiin velvollisuuksista sekä siitä, ketkä ja millä perusteella ovat päätöksenteossa mukana tai universaalien oikeuksien ja palveluiden saajina. Tarkastelen työni teoriaosuudessa muun muassa kansalaisuuden, kansallisuuden ja nationalismin diskursiivisia rakenteita. Pohdin kuinka nämä rakenteet vaikuttavat keskustelussa taustalla ja kuinka ne liittyvät toisiinsa. En siten yleisesti tutki esimerkiksi oleskelulupaa hakevien tai ulkomaalaisten käännytyksiä.

Tutkimuksessa on kyse näin ollen siitä, että aineistoni perusteella tuon esille teoriaan pohjaten teemoja, joita ilmeni keskustelussa Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan käännytyksistä sekä pohdin diskursseja, jotka vaikuttivat keskustelussa taustalla. Tutkimuskysymyksessä

on mukana tapaustutkimuksen elementtejä siten, että keskityn tiettyjen henkilöiden käännytyksestä käytyyn keskusteluun yhdessä tiedotusvälineessä, Helsingin Sanomissa. Kyse ei kuitenkaan ole tapaustutkimuksesta siinä mielessä, että sen vaatimuksena syvällinen tarkastelu useasta näkökulmasta jää täyttymättä.

Helsingin Sanomien käännytyskeskustelussa oman kantansa antoivat korkeat auktoriteetit, kuten esimerkiksi tasavallan presidentti, ulkoministeri sekä luterilaisen ja ortodoksisen kirkon edustajat. Keskusteluissa nostettiin useaan otteeseen esiin se, että ulkomaalaislain mukaan oleskelulupa voidaan myöntää Suomen kansalaisen perheenjäsenille, joihin aikuista vanhempaa ei lasketa. Asiaa käsiteltiin aineistossa perheen määrittelyn sekä perheen koonnin ja perheen ideaalin kautta, ei lähes-tyen yksityisten henkilön vapaata liikkuvuutta. Keskustelussa keskeisenä näkökulmana oli se, että rajoitteena oleskeluluvalla on perheen tiukka määrittely, eikä nimenomaisesti maahanmuuton rajoit-taminen. Sinänsä perhe on olennainen yksilön elämän järjestämisen yksikkö, jossa sosiaalistutaan yhteisön arvoihin ja jossa arkea eletään. Kuitenkin pohdittaessa yksilön ja yhteisöjen suhdetta julki-seen valtaan sekä kiinnittymistä valtion, on juuri kansalaisuuden käsitteen ja valtion tehtävien poh-timinen keskeistä, minkä vuoksi omassa työssäni on annettu tilaa kansallisvaltion ja kansalaisuuden pohtimiselle.

Tutkimukseni aineistossa kiinnostavaa oli se, että käännyttävät naiset kiinnitettiin perheyhteisöön eikä heitä suoraan nähty tai määritetty yksilöinä. Pohdin tutkimuksessani miten ja miksi iäkkäät maahanmuuttajanaiset asemoitiin perheyksikköön sen sijaan, että heidät olisi määriteltä maahan muuttaviksi yksilöiksi. Perheen määrittelyn ohella keskustelussa taustalla vaikuttivat näkemykset ideaalittyyppisestä maahanmuutosta ja maahanmuuttajasta, mutta myös oikeudenmukaisuuteen ja taloudellisuuteen vetoaminen. Keskustelun juonteeksi nousi myös kysymys vallankäytön rajoista ja toimijoiden toimintamahdollisuuksista.

Vaikka siis suuressa osassa aineistoani, toimittajan raporteissa, mielipidekirjoituksissa ja pääkirjoi-tuksissa, mainitaan perhe, ei tutkimukseni suoraan paikannu perheen tutkimukseen vaan tutkimus-asetelma kiinnittyy laajempaan valtion, kansalaisuuden, kansallisuuden ja maahanmuuton teoreetti-seen viitekehykseen. Perhe on konkreettisella arjen elämisen tasolla yksityistä elinalueetta, mutta se on myös mitä suurimmissa määrin poliittinen ja yhteiskunnallinen instituutio. Tutkimuksessani per-he sijaitsee yksilön valinnanmahdollisuuden sekä liikkumista ja oleskelua rajoittavan lainsäädännön risteyskohdassa. Lisäksi perhe on tutkimuksessani ja aineistossani esillä myös kulttuuria välittävä-nä, traditionaalisenä ja muuttuvana instituutiona ja yhteisönä.

Tarkoitukseni ei ole työssäni pohtia, kuinka kansalaisuudesta, nationalismista tai rajojen ylityksistä puhutaan, vaan kuinka niiden ajattelumallit ja ajatusjärjestelmät vaikuttavat julkisuudessa käydyn keskustelun taustalla. Kansallisvaltio rajoineen sekä kansallisuus ja kansalaisuus ovat taustateologiat, jotka ovat osaltaan olleet jähmettämässä hallintorakennetta, mutta jotka vielä vaikuttavat toimintaan, asenteisiin ja määrittelyihin. Valtio näyttäytyy työssäni yhtäältä kansalaisuuden ja kansallisuuden toteutumisen paikkana sekä toisaalta institutionaalisenä hallinnollisena rakennelmana.

Tarkoitukseni on kiinnittää huomiota siihen laajempaan kulttuuriseen, poliittiseen ja yhteiskunnalliseen rakenteeseen, joka vaikutti keskustelussa kolmen naisen käännytyksestä ja myös puhuttaessa perheen määrittelystä. Tutkimuksessa olen tehnyt valintoja, joista yksi keskeinen oli rajata ulkomaalaislain syvempi käsittely ulkopuolelle. Vaikka aineistoni teksteissä usein mainitaan ulkomaalaislaki ja lainsäädäntöön viitataan paljon, koen, että itselläni ei ole valmiuksia työssäni tehdä syvempää juridista analyysiä. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, jossa pohditaan lainsäädännön paikkaa, voi tutkimus herkästi ajautua siihen, että tutkija kommentoi artikkelien lainsäädännöllisten faktojen paikkaansa pitävyyttä, ja se ei omassa työssäni ole tarkoitus. En aio pohtia sitä, ovatko artikkeleissa mainitut tulkinnat lain mukaan oikeita tai vääriä, vaan haen ennemminkin vastauksia siihen, mistä asioista keskusteltiin ja miksi keskustelua käydään ulkomaalaislain mukaisen perheen määrittelyn ympärillä. Taustalla olevien yhteiskunnallisten rakenteiden hahmottamiseksi on ollut välttämätöntä ottaa etäisyyttä juridisiin normeihin ja kohdella niitä yhteiskuntaa jäsentävinä sosiaalisina raameina, ei itsestään selvänä, muuttumattomana totuutena. Lainsäädäntöä ei toki voi ohittaa, mutta teoreettinen viitekehyseni ja analyysini eivät siihen voi nojata, koska muutoin olemassa olevalle hallinnalle ja kulttuurin ja sosiaalisen järjestyksen kiteytymille annetaan muuttumattomuuden ja lopullisesti jähmettyneen rakenteen etuoikeus.

Kiinnostukseni Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan käännytyksistä ja oleskelusta käytyyn keskusteluun herätti tapa, jolla ilmiö kiinniteltiin perheen kulttuuriseen ja juridiseen määritelmään. Lisäksi huomioni kiinnitti se, että kyseessä oleviin käännyttettäviin henkilöihin viitattiin isoäiteinä. Kiinnosuin siitä, että käännyttävät naiset, tai kuva, joka heistä Helsingin Sanomissa annettiin, poikkesi tyyppillisestä, tai jopa stereotyyppisestä maahanmuuttajasta. Naiset eivät olleet astumassa työelämään, mutta eivät myöskään perinteisesti edustaneet kulttuurista uhkaa, joka liittyy nuoriin, varsinkin naisiin. Tutkimuksessani liitän melko laajan teoreettisen viitekehysten yksittäisiin tapauksiin, sillä koen, että kansalaisuuden ja maahanmuuton kysymykset ansaitsevat tulla tarkastelluksi konkreettisen tapauksen kautta, jotta pohdinta ei jää liian abstraktille käsitteelliselle tai jopa idealistiselle tasolle.

Koska omassa työssäni tarkastelen kysymyksiä ja teoreettisia käsitteitä melko rajattujen tapausten kautta, on aineistokin tiukasti rajattu. Analyysi lähti liikkeelle aineistosta ja haasteena oli kiinnittää aineisto oikeaan teoriaan, muttei kuitenkaan liikaa myötäillä sitä siten, että laajempi yhteiskunnallinen konteksti ei olisi jäänyt sokeaan pisteeseen. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tarkoituksena on kysymykseen *mitä* vastaavan selonteon ohella vastattava myös, vaikkei tyhjentävästi, kysymyksiin *miksi* ja *miten*.

Käsittelen tutkimuksessani melko laajasti aineistoani sekä sen tarjoamia mahdollisuuksia ja pätevyyttä. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tämä on tärkeätä, sillä tutkimuksen kulmakivenä on pohtia, mistä aineisto kertoo ja kuinka yksittäinen tapaus suhteutetaan yleiselle abstraktiotasolle. Tutkimusaineistonani olevat Helsingin Sanomien artikkelit toimivat myös tiedonlähteenä, jonka kautta olen saanut tiedon tapahtumista. Tekstejä lukiessani olen pitänyt taustalla kriittisen otteen sen suhteen, että tulkitsem artikkelien kautta välittyvää ja rakennettua maailmaa ja toisaalta myös itse luon tutkimuksessa representaation todellisuudesta. Näin sanottuani haluan kuitenkin vielä korostaa, että tarkoitukseni ei ole ollut ajautua relativismiin, jossa kaikki tieto ja mitkä tahansa tulkinnat ovat yhtä oikeita, eikä mikään enemmän toista tosiasiallisempaa.

Lehtiartikkelien voidaan uskoa antavan oikeata tietoa, koska tiedon välittäminen on kuitenkin sanomalehtien päätehtävä. Vaikka tieto on aina luonteeltaan jossakin määrin ideologista, tarkoitukseni ei ole lähteä siitä oletuksesta, että aineistoni tiedot olisivat vääriä tai puutteellisia. Huomioitavaa on se, että vaikka tarkastelen lehtiartikkeleita, tarkastelu ja diskurssien hahmottaminen ei paikannu median tai mediatekstin tasolle vaan yhteiskunnallisten ja kulttuuristen arvojäsenysten ja rakenteiden tasolle.

Etenen tutkielmassani siten, että aluksi esittelen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen ja sen jälkeen käy läpi tutkimusmenetelmän ja aineiston. Tämän jälkeen esittelen analyysin kohteina olevien käännytysten tapahtumakulkua ja sen jälkeen tuon esille tutkimustulokseni ja niistä tehdyt johtopäätökset.

2 Teoreettinen viitekehys eli valtio, kansalaisuus, kansallisuus maahanmuuton taustalla vaikuttavina ajatusmalleina

2.1 Valtio hallinnollisena yksikkönä, suvereenin tahdon ilmaisuna ja kansalaisuuden ja oikeuksien paikkana

2.1.1 Valtio hallinnon ja hallinnan instituutiona

Kansallisvaltio on verrattain nuori hallinnan ja sosiaalisen elämän jäsentämisen muoto, jonka juuria voidaan paikantaa pitkälle historiaan, Antiikin Kreikkaan (Castles 2000, 28–33). Sen modernina eurooppalaisena alkupisteenä mainitaan usein Ranskan vallankumous sekä sen ajallisesti läheiset sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset tapahtumaketjut, joiden myötä kuninkaan ja alamaisten hierarkia purettiin ja tilalle tuli kansalaisten tasa-arvo (Urponen 2010, 293). Työssäni en hahmota kansallisvaltiota sen historiasta käsin, vaikka pitkän ajan prosessit ovat aina tärkeitä nykyisyydeksi hahmotetun kokonaisuuden kannalta. Tutkielmani laajuus ei kuitenkaan anna tilaa valtion idean ja syntymän laajemmalle esittelylle ja toisaalta liiallinen historiaan takertuminen voidaan jossain määrin nähdä tietynlaisen kansallisen tarinan tai ideologian uusintamisena.

Näen kansallisvaltion käsittelyn omassa työssäni keskeisenä. Vaikka valtioista ei aineistossani suoraan puhuttu, muodostaa se normalisoituneen taustan ja perustan, johon keskustelu sekä toiminnan institutionaaliset verkostot paikantuvat. Kansallisvaltio on maantieteellisin, kulttuurisin, sosiaalisiin ja kielellisiin, rakennetuin ja ylläpidetyin rajoin määritelty alue, jossa päätetään, kuka alueen sisällä saa olla ja millä ehdoilla. Pohdintani kiinnittäminen niinkin laajaan ajatukselliseen kokonaisuuteen kuin valtiolliseen hallintoon ja kansallisvaltion ideaan saattaa tuntua aluksi kaukaa haetulta, mutta tarkoituksenani on tehdä näkyväksi sen ajatuskokonaisuuden ja kentän taustoja, jossa toimitaan. Valtion, kansallisuuden ja kansallisuuden käsitteiden sivuuttaminen tutkimuksessani mielestäni tarkoittaisi sitä, että nykyinen valtiollisiin rajoihin perustuva maailmanjärjestys otetaan annettuna, eikä nykyisen jaon perusteluita tai toimivuutta pohdittaisi.

Kansallisvaltion on usein todettu olevan kuvitteellinen yhteisö, mutta sosiaalisen, historiallisen ja kulttuurisen rakentuneisuuden pohtiminen ja esiin tuominen ei tarkoita, että tämä yhteisö olisi merkityksetön tai sivuutettavissa oleva asia, vaan kyseessä on konkreettisesti yksittäistenkin ihmisten elämää ohjaava, jäsentävä ja merkityksiä luova rakennelma. Yhteiskunnallinen sosiaalisen järjestyksen sopimuksellisuus ei tarkoita sitä, että yksilön on mahdollista kieltää se tai jättää luotuja sääntöjä noudattamatta ilman, että joutuu julkisen vallan yksinoikeudella harjoittaman väkivallan kohteeksi. Kuvitteellisessa yhteisössä yhteenkuuluvuuden rakentamisessa keskeinen osa on ollut sa-

mankaltaisena laajalle alueelle tapahtuvalla tiedonvälityksellä. Ihmiset, jotka eivät koskaan tapaa toisiansa ovat kuvitteellisesti yhdessä vaikkapa samojen lehtiartikkelien äärellä (Anderson 2006, 39, 61, 77).

Valtion rakenteet vaikuttavat institutionalisoituneen hallinnon ja hallinnan mekanismien kautta sekä muovaavat käsityksiä ja kulttuurisia ajatusmalleja. Valtion sosiaaliseen rakennelmaan kuuluu kaksi-juonteinen idea valtiosta yhtäältä demokratiaan perustuvana hallinnollisena tilana, jossa edustuksellisesti valtaa pitävät sen jäsenet ja toisaalta historian, kulttuurin ja juuret jakavan kansan elinalueena. Valtiota on siten mahdollista hahmottaa identiteetin ja kuulumisen kautta sekä institutionaalisten hallinto- ja hallintarakenteiden kautta. Valtion roolia ja vaikutusta on mahdollista määritellä riippuen siitä, millaisena nähdään valtion puuttuminen jäsentensä valintoihin ja elämään. Valtio byrokrattisten systeemien kimppuna sisältää ajatuksen jäsenten elämän hallinnasta ja ohjaamisesta, mutta toiselta puolelta katsottuna julkisen vallan tehtävänä katsotaan olevan puitteiden rakentamisen kansalaisten, jäsenten, elämälle (Yuval-Davis 1997, 70).

Valtion idean jakaminen puhtaasti kansanyhteisöön tai hallinnolliseen yksikköön on kuitenkin keinoitekoainen, sillä määritelmät ovat limittyneet keskenään. Esimerkiksi kansan ja kansallisuuden käsitteiden ylläpitäminen ja uusintaminen ovat tärkeitä mekanismeja pitää yllä valtion rakenteiden sisäistä koheesiota ja vakautta. Yhteiskunnallinen hallinta on kiinnittynyt virallisen, julkisen sektorin muotoutumiseen systemaattisessa tiedon keräämisessä. Siten sekä tiedon tuotanto sekä käyttäminen ovat yhdessä olleet muovaamassa hallinnan ja hallinnon verkostoa, jossa yksilö kuuluu erilaisten hallinnollisten ja hallinnallisten menetelmien piiriin (Helén 2010, 28–29). Valtion muodostumisen taustalla on ollut poliittisen kontrollin ja hallinnan keskittäminen, ja tässä prosessissa tärkeitä on ollut luoda yhdenmukaisuutta, mihin on tarvittu verotuloja ja väkivallan monopolia, mutta myös yhteenkuuluvuutta ja identifioitumista kansalliseen yhteisöön (Hurrell 2007). Käsitykset muukalaisuudesta, maahanmuutosta ja ulkomaalaisista nojaavat käsityksiin rajoin määritellyistä kansallisvaltioista, ja siten myös rajojen ylläpitäminen ja valtion sisäisen yhdenmukaisuuden uusintaminen ylläpitävät ajatusrakennelmia ”muiden” erilaisuudesta.

Hallinnan analytiikan teoreettisessa viitekehyksessä hallinnan ei nähdä olevan suoraan sellaista, että julkinen valta rajoittaisi sosiaalista kollektiivia, vaan että yhä enenevässä määrin liberalismiin loogiikkaan nojaten hallinta toteutuu yksilöiden valinnoissa ja vastuissa. Yksilöt, kansalaiset, toimijat tekevät asioita pyrkimyksenään päästä henkilökohtaisesti rationaaliseen ratkaisuun ja elävät siten, että riskit minimoituvat.

Hallinta ulottuu laajalle ja myös julkisen sektorin hallinnossa. Hallintaa toteuttavissa yksiköissä tapahtuu oman toiminnan hallintaa, jossa hallinnon osat pyrkivät olemaan mahdollisimman tehokkaita noudattamalla markkinalogiikkaa eli mahdollisimman suurta taloudellista tehokkuutta. Julkinen valta ei ole yksilöitävä toimija, jolla olisi yksi selkeästi määriteltävä toimintalinja, vaan siihen kiinnittyy erilaisia sektoreita ja instituutioita. Siksi lähtökohta, jossa peilaan keskustelua sellaisen laajan kokonaisuuden kuin valtion kautta, on jonkin verran ongelmallinen. Erillisyyttä pohdittaessa on mahdollista kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, että julkinen vallankäyttö on jakautunut valtion ja kuntien kesken siten, että jossakin määrin kunta on itsehallinnollinen mutta riippuvainen valtion politiikasta. Julkista valtaa ole siten ole helppo paikantaa mihinkään tiettyyn toimintamuotoon saati instituutioon. Valintaa ottaa lähtökohdaksi valtio vallankäyttäjänä ja yksilöiden sekä ihmisryhmien elämän ohjaajana perustelee se, että aineistossani käytyä keskustelua maahanmuutosta ja sosiaaliturvasta ei paikannettu kuntiin vaan nimenomaan valtion lainsäädäntöön ja valtakunnallisen tason politiikkaan: aineistona olevassa Helsingin Sanomien keskustelussa liikuttiin lainsäädännön tasolla, eikä puhuttu esimerkiksi kunnallisesta sosiaalipolitiikasta.

2.1.2 Toimijoiden vallan paikantaminen ja paikantamattomuus

Aineistossani tuli esille se, että yhteiskunnan eri toimijoilla, kuten poliitikoilla, viranhaltijoilla, mielipidepalstoille kirjoittaneilla sekä lehden haastattelemissa yksityishenkilöillä oli erilaisia näkemyksiä ja perusteluja siitä, kuka saa toimia ja millä valtuuksilla. Tämä tuli esimerkiksi ilmi tavasta, jolla valtakunnan poliitikkoja, kuten pääministeriä, kritisoitiin puuttumisesta tuomioistuimen päätökseen. Lisäksi mielipidekirjoituksissa kritisoitiin poliitikkojen toimimattomuutta sekä viranomaisten käsityksiä.

Valtion ja julkisen vallan sekä yksilöiden ja muiden toimijoiden paikanmäärittely on tasapainoilua sen suhteen, katsotaanko toimintaa rakenteista vai toimijasta käsin. Julkinen valta on mahdollista nähdä kansanvallan, suvereenin tahdon toteuttajana tai valtion voidaan katsoa käyttävän valtaa jäseniinsä, jotta se voi täyttää tehtävänsä talouden ja hallinnon toteuttamisessa sille määrättyllä tavalla. (Ronkainen 2009, 25–29.) Muotoutuessaan valtiot ovat perustaneet poliittisia, kulttuurisia ja sosiaalisia instituutioita sekä rakentaneet sotalaitoksen, luoneet verotuksen ja tulonsiirtojen järjestelmän, rakentaneen kansallisia tiedonkulun järjestelmiä ja infrastruktuuria, muodostaneet standardin kielen ja koulujärjestelmän. Kansalaiset ja subjektit toimivat ja toteutuvat suhteessa näihin järjestelmiin ja rakenteisiin. (Held 2005, 18–20.) Valtio voidaan siten nähdä pakkoyhteisönä, jolla määrättyllä maantieteellisellä alueella legitimi on fyysisen vallankäytön monopoli, ja näin ollen valtion jäsenyys ja sen sääntöjen vaikutuspiirissä oleminen ohjaavat ja kehystävät yksilöiden toimintaa.

Suvereenin valtion toimintavaltuuksien lähteenä pidetään yhdestä suunnasta katsottuna alueen ja valtion jäsenten enemmistön poliittista tahtoa. On varsin abstraktin tason ajatus, että suvereeni valta voisi täysin hallita ja ohjata alueeseensa kohdistuvia toimia ja vaikutuksia. Yksittäisen valtion rajojen sisällä tapahtumat, asiat tai valtion tekemät päätökset voivat vaikuttaa laajalle, mistä esimerkkinä ovat yli valtiollisten rajojen ulottuvat tehtaiden jätepäätöt. Suvereenin päätökset ulottuvat myös muualle kuin alueelle tai jäseniin, kun ne vaikuttavat myös alueella asuviin, vailla poliittisia oikeuksia oleviin henkilöihin. Tämä asettaa syvälle ulottuvia kysymyksiä vallankäytön oikeutuksista, koska vallan vaikutuspiirissä on ihmisiä, joilla ei ole mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon. (Held 2006, 290.) Vallan lähteen ja oikeutuksen kannalta huomioitavaa on myös se, että demokratia ja päätöksenteko toteutuvat varsin institutionalisoituneiden prosessien kautta, eikä suvereenin valta ole rajatonta tai spontaania.

Valtiolla ja julkisella vallalla on merkityksellinen rooli ihmisten elämän ohjaajana. Valtioilla on todellista hallinnollista ja taloudellista valtaa, vaikka ylikansallinen lainsäädäntö ja yritykset ovat kohentaneet voimasuhteitaan yksittäisten valtioiden ja julkisen yhteisön kustannuksella. Kansallisvaltiot muodostuvat kansallisista kuulumisen yksiköistä, ja tämä lähtökohta on myös kansainvälisen poliittisen ja lainsäädännöllisen toiminnan normien lähtökohtana (Hurrell 2007, 122). Pluralistiseksi näkemykseksi kutsutaan sitä, että valtioidenvälisissä yhteyksissä tai elimissä toimijoina ovat suvereenit valtiot, joilla on valta jäseniinsä ja jotka toisaalta toteuttavat jäsenistönsä valtaa (Hurrell 2007, 25–29). Valtaa ja hallintoa ei lähtökohtaisesti toteuteta ylivaltiollisista juridisin normein, jotka veisivät päätäntävaltaa rajoin kehystetyiltä suvereenilta valtioilta. Tässä mielessä ajatus globalisaatiosta ja kansallisvaltioiden sekä kansallisuuden merkitysten menettämisestä on liioiteltu.

Yleisesti ottaen valtioiden roolin on katsottu heikentyneen, ja esimerkiksi liberaalin perinteen mukaan kompleksit sosiaaliset toiminnan verkostot muokkaavat sosiaalista elämää valtioiden vallan ja lainsäädännön ohitse. Tällaisesta selkein esimerkki on globaali talousjärjestelmä (Hurrell 2007, 96). Valtaa ei ole aina helppoa paikantaa pelkästään yksittäisiin kansallisvaltioihin, eikä niitä voi nähdäkään ainoina normien luojina. (Hurrell 2007, 96.) Enenevässä määrin kansainväliset ja ylikansalliset organisaatiot ja lainsäädäntö ovat pyrkineet ottamaan valtaa tai rajoittamaan kansallisvaltioiden suvereniteettia ja ohjaamaan kansalaisten suhdetta valtioon kansanvälisten normien mukaiseksi (Hurrell 2007, 65), jolloin valtioiden valtaa tehdä itsenäisiä taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia päätöksiä tai ulkopoliittikkaa on heikennetty. Jossain määrin voidaan ajatella, että ylivaltiollisten, yhtenäisten normien luominen viestii, että ainakin ideaalitasolla on olemassa jokin määriteltävissä oleva kansainvälinen yhteinen hyvä, jota pyritään toteuttamaan.

Euroopan unioni, johon Suomikin kuuluu, on hallinnollinen yksikkö, jossa valtion määritelmä on murtunut ja muuttunut, kun suvereenit valtiot ovat antaneet päätäntävaltaa ylikansalliselle yhteenliittymälle ja elimille. Periaatteessa tämän tutkielman tapauskohteet, Antonova, Fadayel ja Kirbasova hakivat oleskelulupaa myös Euroopan unionin alueelle, eivät pelkästään Suomeen. Euroopan unionin tarkoituksena on luoda yhtenäisyyttä rajojensa sisäpuolelle, mutta samalla vastapuoleksi rakennetaan ”toista”. Yhteenliittymän lähtökohtana on ollut oman alueensa vahvistaminen suhteessa toisten kansoittamiin alueisiin, ja siten Euroopan unioni rakentaa ja ylläpitää ulossulkevia rajoja. (Castles & Davidson 2000, 98.) Huomioitavaa on toki myös se, että vaikka Euroopan unionista puhutaan usein yksikkönä, myös Euroopan unionin sisällä on erilaisia valta-asemia ja -kamppailuja. Valtioiden oman päätäntävallan ylitse valtaa käyttäviä elimiä ovat esimerkiksi Euroopan oikeusistuimien ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, jolla oli myös omassa aineistossani rooli, kun Antonova ja Fadayel valittivat saamistaan kielteisistä oleskelulupapäätöksistä.

Ongelmallista valtiot ylittävien elinten ja sääntöjen muodostamisessa on se, ettei ole selkeätä millaiset valtasuhteet vaikuttavat taustalla ja kuka saa määritellä mikä on yhteinen hyvä, jolla perustellaan yhteiset säännöt. Myöskään ylikansallisten sääntöjen ja sopimusten legitimitetti tai pitävyys ei ole itsestään selvää. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että ylikansallinen, julkisen vallan normisto tai hallinnollinen rakenne ei ole kovinkaan vahva, ja maailmanlaajuisissa toimintayhteisöissä toimijoina ovat kansallisvaltiot. On myös huomioitavaa, että valta ei paikannu pelkästään julkiselle sektorille, vaan maailmaan on tullut uusia rakenteita, eivätkä siten kansallisvaltioiden perinteistä suvereni-teettia sekä vallankäytön ja ohjaamisen mahdollisuuksia murena pelkästään ylikansalliset julkisen hallinnon ryhmittävät vaan yhä enemmän markkinat ja yritysmaailma sekä julkisten toimintojen ja palveluiden yksityistäminen ja erilaiset tuotantomuodot. (Kuusela 2006, 42.) Siten myös globaali markkinatalous jossakin määrin horjuttaa suvereenin valtion asemaa, kun kapitalismin toimintalogiikan mukaan julkisella vallalla ei ole aina mahdollisuutta puuttua pääoman liikkeisiin. (Benhabib 2008, 21.) Lisäksi yritysmaailmaan ja markkinoiden sekä ylikansallisten elinten, kuten Maailman kauppajärjestön, WTO:n, saaman vallan kohdalla voidaan pohtia, missä määrin suvereenit valtiot tai ylikansalliset julkisen vallan liittoumat voivat käyttää valtaa alueellansa. Suvereenin valtion vallankäyttö ja lainsäädäntö liittyen muun muassa maahanmuuttoon on sidoksissa kansainvälisiin sopimuksiin, kuten ihmisoikeuksiin ja yhteisiin normeihin esimerkiksi Euroopan unionin alueella. Maahanmuutto on myös yhteydessä markkinoihin esimerkiksi siinä mielessä, että suuryritysten tehtaiden kohteet tai talouden ketjuttuneet prosessit vaikuttavat ihmisiin ja näiden muuttoon. (Joppke 2008, 37.)

2.1.3 Nationalismin aate valtion rakennuspilarina

Valtioiden muodostumisen ja ylläpitämisen taustalla ja rinnalla on kulkenut nationalismin aate, jonka mukaan ihmiskunta koostuu kansoista, joille kuuluu oma, itsenäinen valtionsa. Nationalismi liittyy näin ollen käsitykseen kansojen hallinnollisesta alueesta. Euroopassa nationalismi kiinnittyi teollistumisen, modernisaation ja kapitalismin ohella valtion ja sen instituutioiden muodostumiseen. Nationalismin rooli oli paljolti yhteenkuulumisen ja yhdenmukaisuuden rakentamisessa, ja ihmisten välille muodostettiin siteitä perustuen käsitykseen yhteisestä historiasta ja taustasta. Nationalismiin kuuluu tietty ajatus muuttumattomuudesta ja kansaa yhdistävästä, pysyvästä tekijästä. (Hurrell 2007, 25–26.) Nationalistisesta ideologiasta polveutuvia ajatuksia on mahdollista hyödyntää tiettyjen poliittisten tavoitteiden saavuttamisessa, ja laajasti ajateltuna nationalismi voidaan nähdä hallintakeinona, jonka avulla yksilöiden ja yhteisöjen toimintaa ohjataan. Nationalismin konkreettinen hahmottaminen ei ole yksiselitteistä, sillä se saa erilaisia muotoja ja ilmenemisiä riippuen esimerkiksi yhteiskunnan taloudellisesta tilanteesta (Hurrell 2007, 124;138). Nationalismin esiintyminen voi olla myös tietynlaista ylevyyden korostamista, kuten esimerkiksi oman valtion tai maan hyvinvoinnin paremmuuden korostamista suhteessa muihin.

Kansallisvaltioiden ideologiassa kyse on kansallisesta itsen ja toisten määrittelystä, joka on mahdollista nähdä kansainvälisenä poliittisena normina (Hurrell 2007, 126) eli siten, että rajoin jaetut valtiot määrittelevät itsensä ja identiteettinsä ja siten muodostavat suvereenin valtion. Kollektiivinen käsitys omasta kansasta tai muista kansoista, erilaisista kansoista liittyy ja on ymmärrettävissä käsitykseen maailmasta jakautuneena kansallisvaltioihin. Itsensä määrittely on kuitenkin paradoksaalisesti sekä integroiva että hajottava voima. Nationalistisiin käsityksiin pohjautuvan kansallisen itsemäärittelyn voidaan katsoa luovan yhteenkuuluvuutta, koheesiota, joka mahdollistaa aktiivista kansalaisuutta sekä luo järjestystä, mutta toisaalta kansallisessa itsensä määrittelyssä on sisään kirjoitettuna identifioitumisen siirtyminen pienempiin ja paikallisiin yksikköihin. Käsitys itsestä ja siitä, ketkä kuuluvat meihin moninaistuu ja käsitys yhteisöllisyydestä pirstaloituu. Itsensä ja muiden määrittely ja identiteettien jakautuminen tällaisin perustein on siten myös mahdollinen konfliktin lähde sekä olemassa olevien valtioiden välillä että sisällä, ja lähes poikkeuksetta hallinnollisen ja siten kulttuuriseen identiteettiin perustuvaan yksikköön muotoutuu myös vähemmistö tai vähemmistöjä. Epävakautta ja eriarvoisuutta ylläpitävään kansalliseen ja poliittiseen kansalaisuuteen perustuvan jäsenyyden ohella universaaliin ihmisyyteen ja tasa-arvoon perustuvista yksilöllisistä ihmisoikeuksista katsotaan muodostuvan yhä tärkeämpiä kuulumisen ja oikeuksien perusteita. Kansalaisuuden ja kansallisuuden kategorioihin kuuluu sisään kirjoitettuna epävakautta, koska niissä tehdään jakoa

”meihin” ja ”muihin”. Osittain tästä syystä kuulumisen perusteiksi on ajateltu yleistä ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia, jotka kuuluvat kaikille ja jotka eivät ole sidoksissa valtion tai kulttuurisen yhteisön jäsenyyteen. (Hurrell 2007, 131–138.)

Asiantiloja on mahdollista tuoda näkyväksi normaalina pidetyn ja poikkeuksen kautta. Ulkopuolinen, vailla kansalaisoikeuksia oleva ei-kansalainen on poikkeustapaus, jonka kohtaama este asettua vapaasti asumaan perheensä kanssa tuo esille olemassa olevan kulttuurisen ajatusmallin ja toiminnallisen, poliittisen ja institutionaalisen rakenteen. Nationalismin ideologia on sisään kirjoitettuna valtiossa ja on siten olennainen osa suvereenien kansallisvaltioiden ideaa. Jos nationalismin ja kansallisuuden ideologia ovat osa valtioiden rakentumista, niin on mahdollista pohtia, kuinka ideologia aktivoituu näkyväksi ja saa tilaa kun ulkopuolinen tulee yhteisöön.

2.1.4 Vallan paikat valtiollisen, ylivaltiollisen ja markkinatalouden aikana

Rakenteesta ja instituutioista käsin tarkasteltuna voidaan ajatella, että valtio on hallinnollinen kokonaisuus, joka toimii, hallitsee ja vallitsee riippumatta sen toimijoista, kuten poliitikoista ja viranomaisista. (Helén 2010.) Omassa tutkimusaineistossani, eli Helsingin Sanomien artikkeleissa, jotka käsittelivät Irina Antonovan, Eveline Fadayelin sekä Maria Kirbasovan käännytystä ja oleskelua, keskustelu laajeni yksittäisistä tapauksista vallan kolmijako-opin pohdintaan ja lisäksi eri toimijoiden valtuuksiin. Epäselvyyttä aiheutui siitä, kun viranomaiset, poliitikot, akateemiset asiantuntijat ja poliisi ottivat kantaa käännytyksen menettelyihin, eikä ollut yksimielisyyttä oikeasta toimintatavasta, tai siitä, kenellä on valtaa toimia ja millä tavalla. Kyseessä olleet käännytykset osaltaan havainnollistavat sitä, että jossakin kysymyksessä ei ole aina mahdollista paikantaa toimintaa ohjaavaa valtaa, koska se sijaitsee verkottuneena byrokraattisten instituutioiden välillä. Valta on johonkin tiettyyn toimijaan tai instituution paikantamattomissa, ja valtaa toteutetaan eri instituutioista käsin toimijarooleista ja -asemista lähtien.

Aineiston artikkeleissa kirjoitettiin vallankäytöstä ja vallan kolmijaosta. Vallan kolmijakoa voidaan pitää tapana jakaa toimivaltaa valtion toimijoiden välillä. Vallan kolmijako liitetään 1600 ja 1700 -luvulla eläneeseen ranskalaiseen filosofiaan Charles Louis de Secondatiin eli Baron de Montesquieu'hin. Montesquieun mukaan valtion lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalta on pidettävä toisistaan erillään ja että yksi henkilö tai elin ei saa käyttää valtaa useammalla kuin yhdellä vallan alueella. (Held 2006, 65–67.) Vallan institutionaalisen jakamisen taustalla oli ajatus korruption ja vallan keskittymisen vähentämisestä. Siten kyse on vakaan valtion luomisesta ja julkisen vallan valtion rakenteiden kestävydestä, kun verrattain itsenäiset osa-alueet eivät ole riippuvaisia toisistaan tai

yksittäisistä vallankäyttäjistä. Vallan kolmijaon periaatteeseen viitataan yhä poliittisessa keskustelussa sekä valtio-opillisessa ja yhteiskuntatieteellisessä teoreettisessa keskustelussa, mistä oma tutkimuskohteeni ja -aineistoni on osoitus. Aineiston artikkeleissa käytiin pohdintaa poliisin, poliitikkojen ja tuomioistuimen toimivaltuuksista. Vallan kolmijaon teorian sovellukset ovat toki muuttuneet ajasta ja paikasta riippuen, sillä Montesquieu aikoinaan esimerkiksi katsoi, että toimeenpanovalta tulee olla monarkilla ja Montesquieun aikana demokratian perustoimija, yksilö, oli omistavaan luokkaan kuuluva mies. (Held 2006, 65–67.)

2.1.5 Tila ja valtion alue oikeuksien paikkana

Valtiota ja sen jäsenten oikeuksia on mahdollista hahmottaa fyysisen ja diskursiivisen tilan kautta. Kansalaisoikeuksien, lainvoimaisen oleskeluluvan ja yhteisön jäsenyyden sekä sitä kautta oikeuksien saamisen perusteiksi voidaan nähdä lainvoimainen kansalaisuusstatus tai toisaalta alueella oleminen. Jos oikeuksien saamisen edellytyksenä puhtaasti on alueella asuminen ja oleminen, niin ajatuskulun mukaisesti alueella asuvat ovat keskenään tasa-arvoisessa asemassa oikeuksiin nähden, eikä samalla alueella ole hierarkkisesti eri asemassa olevia henkilöitä. Näkökulman mukaan oikeudet olisivat ideaalituypillisesti dikotomisella akselilla, eli joko henkilöllä on oikeudet tai sitten ei. Olemisen ja paikan ohella oikeuksien voidaan nähdä juontuvan lainvoimaisesta statuksesta. Statukseen perustuvassa näkemyksessä oikeuksia hahmotetaan, siten että korkeimmalla sijaitsee kansalaisuus ja kansalaisoikeudet ovat sen mukaiset.

Oikeuksien piirissä olemisessa on elementtejä sekä juridisen statuksen että alueella olemisen perusteista. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että vaikka oleskelu ja oikeudet perustuvat lainsäädännöstä johdettavaan statukseen, on niin sanottu ulkopuolinen maan lainsäädännön piirissä, ja hänellä on Suomessa esimerkiksi oikeus alueen institutionaalisiin prosesseihin, kuten oikeudenkäynteihin tai oleskeluluvan hakemiseen. Niin sanottu ulkopuolinen, ei-kansalainen voi joutua pakkovallan kohteeksi, kuten vangituksi tai tulla maasta käännytetyksi, ja siten henkilö on sidoksissa maan lakeihin alueella oleskelun perusteella huolimatta siitä, mikä hänen statuksensa on. Oikeuksien sisältö määrittellään poliittisesti, ja jonkin ominaisuuden tai aseman suhteen kaikki kansalaiset eivät ole välttämättä juridisestikaan samassa asemassa. Tästä esimerkkinä on vaikkapa samaa sukupuolta olevien avioliitto-oikeuden määrittelyn vaikeus. Vaikka oikeudet määrittäisivät alueella olemisen kautta, on huomiota kiinnitettävä siihen, millä ehdoin olemassa olevat valtion rajat saa ylittää. Jo se, että valtiota ympäröivät rajat, joiden pysyvä ylittäminen edellyttää yleensäkin oleskelulupaa tai jonkinlaista kontrollia, tarkoittaa sitä, että ihanne oikeuksien saamisesta asuinpaikan ja asettumisen kautta ei suuressa mittakaavassa toteudu. (Bosniak 2008, 124–126.)

Valtion tai kansakunnan tila on konkreettinen maantieteellinen alue sekä oikeudellinen tila, jossa lainsäädännön ja sitä toteuttavien instituutioiden kautta raamitetaan toimintaa ja oikeuksia. Ajasta ja paikasta riippuen korostuvat alueella tai valtiossa eri oikeudet ja velvollisuudet, kuten esimerkiksi sodan aikana maanpuolustus. (Saastamoinen & Kuusela 2006, 140.) Oikeudellinen ja maantieteellinen tila ovat historiallisesti muuttuvia, ja nämä muutokset tapahtuvat ja näkyvät oikeudellis-alueellisissa organisaatiomuodoissa, joissa kansalaiset erotellaan ulkomaalaisista. Valtioiden alueet ja niiden hallintoa toteuttavat instituutiot ovat muuttuneet ja muokkautuneet historian kulussa esimerkiksi sotien, teknologian kehityksen ja taloudellisten prosessien myötä. Myös maahanmuutto ja maahanmuuttajat paikantuvat näihin tiloihin, mutta ne myös osaltaan muuttavat niitä, mistä esimerkki on laaja maastamuutto tai maahanmuutto. (Rigo 2009, 52, 79.)

Valtioon ja maahan viittaavat tilan määreet on myös diskursiivisia ja jopa metaforisia. Diskurssien, metaforien ja mielikuvien kautta kansalaisuus ja valtio kietoutuvat yhteen kansallisuuden ja kansakunnan paikan tai alueen kanssa. Alueeseen, kansakuntaan ja sen jäseniin yhdistetään tiettyjä luonteenpiirteitä, kykyjä, tai ominaisuuksia ja ne määrittävät ja ylläpitävät mielikuvia siitä, millaiset ihmiset ovat meitä ja millaiset toisia, muita. (Urponen 2010.) Metaforisesti ajateltuna kansallinen valtio on feminiininen, kuin naishahmo, jota puolustetaan, mistä esimerkki on Suomen maa-alueen ja diskursiivisen tilan kutsuminen Suomi-neidoksi (Gordon 2002, 37). Semanttinen lähestymistapa tuo hyvin esille valtion monet ulottuvuudet ja niiden yhteen punoutumat. Samasta yksiköstä käytetään termejä maa, valtio, kansallisvaltio, ja niistä kukin korostaa eri lähestymistapaa, milloin kansallisaatteen värittämää käsitystä kansan alueesta, legitiimein rajoin rajatun poliittisen yhteisön paikasta tai maantieteellisesti sijaitsevasta paikasta. Lisäksi valtioilla on omat nimensä, joiden asukkaisiin viitataan siitä johdetulla adjektiivilla.

2.1.6 Valtion hyvinvoinnin tuottajana ja takaajana jäsenilleen

Valtion tehtävänä ovat olleet suvereenin vallan käyttämisen sekä tyrannian estämisen ohella ollut tarjota elämänrakentamisen puitteet jäsenilleen, ja tähän ovat esimerkiksi Suomessa kuuluneet julkiset hyvinvointivaltion palvelut. Hyvinvointivaltion hallintarooliin kuuluu muun muassa terveydestä ja perheiden hyvinvoinnista huolehtiminen ja lisäksi valtio vakuuttaa kansalaiset palkkatyön riskejä vastaan esimerkiksi työttömyysturvalla. Ainakin periaatteellisella ja retorisella tasolla se huolehtii turvallisuudesta tai turvallisuuden tunteesta asevoimien instituutioiden järjestämisellä ja ylläpitämisellä. (Saastamoinen 2010, 231.) Perusturvan ja terveydenhuollon järjestäminen on julkisen vallan työnjaon mukaisesti kuntien vastuulla, mutta omassa aineistossani keskustelu, ikääntyneiden maahanmuuttajien oikeudesta hyvinvointipalveluihin käytiin valtiollisella tasolla.

Kansalaisuutta ja kansalaisten suhdetta julkiseen valtaan on perinteisesti tarkasteltu oikeuksien ja julkisen vallan vastuun kautta siten, että valtio turvaa kansalaiset ja tuottaa näille palveluita. Kuitenkin nykyaikaa koskevissa refleksiivisen modernisaation teorioissa on nostettu etualalle yksilön velvollisuudet ja aktiivinen vastuu omista elämänvalinnoista ja hyvinvoinnista (Castels & Davidson 2000; Saastamoinen 2010). Hyvinvointivaltion rapautumisesta on käyty niin sosiaalipoliittista kuin yhteiskuntatieteellistäkin keskustelua, ja kuluttajalähtöisyys sekä markkinoiden logiikka ovat tulleet ajankohtaisiksi myös julkisten palveluiden järjestämisessä. Erityisesti Iso-Britanniasta on saatu aineksia perustella kolmannen tien kansalaisuutta, eli kansalaisten omatoimisuutta ja vastuunkantoa elämän rakentamisessa. (Saastamoinen 2010, 246.)

Suomea luonnehditaan hyvinvointivaltioksi, jossa lähtökohtana ovat kansalaisten laajat sosiaaliset oikeudet. Hyvinvointivaltion tehtäväksi katsotaan toimeentulon turvaaminen, asumisen tukeminen sekä koulutuksen ja terveydenhuollon järjestäminen. (Castles & Davidson 2000, 110.) Sosiaalisiin oikeuksiin kuulu muun muassa munitoimeentulo sekä maksuton koulutus. (Kuusela & Saastamoinen 2007, 21.) Ei-kansalaisen saama oleskelulupa Suomessa takaa hyvinvointipalveluja, ja siten pääsyn sosiaaliturvan ja terveydenhuollon piiriin. Hyvinvointivaltion jäsenten keskeisenä velvollisuutena pidetään verojen maksamista ja palkkatyöhön osallistumista. Työnteon ihanteen näkökulmasta kansalaisuutta toteutetaan osallistumalla työmarkkinoille ja olemalla hyvinvointipalvelujen kustantajia sekä jakajia. Työelämä on tapa määrittää ihminen työssäkäyväksi, työttömäksi tai eläkeläiseksi. Riskiyhteiskunnan näkökulmasta työssä oleviin kohdistuu vapauden ja valintojen kautta hallintakeinona työttömyyden pelkoa ja työsuhteiden määräaikaaisuuksista aiheutuvaa epävarmuutta. (Saastamoinen 2010, 240.) Usein syrjäytyneiden ja varsinkin ulkomaalaisten yhteiskuntaan integroinnissa nähdään työnteko ja työelämään asettuminen keskeisenä tekijänä ja olennaisena ehtona. Maahanmuuton ja sitä kautta oikeuksien myöntämisen ja niiden piirin laentamisen kannalta hyvinvointipalvelut nousivat aineistossani keskiöön, kun pohdittiin, iäkkään maahanmuuttajien vaikutusta sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksiin. Lisäksi työelämästä poistuneiden, iäkkäiden maahanmuuttajien kannalta näkemys työstä kuulumisen ja oleskeluoikeuden ehtona osoittautui ongelmalliseksi.

2.2 Kansalaisuus, kansallisuus, Toiseus ja globalisaatio

2.2.1 Kansalaisuus kiinnittää yksilön valtioon ja sen normeihin

Modernin valtion kanssa yhdessä muodostuneen kansalaisuuden (Kuusela 2006, 33) voidaan katsoa olevan länsimaisen demokratian kulmakivi. Muodostuessaan kansalaisuus kiinnittyi tasa-arvon rakentamiseen sekä kuninkaan vallan ja alamaisuussuhteen purkamiseen. Negatiivisen vapauskäsit-

sen mukaan kansalaiset olivat ja ovat tyranniasta vapaan systemaattisen, demokraattiseen päätöksentekoon pohjautuvan hallintojärjestelmän jäseniä. (Harinen 2000 28–29.) Positiivisen vapauskäsitteksen mukaisesti kansalaiset ovat toimijoita, jotka voivat järjestää elämänsä haluamallaan tavalla (Bauman 1990, 202–204). Kansalaisuuteen näin ollen kuuluu lähtökohtaisesti jännite, jossa kansalaiset ovat sekä vallan käyttäjiä ja vapaita toimijoita että vallankäytön ja byrokraattisten järjestelmien hallinnallisten toimenpiteiden kohteita. Myös oman työni teoreettisessa taustassa ja tutkimukseni analyysissä hahmottuu näkemys valtiosta ja siellä asuvien sekä sinne pyrkivien suhteesta kansalaisuuteen ja kansalaisoikeuksiin.

Kansalaisuutta määritettäessä viitataan usein T.H. Marshallin näkemykseen kansalaisuudesta muodollisena statuksena, joka oikeuttaa poliittisiin, sosiaalisiin ja ihmis- tai yksilöllisiin oikeuksiin. T.H. Marshall ei teoriassaan ole kiinnittänyt kansalaisuutta nimenomaisesti valtioon (Joppke 2008, 37), mutta teorian sovelluksissa kansalaisstatuksen ja kansalaisoikeuksien paikaksi määrittyy valtio (Yuval-Davis 1997). Oikeudet sitovat kansalaiset valtioon, ja niiden kautta valtio suorittaa velvoitteitaan kansalaisten tasa-arvosta ja yhdenveroisuudesta. Yksilöllisiä ihmisoikeuksia ovat yksilönvapaus, sananvapaus, uskonnon- ja ajattelunvapaus, omistusoikeus, sopimusten solmimisen vapaus ja oikeudellinen vapaus ja tasa-arvo. Yksilöllisiin ihmisoikeuksiin kuuluu jokaisen mahdollisuus päättää henkilökohtaisista valinnoista. Poliittisiin oikeuksiin lasketaan kuuluviksi osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan olemalla oikeutettu asettumaan vaaleissa ehdolle ja äänestää. Sosiaalisilla oikeuksilla viitataan siihen, että yksilöllä on oikeus yhteiskunnassa vallitsevan elintason mukaiseen elämään eli siis taloudelliseen hyvinvointiin ja yhteiskunnalliseen turvaan. (Marshall 1950, 8.) Sosiaalisten oikeuksien taustalla on ajatus, jonka mukaan poliittiset ja yksilölliset oikeudet eivät voi toteutua, jos ihmiset elävät köyhydessä tai sosiaalisesti epätasa-arvoisissa oloissa (Ronkainen 2009, 40).

Marshallin kansalaisoikeuksien kolmijaolla on ollut ja on yhä merkittävä asema kansalaisuuden käsitteellistämässä, joskin se on saanut osakseen kritiikkiä ja sen soveltumista nykyajan sosiaaliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen tilaan on kyseenalaistettu. Pohdintaa on esitetty muun muassa siitä, onko oikeuksien hahmottaminen yksilöllisiksi ihmisoikeuksiksi sekä sosiaalisiksi ja poliittisiksi oikeuksiksi kapea ja toisaalta, onko kansalaisuuden määritelmä lähtökohtaisesti vähemmistöjä ulosulkeva ja sokea erilaisten kansalaisuuden lävistämien ryhmien ja kulttuurien olemassaololle. (Castles & Davidson 2000, 124.)

Euroopan unioni on valtioiden yhteenliittymä, johon kuuluu useita kansalaisuuksia ja kansallisuuksia. Siten EU:n alueella kansalaisuus kiinnittyy valtion jäsenyyden ohella laajempaan kokonaisuuteen. Euroopan unionin kansalaisuutta on joskus luonnehdittu post-kansalaisuudeksi, joka ei kiinnity niinkään valtioon vaan ennemminkin määrittyy persoonan kautta (Rigo 2005, 6). Näkemys on kuitenkin liioiteltu, sillä Euroopan unionin kansalaisuus perustuu jäsenvaltioiden kansalaisuuteen, ja ollakseen Euroopan unionin kansalainen on oltava jonkin unionin jäsenmaan kansalainen. Lisäksi Euroopan unionin kansalaisuus ei takaa muissa unionin maissa samanlaisia kansalaisoikeuksia kuin niin sanotussa kotimaassa, ja esimerkiksi poliittisiin oikeuksiin kuuluva vaaleissa ehdolle asettuminen ja äänestäminen on toisessa EU -maassa rajattu kunnalliselle ja Euroopan parlamenttivaalien tasolle, ei kansallisen edustuksellisen päätöksenteon tasolle. (Castles & Davidson 2000, 98, 173–174, 180.)

Kansalaisuuden yhteiskuntateoreettista määritelmää on myös kritisoitu ja pohdittu. Refleksiivisen modernisaation teoreettisissa viitekehyksissä kansalaisuutta oikeuksien vastaanottajana on kritisoitu, koska näkemys korostaa kansalaisia oikeuksien saajina sekä julkisen vallan toimien kohteena. Refleksiivisyyden näkökulmasta kansalaisuudessa korostuu henkilökohtainen riskinhallinta muuttuvissa olosuhteissa. Hallinnan analytiikan teoreettisessa kehyksessä puolestaan kansalaisuutta hahmotetaan hallintakeinona ja kansalaisina hallinnan kohteina. Kansalaisuus nähdään vapausoikeuksia enemmän velvollisuuksina siten, että hallinta toteutuu henkilökohtaisten valintojen ja itsehallinnan kautta. (Saastamoinen 2010, 230 – 234.)

Kansalaisuuden ja sitä kautta täysivaltaisen jäsenyyden näkeminen pelkästään statuksina ja tiettyjen muodollisten oikeuksien kautta on jossain määrin ongelmallista. Ensinnäkin ei-kansalaisella voi mahdollisesti olla joitakin kansalaisoikeuksia, jotka ihmisoikeussopimukset takaavat tai hänellä voi olla kulttuurisia ja taloudellisia resursseja sekä sosiaalista pääomaa, jotka mahdollistavat osittaisen kiinnittymisen valtioon ja kiinteän suhteen yhteiskuntaan. Toisaalta taas muodollisesti yhteisön jäsen voi olla syrjitty tai yhteisöstä ulossuljettu esimerkiksi ihonvärin tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi (Ronkainen 2009, 46) tai jos hän ei jaa yhteisön hegemonisia arvoja (Yuval-Davis, 1997). Keskeinen edellytys alueelle ja yhteisöön pääsyyn on muodollisten rajojen ylittäminen varsinkin pysyvästi, ja se edellyttää oleskelulupaa ollakseen laillista. Kansalaisoikeuksista osittainen saaminen edellyttää jo oikeutta saapua maahan, valtion rajojen sisäpuolelle. (Castles & Davidson 2000, 98.) Kysymyksiä herättää näin ollen se, ratkaistaanko pyrkimys kansalaisuuteen jo byrokratiassa, kun maahan tulevalle joko myönnetään tai jätetään myöntämättä oleskelulupa. Ylittämisten kontrolli ylittämisestä alkaa oikeastaan jo hallinnollisissa toimenpiteissä esimerkiksi maahan matkustavan

tai pyrkivän kotimaassa, jossa hän hakee viisumia lähetystössä. Erilaiset hallinnolliset toimenpiteet siten vaikuttavat maahanpääsyyn. (Rigo 2005, 11.)

2.2.2 Kansalaisuuden ja kansallisuuden yhteen kietoutuminen

Kansallisuuden ja kansalaisuuden teoreettiset määritelmät risteävät ja ovat osittain päällekkäiset, eikä niiden toisistaan irrottaminen ole helppoa tai edes mahdollista (Gordon 2002, 37–38). Kansallisuus nojaa käsitykseen yhteisestä kielestä, tavoista ja kulttuurisesta perinnöstä, jotka tietyllä alueella asuvan kansan jäsenet keskenään jakavat. Kansallisuus on kansakuntaan kuulumista ja sen nähdään olevan enemmänkin identiteettiä määrittelevää, kulttuurista osallisuutta (Harinen 2000, 22). Kansalaisuus sen sijaan on poliittista kuulumista sekä yhteiskunnan jäsenyyttä. Kansallisuus ja jossain määrin myös siihen kytketty kansalaisuus nojaa aiemmin esittelemääni nationalistiseen ideaan, jossa kansalla tulisi olla oma valtio. Kaksipuolisuuden ideaa voidaan ilmaista etnoksen ja demoksen käsittein. Etnos viittaa eettis-kulttuuriseen arvoyhteisöön, jonka elementtejä ovat kielellinen, sosiokulttuurinen ja uskonnollinen yhteenkuuluvuus. Poliittinen kansa demos taas viittaa juriidis-poliittiseen arvoyhteisöön, joka hallitse suvereenisti itseään. (Ronkainen 2009, 29.)

Kansalaisstatuksen ja kuulumisen perusteita ja oikeutusta on hahmotettu synnyinpaikan ja taustan mukaisesti, ja lähtökohdat näkyvät sekä eri maiden normatiivisessa lainsäädännössä että kulttuurin ja yhteiskunnan sosiaalisissa ajatusmalleissa. Jus soli -periaatteen mukaisesti kansalaisuus määrittyy synnyinpaikan mukaan. Jus sanguis periaatetta noudattaen kansalaisuus puolestaan peritään vanhemmilta, jolloin kansalaisuutta ei määritä asuinpaikka, vaan niin sanottu etnisyys ja kulttuurinen tausta. (Ronkainen 2009, 32–33.) Ajatuskulun mukaan tiettyä etnistä alkuperää oleva henkilö kuuluu kulttuurisesti siihen kansaan tai alueeseen, jossa juuret ovat, vaikkei tämä henkilö olisi maassa koskaan käynytäkään tai ei siellä asu. Esimerkiksi Iso-Britanniassa kansalaisuuden määrittelyssä noudatetaan jus sanguis -periaatetta ja maassa ulkomaalaisille syntynyt lapsi saa vanhempiensa synnyinmaan kansalaisuuden, vaikka maahanmuuttajat olisivat oleskelleet maassa vuosia. Sen sijaan Yhdysvalloissa kansalaisuuden saaminen perustuu pitkälti yksilön synnyinpaikkaa korostavalle jus soli -periaatteelle. Ruotsi puolestaan on esimerkki maasta, jossa joissain määrin sovelletaan kansalaisuuden määrittämisessä jus domicili -periaatetta, jossa kansalaisuuden perustana nähdään asuinpaikka, ei syntyperä tai syntymäpaikka. (Castles & Davidson 2000, 85; Kuusela 2006, 36.) Lainsäädäntöön vaikuttavien kansalaisuutta jäsentävien periaatteiden ohella kulttuurisesti voidaan henkilön katsoa kuuluvaksi kansaan, tai kansan kuuluvan alueeseen, vaikka tätä aluetta ei olisi olemassa kuin abstraktilla idean tasolla, ja tällaista kuulumista kutsutaan diasporaksi. (Hall 1999, 71–72.)

2.2.4 Rajojen ylittäminen ja kansalaisuus globaalisuudessa, erojen ja yhtäläisyyksien ristiriidat

Globalisaatio on muutosta ihmisten tilallisesta järjestäytymisestä ja järjestämisestä sekä maanosien välisen vuorovaikutuksen laajenemista ja syvenemistä. Globalisaatiolla viitataan usein talouden, politiikan ja sosiaalisen toiminnan maailmanlaajuisiin ketjuihin, vuorovaikutuksiin ja keskinäisiin riippuvuuksiin ja näiden laajenemiseen. (Held 2006, 293.) Globalisaation myötä ovat muodostuneet ja toisaalta globalisaatiota ovat edesauttaneet maailmanlaajuiset teknologiset, hallinnolliset, poliittiset ja taloudelliset rakenteet (Held 2006, 294), jotka tosin eivät näyttäyty kaikkialla ja kaikille samanlaisina – esimerkiksi niin sanotut länsimaat ja kehittyvät maat ovat keskenään hyvin erilaisissa asemassa. Globalisaatio ei ole tyhjentävästi määriteltävissä oleva, yksittäinen tapahtumien ketju vaan siihen liittyy useita prosesseja, joilla on omat logiikkansa. Usein toki nämä prosessit, kuten talouden suhdanteet, tuotannon sijoittaminen ja teknologiset sovellukset, ovat toisiinsa vaikuttavia ja risteäviä. Vaikka periaatteellisessa tasolla tietoisuus erilaisista kulttuureista ja elämänmuodoista on mahdollistunut tiedonvälityksen myötä, globalisaatio ei välttämättä ole moninaisuutta eikä pohjautu eri kulttuurien yhteen sovittamiseen. Globalisaatio myös pyrkii yhdenmukaistamiseen ja yhteisiin normeihin. Normien taustalla on yhtenäistäminen myös arvoissa ja maailman merkityksellistämässä. (Held 2006, 294.) Vahvasti yhdenmukaistamisen näkyy markkinataloudessa, jossa tuotteet, vaikutusvalta ja kulutustottumusten ohjaaminen ja yhtiöt laajenevat ja toimivat eri maissa.

Globalisaatio erilaisine ylivaltioiden ulottuvine järjestelmineen kuten rahamarkkinoineen, tuotantoketjuineen ja sopimuksineen luo siteitä ja riippuvuuksia valtioiden välille ja ylitse. Siten globalisaation myötä valtion valta ja vaikutusmahdollisuudet sisäisiin asioihinsa ovat heikentyneet. Globalisaatioon liittyvien muuttuneiden ja parantuneiden liikkumisen ja kommunikaation mahdollisuuksien myötä valtioiden rajat ylittävät liittymiset, yhteisöt ja perhesuhteet ovat yleistyneet ja nämä prosessit siten ovat yhdessä vaikuttaneet valtioiden suvereenin vallan ja kansalaisuuden problematisoitumiseen yhteisön jäsenyyden merkinä sekä yhdenveroisuuksien ja oikeuksien takaajana. Käsitykseen maailman pienenemisestä ei liity pelkästään muuttunut ja nopeutunut kommunikaatio informaatioteknologian myötä, vaan matkan tekemiseen käytetyn ajan väheneminen. Ajatus kiinnittymisestä kahteen toisistaan kaukana olevaan paikkaan ja niiden välillä liikkumisesta on helpommin käsiteltävissä ja ajateltavissa kuin esimerkiksi 1940-luvulla, jolloin Euroopasta muutettiin Australiaan ja Uuteen Seelantiin lopullisen jäämisen aikeissa. (Castles & Davison 2000, 158.) Toisaalta taas rajojen ylittäminen ei nykyään ole välttämättä nopeata, sillä ylittämiseen ja maahan jäämiseen liittyvät prosessit, kuten viisumin, oleskeluluvat tain kansalaisuuden saaminen usein vievät aikaa (Rigo 2005, 15–18).

Globalisoitumisen myötä esimerkiksi kaksoiskansalaisuus ja eri valtioiden kansalaisten väliset avio-
liitot ja perheenmuodostus ovat yleistyneet ja siten myös kuuluminen useampaan kuin yhteen valti-
oon tai yhtenäiskulttuuriseen alueeseen on tullut yleisemmäksi. Kaksoiskansalaisuutta tosin moni
maa ei hyväksy, sillä kansalaisuuden rakenteisiin liittyy vahvasti ajatus lojaliteetista yhteen valtioon
sekä juurien ja historian paikantumisesta yhteen maahan. (Castles & Davison 2000, 158.) Pysyvä
maahanmuutto on varsinkin aiemmin tarkoittanut entisestä kansalaisuudesta ja kansallisuudesta
luopumista, joten kaksoiskansalaisuus on jossain määrin muuttuvien yhteiskuntien ja olosuhteiden
aikaansaama kompromissi ja merkitsee kansalaisuuden käsitteen venyttämistä. (Benhabib 2008,
23.) Myös identiteettien ja kulttuuristen taustojen moninaisuus on laajentanut käsitystä kansalaisuu-
desta useamman kuin yhden poliittisen yhteisön jäseneksi. Huomioitavaa on toki se, että kansalaiset
ja valtion jäsenet sekä alueella asuvat edustavat ja ovat aina edustaneet useammanlaisia identiteette-
jä. (Joppke 2008, 37.)

Maahanmuutto on maailmanlaajuisesti kasvanut kokonaismäärältään, ja maahan pyrkimisen vaiku-
tus ulottuu yhä useampaan valtioon. Länsi-Euroopassa on pitkään ollut monenlaisia maahanmuutta-
jia, kuten entisten siirtomaiden asukkaita, alun perin tilapäiseksi kaavailtuja työntekijöitä ja heidän
perheitään, pakolaisia, turvapaikanhakijoita sekä niin sanottuja laittomia maahanmuuttajia. (Lister
2003, 45.) Maahanmuuton voidaan yhdeltä tasolta katsoa olevan pyrkimystä kansalaisuuden tai
oleskeluluvan muodossa joidenkin kansalaisoikeuksien piiriin. Kansalaisuuden kautta ollaan yhteis-
kunnan jäseniä, mutta kansalaisuutta ei myönnetä automaattisesti niille, jotka muuttavat tietyn ra-
join määritellyn valtion alueelle. Saadakseen täysivaltaiset kansalaisoikeudet on henkilön täytettävä
kyseessä olevan suvereenin valtion kansalaisuudelle asettamat ehdot. Maasta riippuen pohjautuvat
perusteet usein joko jus soli- tai jus saunguis- ja joskus myös jus domicili -periaatteelle. Omassa
tutkielmassani olennaista on se, että kolme iäkstä naista eivät saa ylittää valtion rajoja pysyvästi,
koska he eivät täytä oleskeluluvalle asetettuja kriteereitä.

Maahanmuuttoliikkeen ja siirtolaisuuden sisällyttämistä varsinaiseen kansalaisuuden diskurssiin voi
kritisoida, ja varsinkin sellaisen henkilön kohdalla, jolta pääsy maahan on evätty, on hankala suo-
raan puhua kansalaisoikeuksista ja kiinnittymisestä valtioon, alueeseen tai yhteisöön. (Rigo 2009.)
Kysymys ei kuitenkaan ole yksioikoinen, sillä valtio ja kansalaisuus ovat olemassa olevia rakentei-
ta, jotka raamittavat diskursiivisesti ja normatiivisesti sitä, minne ja miten niin sanottu ulkopuolinen
tai maahan muuttava voi asettua tai mihin hänet voidaan asettaa. Kansalaisuuden teoreettiseen poh-
dintaan on siten syytä sisällyttää myös ne, joilla ei ole kansalaisoikeuksia (Lister 2003, 43). Kansa-
laisoikeuksissa kiteytyy se, mitkä ovat poliittisen yhteisön jäsenyyden myöntämisen säännöt (Rigo

2009, 70, 115), ja eri valtioissa on erilaisia rajanvetoja sen suhteen, kuka on kansalainen tai oikeutettu (kansalais) oikeuksiin (Saastamoinen & Kuusela 2006, 139). Kansallisvaltion jäsenet eroavat ulkopuolisista, eli yleisesti ottaen toisten valtioiden jäsenistä tai henkilöistä, joilla ei mahdollisesti ole minkään maan kansalaisuutta. Yhteiskuntien kulttuurinen moninaistuminen on tuonut kansalaisuuden ja kansallisuuden tutkimusta ja käsitteellistä pohdintaa esiin. Kun kansalaisuus tulee poikkeuksen kautta näkyväksi, huomataan siihen liittyvät piirteet, kuten erojen teko kansallisin perintein ja tavoin. (Urponen 2010, 292.)

Kansalaisuus problematisoituu, kun ”normaaliuden” ulkopuolelle jää ihmisiä ja ihmisryhmiä (Saastamoinen & Kuusela 2006, 139). Maassa olevan tai sinne pyrkivän ulkopuolisen oikeudet ja asema tulevat ilmi suhteessa kansalaisstatukseen, ja kansalaisuuden taustalla olevat ajattelumallit sekä statuksellisuus tulevat näkyviksi poikkeuksen tuotua ne huomion polttopisteeseen. Siten maahanmuuttajat ja siirtolaiset sekä maahan pyrkivät muokkaavat, haastavat ja kyseenalaistavat käsitystä kansalaisuudesta ja kansalaisuuden tilasta. Useissa teoreettisissa näkökulmissa on pohdittu, että jos oikeudet kiinnitetään henkilöön, eikä kansalaiseen, yksittäisille ihmisille taatut ihmisoikeudet olisivat vaihtoehto valtion jäsenyyteen viittaavalle, poissulkevalle kansalaisuudelle. (Rigo 2009, 49–52.)

Universalismi ja tasa-arvo ovat kansalaisuuden sosiaalisessa ulottuvuudessa ja hyvinvointivaltion rakenteita hahmotettaessa keskeisiä käsitteitä. Universalismissa ajatuksellisena lähtökohtana on kaikkien yhteinen oikeus, tasa-arvo. Hyvinvointivaltio, jollaiseksi Suomea voi luonnehtia, takaa tasa-arvon ja universalismin periaatteita noudattaen jäsenilleen yhtäläiset oikeudet ja laajat, kattavat palvelut. Näin kansalaisuus ja kansallisvaltion jäsenyys on se, jonka kautta päästään mukaan universaaleihin, sosiaalisiin oikeuksiin, jotka ovat esimerkiksi terveystalvuita. (Ahponen 2008, 131–133.) Kansalaisten perusoikeuksia toteutetaan konkreettisesti erilaisissa sosiaalisissa instituutioissa, kuten koulutusjärjestelmässä (Saastamoinen & Kuusela 2006, 137–138). Näissä instituutioissa tehdään erottelua ihmisten välille riippuen kunkin oikeudellisesta statuksesta (Rigo 2009, 49–51).

Maahanmuuton ja siirtolaisuuden myötä muuttuneet poliittiset tilanteet ovat asettaneet paineita kansalaisuuden kategorian laajentamiselle ja uudelleen määrittelylle (Kuusela 2006, 26, 41–42). Kansalaisuuskaan ei ole täysin joko-tai-tilanne (Castles & Davidson 2000 85), ja kansalaisuuden murros ja muutostarve näkyy erilaisissa kansalaisuuden vajaanuodoissa, joita ovat puolikansalaisuus (*denizen*) ja reunakansalaisuus (*margizen*) (Kuusela 2006, 42). Puolikansalaisille on myönnetty osittaisia oikeuksia kuten oleskelulupa, mutta reunakansalaisia ja marginaalissa eläviä ovat esimerkiksi laittomat työntekijät. Marginaalissa oleva reunakansalainen on henkilö, jolla ei välttämättä ole oleskelulupaa, ja jolla ei ole juuri oikeuksia tai yhteiskunnallisia osallistumiskeinoja. Marginaaliin voi

jäää muun muassa vajaan kielitaidon tai puutteellisten tulkkipalveluiden vuoksi. Niin sanottu reu-nakansalainen voi olla jollakin lailla kiinnittynyt yhteisöön tai olla osa yhteiskunnan rakenteita, mistä esimerkkinä ovat halpatuotannon työntekijöiksi palkatut vailla oikeuksia olevat paperittomat, laittomat maahanmuuttajat. (Castles & Davidson 2000, 94.)

Kansalaisuus rakentuu ideaalille siitä, että keskenään tasa-arvoiset valtion jäsenet paikkaan ja poliit-tiseen tilaan kuulumisen myötä jakavat jotain samaa (Yuval-Davis 1997, 68). Valtion rajat ylittävi-en muuttoliikkeiden monimuotoistuminen tuo esille kansalaisuuden ja sen ulossulkevuuden sisäiset logiikat. Liberalismin näkökulmaan olennaisesti kuuluva ajatus kaikkien yhtäläisestä vapaudesta on ristiriidassa kansallisten rajojen asettamien liikkumisesteiden kanssa. (Rigo 2009, 53.) Näin ollen kansalaisuutta luonnehtivan tasa-arvoisuuden ja yhtenäisyyden toinen puoli on ulossulkeminen, sillä niin fyysiset kuin diskursiivisetkin tekijät sulkevat ulos ja sisään sekä asettavat ehtoja sisäpuo-lle pääsyyn. Ulkopuolelle sulkemista selkeästi on se, että lupaa ylittää valtion rajat pysyvästi, eli jäää maahan asumaan ei myönnetä. Tästä pitkälti on kysymys omassa työssäni.

Ulossulkemisen sekä sisään lukemisen tavat myös ovat sukupuolittuneita ja muiden luokittelujen lävistämiä ja ne vaihtelevat aikakausittain ja yhteiskunnittain. Ei siis ole helppo hahmottaa, mitkä ovat yleiset, kaiken kattavat maahanmuuttoa ohjaavat kriteerit ja kuinka läpinäkyviä ne ovat ja mil-laiset ajatusmallit taustalla ovat vaikuttaneet. Rajojen ylittäminen ja kansalaisstatuksen saaminen vaatii tiettyjen muuttomaan lakiin kirjattujen kriteerien täyttämistä, mutta juridiset kriteerit ovat poliittisen ja kulttuurisen määrittelyprosessin tulosta, eikä niitä voida pitää arvoneutraaleina. (Lister 2003, 43–44.) Ajatuksellisten, diskursiivisten rajojen valvontaa on se, kenen lainsäädäntöön kirjat-tujen arvojen perusteella katsotaan olevan sallittua tulla maahan ja kenet sosiaalisessa järjestyksessä otetaan mukaan yhteiskunnan toimintoihin. Juridisten ehtojen puitteissa voidaan puhua oikeudelli-sesta tilasta ja siihen pääsemisestä, mutta rajat ovat myös vartioituja konkreettisesti, kun fyysisten maantieteellisten alueiden ylittämistä valvotaan valtion väkivallan monopolin puitteissa.

Poliittisessa teoriassa monikulttuurisuus ja siihen liittyvä erojen politiikkaa sekä vähemmistöjen huomiointi on joskus asetettu vastakkain demokratialle ja liberalistiselle näkemykselle kaikkien yhtäläisistä oikeuksista ja tasa-arvosta. Erojen esiin tuominen ja vähemmistöoikeudet on kuitenkin enenevässä määrin katsottu lisäävän tasa-arvoa, kun on tehty näkyväksi se, että usein rakenteelliset lähtökohdat eivät ole kaikille samat: politiikoissa, instituutioissa ja lainsäädännössä sukupuoli, sosi-aalinen tausta, ikä tai seksuaalinen suuntautuminen, ihonväri asettavat ihmisiä hierarkkisesti erilai-siin asemiin. (esim. Young 2007, 64.)

Huomioitavaa toki on se, että vähemmistön määrittely ja konkreettisen vähemmistöryhmän osoittaminen pakenee määrittelyä. On vaikeata hahmottaa ja nimetä yksiselitteisesti vähemmistö ja osoittaa ketkä siihen kuuluvat. Monikulttuurisuuden ja maahanmuuton kohdalla kysymys liittyy siihen, millaisia vähemmistöjä tunnustetaan ja millaisia vähemmistöasemia annetaan, eli millaisia kulttuurisia oikeuksia myönnetään. (Kymlicka 2007, 29–40.) Tämä kiinnittyy osittain kysymykseen universalismista ja pluralismista siten, että korostetaan samantaisuutta tai otetaan lähtökohdaksi se, että yhteiskunnassa on moninaisia ryhmiä ja kulttuureja, joihin kuuluvat henkilöt ovat oikeuksien vastaanottajia. Pohtia voi myös sitä, missä määrin valtiossa otetaan oikeuksien saajiksi esimerkiksi ulkomaalaisia ja millaista kiinnittymistä ehtojen täyttämistä heiltä vaaditaan.

Yhteisöstä ulossulkeminen tapahtuu juridisella ja rakenteellisella sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kulttuurin tasolla. Samoin kuin kansalaisoikeuksien ja normatiivisten jäsenyyden vahvuusasteen voi ajatella asettuvan jatkumolle, jossa eri paikoissa ovat erilaiset kansalaisoikeudet, myös ulossulkemisessa on erilaisia asteita ja asemia. Joissakin asemissa ulkomaalainen pääsee käsiksi tiettyihin oikeuksiin, kun toisissa asemissa rajojen sisäpuolelle ei päästetä pysyvästi. Sisäpuolelle päästämiseen liittyvät lakiin kiteytyneet kulttuuriset ja sosiaaliset käsitykset siitä, millaisia ominaisuuksia tai velvollisuuksien suorittamisia kansalaisoikeuksien tai osittaisen kansalaisoikeuksien ehdoiksi asetetaan. (Lister 2003, 44.) Näihin ehtoihin kiinnittyvät myös käsitykset siitä, millaisia ovat maahan pyrkivät maahanmuuttajat. Maahanmuuttajien ja ulkopuolella olevien syrjintä on olemassa rakenteellisella ja diskursiivisella asenteiden tasolla, ja usein ne vahvistavat toisiaan. Asenteellisella tasolla katsotaan, että resurssien epätasa-arvoinen jakautuminen johtuu maahanmuuttajista, eikä kohdemaan tai lähtömaan yhteiskunnallisista, kulttuurisista ja julkisen vallan rakenteista. Jos maahanmuuttajat tai oleskelulupaa anovat ovat heikossa sosioekonomisessa asemassa, sen nähdään johtuvan joistakin olemuksellisista piirteistä. Piirteiden ja ominaisuuksien katsotaan olevan syynä ja oikeutuksena heikolle asemalle, vaikka kyse tosiasiallisesti olisi rakenteellisesta syrjinnästä. (Castles & Davidson 2000, 69.)

Maahanmuuttoa ja kansalaisuutta tarkastellaan usein työn tekemisen näkökulmasta ja historiallisesti tärkeä maahanmuuton syy on ollut työnteko ja työpaikan saaminen. Työperäisen maahanmuuton rooli oli tärkeätä 1900-luvun alkupuolella teollistuvissa maissa, ja tuolloin ulkomaalaista työvoimaa vastaanottaneissa maissa, kuten siirtomaavaltioissa Ranskassa ja Iso-Britanniassa, kaavailtiin maahanmuuttajien olevan tilapäistä työvoimaa (Castles & Davidson 2000, 55, 82). Usein työvoimalisäykseksi tarkoitettut maahanmuuttajat jäivät pysyvästi saapumiinsa maihin ja heistä tuli kiinteä osa

yhteiskuntaa. Myös Suomesta on laajempaa työperäistä maahanmuuttoa suuntautunut Pohjois-Amerikkaan ja Ruotsiin.

Kansalaisuudessa ja yhteisöön kiinnittymisessä tärkeä juonne on velvollisuuksien korostuminen, ja keskeistä on työnteko ja verojen maksaminen julkiselle vallalle yhteisen hyvän tuottamiseksi. Useissa hyvinvoinnin tuottamisen malleissa palvelujen saamisen edellytyksenä on integroituminen työelämään, jolloin vakuuksiin pääsee työn kautta käsiksi. (Castles & Davidson 2000, 98–99.) Työmarkkinoiden rakenteissa maahanmuuttajilla on tietyt paikat, ja usein maahanmuuttajat sijoittuvat vähemmän palkattuihin ja arvostetuille aloille kuin niin sanottu kantaväestö. Joissakin paikoin ja joillakin aloilla rakenteet nojaavat vankasti halpaan, jopa laittomaan ja huonosti palkattuun työhön, jota tekevät sosiaalisesti ja taloudellisesti heikossa asemassa olevat maahanmuuttajat. Tästä esimerkkinä on ollut Britannian muotiteollisuus (Castles & Davidson 2000, 123), ja ilmiön äärimmäisenä muotona voitaneen pitää ihmiskauppaa ja prostituutiota. Maahanmuuttajista erityisesti naiset ovat matalapalkkaisissa ja vähän arvostetuissa töissä (Castles & Davidson 2000, 143).

Hyvinvointivaltion ideaalina olevaan universalismiin kiinnittyy ajatus samankaltaisuudesta ja kaikkien tasa-arvosta. Kansalaisuudessa kyse on pääsystä universaaleihin oikeuksiin, ja esimerkiksi Joppke (2008, 40) on tuonut esiin, että kansalaisuuden ja oikeuksien laajentaminen kattamaan suuremman joukon tarkoittaa myös enenevää määrää resurssien jakajia. Joissakin maissa kansalaisoikeuksien ehtoja on kiristetty esimerkiksi vaatimalla maahan pysyvästi muuttavilta kielitaitoa, mistä esimerkkimaita ovat Itävalta, Tanska, Ranska ja Hollanti. Universalismi ja pluralismi, moninaisuus, asettuvat toisiaan vastakkain, kun ajatellaan, että statuksen saavien joukon laajetessa sosiaaliset oikeudet kapenevat. Konkreettisesti esimerkiksi palvelujen tuottamisen kannalta tällä usein tarkoitetaan sitä, että hyvinvointivaltiossa julkisia terveydenhuoltopalvelujen leikataan.

Universalismiin pohjaavan, sosiaalisesti määritelty kansalaisuus nähdään tasa-arvon ja oikeuksien instrumenttina. Universalismin kaikenkattavuus on hyvinvointivaltion ideaali ja kiinnittyy ajatukseen valtiokansalaisuudesta, jossa kaikki ovat mukana yhteisen hyvän tuottamisessa. Universalismin ideassa on ulossulkemisen elementtejä: mukana olevat henkilöt ovat oikeuksien kohteita ja palveluiden saajia, mutta sisään pääsy edellyttää vaatimusten täyttämistä. Ei-kansalaisilla ei ole täysiä toimintamahdollisuuksia, joten he eivät ole täysin tasa-arvoisia, yhdenveroisia. (Ahponen 2008, 131–132.)

Maahanmuutosta puhuttaessa korostetaan usein oikeuksien ja statuksen saavien joukon laajenemista sekä sen vaikutuksia julkiseen talouteen ja erityisesti sosiaali- ja terveystalouden kustannuksiin.

Moninaistumista sekä erilaisten ryhmien ja kulttuurien esiintymistä pidetään jossain määrin haasteena yhtenäisyyden ihanteelle, jonka katsotaan olevan valtiollisen työnjaon ja yhteisöllisyyden edellytys. Usein laajojen oikeuksien ylläpitämisen edellytykseksi katsotaan maahanmuuton vaatimusten tiukentaminen, tarkoituksena rajata oikeuksien piiriin pääsevien määrää sekä toisaalta myös ohjata ja rajoittaa yhteisön tai yhteisöjen arvojen koostumusta. (Joppke 2008, 43.) Aineistonani olevassa sanomalehtikeskustelussa tuli esille se, että universalismia kaikkien oikeuksien piirissä olevien kesken kannatettiin, mutta samalla myös jäseneksi pääsemisen ehtojen tiukentamista pohdittiin. Kun Helsingin Sanomien käännätyskeskustelussa ilmaan heitettiin kysymys siitä, pitäisikö maahan tulevilta vaatia selvitys omista tai tulomaassa asuvien läheisten tuloista, katsottiin se olevan tasa-arvon ja yhtäläisten oikeuksien vastaista. Tasa-arvon kannalta voidaan kysyä, millaiset ovat maahanmuuttajan tai maassa asuvan vailla kansalaisoikeuksia olevan henkilön toimintamahdollisuudet ja oikeudet. Universalismin ihanteen mukaan kaikki ovat samanarvoisia ja siten oikeutettuja esimerkiksi samoihin palveluihin, mutta yhtäläiset ja täysimääräiset oikeudet useimmiten koskevat vain kansalaisia. Universaalien oikeuksien piiriin pääsemisen ehtona on siten pitkälti valtion jäsenyys, eli valtiokansalaisuus (Ahponen 2008), eikä pelkästään yksilöstä johdettavat ihmisoikeudet tai kiinnittyminen yhteisöön vaikkapa laajan kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman avulla.

2.2.5 Toiseus ja toiseuden tuottaminen

Kansalaisuuteen ja käsitykseen valtioista kuuluu sisään kirjoitettuna yhtenäisyyden ja homogeenisuuden ideaali sekä valtioiden välinen potentiaalinen konflikti. Niin sanotun ulkopuolisen tuleminen yhteisöön ei ole systeemin kannalta kitkatonta, kun maahanmuuttajan alueelle asettuminen on rakenteellisesti ja lainsäädännöllisesti rajoitettua. Maahanmuuttaja, samoin kuin etninen vähemmistö, on käsitteenä sosiaalisesti, historiallisesti ja poliittisesti rakentunut diskursiivinen muodostelma, ja maahan muuttavia tai maassa asuvia ja maahan pyrkiviä ei-kansalaisia määritellään tähän kategoriiaan liitettävien merkitysten kautta. Puhuttaessa maahanmuuttajista toistetaan käsityksiä erilaisuudesta. Maahanmuuttajia, kuten ihmisiä yleensäkin, tosiasiallisesti luonnehtivat useat sosiaaliset kategoriat, joista etenkin sukupuoli ja ikä ovat omassa työssäni keskeiset. Sosiaaliset kategoriat myös artikuloituvat keskenään eri tavoin, kun vaikkapa sukupuoli saa erilaisia merkityksiä sosiaalisesta luokka-asetmasta riippuen.

Käsitystä siitä, keitä ja millaisia ovat ”me”, muodostetaan tekemällä eroa toisiin. Toiseuden käsite on lähtöisin feministisistä teoreettisista perinteistä, joissa hahmotetaan sukupuolten eriarvoista asemaa. Miesten nähdään edustavan ihmisyyden yleisnormia, jonka vastakohtana toiseutta sukupuolella edustavat naiset. Toiseus ja toiseuttaminen ovat kuitenkin käytettyjä teoreettisia lähestymistapoja

myös kun tarkastellaan maahanmuuttoa ja ei-kansalaisten syrjinnän taustalla olevia asenteita sekä haastetaan nationalistisesta ideologiasta rakennusaineita saanutta kansallisvaltion ideaa. Toiseus ja muiden erilaisuus ja eriarvoisuus suhteessa meihin ovat sisään kirjoitettuna käsityksissä erilaisista kansoista tai yhteisöistä ja näiden poliittisista alueista.

Toiseuden rakentamiseen kuuluu representaation käsite, joka kiinnittyy käsitykseen todellisuuden sosiaalisesta ja diskursiivisesta rakentumisesta. Representaatio ei välitä käsitystä maailmasta sellaiseenaan, vaan se tuottaa kuvaamisensa kohteen. Representaatiolla viitataan kuvattavaan tai esitettävään asiaan tai ilmiöön sekä siihen liittyviin merkityksiin. Näin esimerkiksi maahanmuuttajien representaatioihin liittyy asenteita ja käsityksiä. (Gordon 2002, 39–40.) Usein voidaankin pohtia, millaisia ovat maahanmuuttajien representaatiot ja kuinka paljon niihin on latautunut käsityksiä toiseudesta, esimerkiksi tavoista tai ”etnisyydestä”.

Käsityksiin, tai kulttuurisiin representaatioihin kansallisvaltioista liittyy myös alueiden ja maiden jako itään ja länteen. Itä ja länsi eivät ole pelkästään maantieteellisiä alueita vaan myös diskursiivisia rakennelmia, jotka ovat sosiaalisesti, poliittisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuneita. Läntisyys tarkoittaa ennen kaikkea modernia, kapitalistista, sekularistista ja teollistunutta yhteiskuntaa. Länsi on hierarkkisesti itää korkeammalla, ja osana itäisen maailman modernisuuden representaatiota on pyrkimys teollistua ja länsimaistua. Länsimaistumiseen yhdistetään idean tasolla demokratisoituminen, vapaa markkinatalous ja ilmaisunvapaus. Itään taas kiinnittyvät muun muassa käsitykset kehittymättömyydestä, epätasa-arvosta, korruptiosta ja uskonnon roolista yhteiskunnassa.

Samoin myös nationalismi kiinnittyy käsitykseen idästä ja lännestä, ja joissakin teoreettisissa lähtökohdissa idän ja lännen nationalismit on eroteltu. Läntinen on sallittua ja valtiolähtöiseen poliittiseen yhteenkuuluvuuteen pohjautuvaa kansallisuusajattelua. Ajatusta mukailleen länsimaissa kansalaiset identifioituvat ja kiinnittyvät yhteisiin poliittisiin sekä demokraattisiin ja oikeudenmukaisuuden arvoihin kun taas itäisten maiden, kuten ajatuksellisen Itä-Euroopan, nationalismia luonnehditaan etniseksi, yhtenäiseen kansallisuuteen sekä sen piirteisiin, historiaan ja olemukseen perustavaksi. (Urponen 2010.)

Usein valtioiden ja erilaisten yhteisöjen sisällä enemmistö määrittelee vähemmistön paikan ja vähemmistö nähdään ”toisena” (Castles & Davidson 2000, 69). Toiseuttamisen kautta rakennetaan enemmistön ja vähemmistön kategorioita, kun määritetään, minkä asioiden perusteella kuulutaan vähemmistöön tai enemmistöön. (Saastamoinen & Kuusela 2006, 137–138.) Vähemmistö usein määritellään olemuksellistettujen ja etnisiinä tai jopa rodullisina pidettyjen ominaisuuksien perusteella ja siten esimerkiksi maahanmuuttajaan liitetään stereotypioita tietynlaisesta käyttäytymisestä,

ulkonäöstä tai tavoista. Enemmistöä ei tyypitellä tai luokitella, kun taas vähemmistöön kuuluviksi katsotut yksilöt helposti nähdään vain niiden piirteiden kautta, jotka erottavat heidät enemmistöstä. Maahanmuuttajayksilöt siten nähdään, tosiaankin, maahanmuuttajana, toiseuden ja niin sanotun lähtökulttuurinsa edustajana.

Maahanmuuttajat ovat toisia ja edustavat muuta kuin omaa kansalaisuutta sekä kansallisuutta. Maahanmuuton diskursseihin liittyy stereotyyppisiä käsityksiä, jotka ovat paitsi ja etnistettyjä tai jopa rodullistettuja myös sukupuolitettuja. Rodullistamisella tarkoitetaan sitä, että valkoisesta normista poikkeavien nähdään edustavan ”ihmisrotua”, johon yhdistetään sille ominaisia käyttäytymistapoja tai luonteenpiirteitä. Rotu on siten ennen kaikkea sosiaalinen kategoria, jolla ihmisiä luokitellaan. Myös etninen on termi, jolla viitataan toisiin, sillä hegemoninen tai oma kulttuuri nähdään länsimaisena normina kun taas esimerkiksi niin sanotut itäiset kulttuurit edustavat etnisyyttä – länsimaiset tavat, musiikki, pukeutumistyyli tai ruoat harvoin nähdään etnisinä. (Hall 1999, 139–140.) Etnisyyden käsite on korvannut biologiseen taustaan viittaavan rodun käsitteen tilalle. Etnisyys ei kuitenkaan ole ongelmaton, sillä etnisyys on myös toiseuttamista. Eroja tehdään vetoamalla kulttuuriseen taustaan, kieleen, uskuntoon ja tapoihin, ja johonkin ryhmään kuuluvaksi katsottavaa henkilöä usein määritetään usein etnistettyjen stereotyyppien tai käsitysten mukaisesti. (esim. Barker 2000, 195.) Käsitykset idästä ja lännestä vaikuttavat toiseuttamisen tapaan, sillä maahanmuuttajaan liitetään erilaisia käsityksiä riippuen siitä, edustaako hänen lähtömaansa itää vai länttä. Lähestymistapaan vaikuttaa se, onko maahanmuuttaja Suomeen hakeutuessaan tulossa niin sanottuun demokraattiseen, läntiseen hyvinvointivaltioon idästä vai onko maahanmuuttaja tulossa toisesta länsimaasta.

Toiseuttamisesta on esimerkkinä Islamin pelko (Castles & Davidson 2000, 134), mikä tulee esille keskusteluissa moskeijoiden tulemisesta katukuvaan ja lisäksi se liitetään naisten huntuun pukeutumiseen. Naisista ja heidän ruumiillisuudestaan tulee usein vähemmistön edustajia tai representatioita ja valtion tai ”kansan” sivistyneisyyden tasoa arvioidaan sen mukaan, miten sen sisällä naisia kohdellaan (Castles 2000, 121–122, Komulainen 2002, 1). Omassa tutkimuksessani toiseutta, normista poikkeamista edustivat ikä, sukupuoli ja kansalaisuus. Esimerkiksi Eveline Fadayelin kohdalla keskustelussa pohdittiin sitä, onko Egypti turvallinen paikka iäkkäälle, diabetesta sairastavalle huonokuntoiselle naiselle.

2.2.6 Kansalaisuuden ja maahanmuuttajien sukupuolittuneisuus ja sosiaalisten kategorioiden lävistävyys

Kansalaisuudesta ja kansallisuudesta käytyyn keskusteluun on perinteisesti kiinnittynyt feministinen kritiikki, jossa yhteinen identiteetti ja universalismiin perustuvan tasa-arvon toteutuminen on asetettu kyseenalaiseksi (Lister 2003, 74; Morris 2006, 12). Kansalaisuus ei ole universaali, historian käsite, vaan se on aika- sekä paikkasidonnaisuuden ohella muun muassa iän, luokan ja sukupuolen lävistämä. Näennäisen sukupuolineutraalin kansalaisuuden käsitteen lähtökohtana on valkoinen, länsimainen, ei-vammaisen heteromies (Lister 2003 68–71). Kansalaisuuden ihanteisiin, odotuksiin ja merkityksiin kiinnittyvät miehisyteen ja miesten yhteiskunnallisiin paikkoihin liitetyt ominaisuudet, kuten julkinen toiminta, palkkatyö, järki ja kulttuuri, kun taas naisiin kiinnittyvät oletukset yksityisen piiristä, tunteenomaisuudesta ja passiivisuudesta. (Lister 2003, 68–70.) Kansalaisuus ihanteineen ja myös vastuineen vahvistaa sukupuolijärjestystä, jossa yksilöt sijoittuvat ja sijoitetaan tiettyihin paikkoihin ja aseisiin sukupuolen perusteella. Kansalaisuus näyttäytyy erilaisina muodollisina ja kulttuurisina oikeuksina naisille ja miehille, mistä konkreettisena esimerkkinä on pidetty miesten asevelvollisuutta. Jossain mielessä, tosin vähemmän näkyvän normitetusti, voidaan naisten kansalais- tai kansallisvelvollisuudeksi nähdä reproduktio eli kansan uusintaminen, lasten synnyttäminen.

Naiset ovat olleet täysien kansalaisoikeuksien piirissä huomattavasti vähemmän aikaa kuin miehet, ja alun perin kansalaisiksi miellettiin pelkästään miehet. Käsite siten itsessään sulki naiset ulkopuolelle (Castles & Davidson 2000, 10; Lister 2003). Kansalaisten katsottiin ja yhä katsotaan edustavan myös niitä, joilta täydet kansalaisoikeudet puuttuvat. Miehet edustivat vailla kansalaisoikeuksia olevia tyttäriään tai vaimojaan hieman niin kuin vanhemmat nykyään ovat lastensa oikeuksien puolustajia ja vastuunkantajia. (Castles & Davidson 2000.)

T.H. Marshallin teoriassa poliittisista ja sosiaalisista ja yksilöllisistä ihmisoikeuksista korostetaan sitä, että oikeudet seuraavat lineaarisesti toisiaan, jolloin sosiaaliset oikeuksien myötä oikeudet olisivat ikään kuin saaneet täyttymyksensä. Näkemys ei suinkaan huomioi sitä, että usein naiset ovat saaneet poliittiset oikeudet ennen yksilöllisiä oikeuksia, eli siis äänioikeus on edeltänyt vaikkapa omistusoikeutta. Vielä 1900-luvun alussa naisilla oli harvassa maassa äänioikeus tai avioliitossa omistusoikeus, ja siten naiset ovat olleet täysivaltaisia kansalaisia lyhyen aikaa (Urponen 2010, 297.) Myös lainsäädännössä tunnustettu naisen ruumiillinen itsemääräämisoikeus on melko tuore asia (Lister 2003, 68–70). Kun miehet edustivat myös vailla kansalaisoikeuksia olevia naisia, naisten suhde valtioon oli välillinen. Naiset ovat ennen täysien kansalaisoikeuksien saamista olleet

Suomessa kiinni miehissä myös siten, että mentyyään naimisiin toisen maan kansalaisuutta olevan miehen kanssa, menetti nainen oman kansalaisuutensa, eli siis joutui vaihtamaan kansalaisuutta. Samoin riippuvuutta miehestä korostaa yhä se, että nykyään joissakin perinteisesti jus sanguis -periaatetta noudattavissa maissa lapset saavat automaattisesti isän kansalaisuuden (ja nimen) (Castles & Davidson 2000).

Suomessa naisten kansalaisuutta on usein katsottu kahdesta suunnasta eli yhtäältä sukupuolen erilaaisuutta painottavast maternalistisesta, äitiyttä korostavasta näkemyksestä sekä toisaalta samankaltaisuutta korostuvassa puhetavassa, jossa biologiaan vetoamista vältetään. Suomalaisessa feminismissä, tai naisliikkeessä, on sen historian aikana vallinnut jako työläis- ja porvarinaisten välillä, ja erityisen voimakas ero oli 1918 vuoden sodan jälkeen. Feminismien eriävät näkemykset näkyivät siinä, että porvarinaiset eivät kannattaneet naisten työssä käymistä kun taas työläisnaiset näkivät sen välttämättömäksi. (Väisänen 2006, 116.) Naiset eivät olleet Suomessa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alun äänioikeustaistelussakaan yhtä rintamaa, sillä porvarinaiset kannattivat äänioikeuden säätyperustaisuutta (Urponen 2010, 294).

Suomessa naisten kansalaisuuden maternalistinen, äitiyttä ja hoivaa korostava diskurssi oli vahva vielä 1950-luvulle asti, mutta 1960-luvulla kansalaisvelvollisuudeksi äitiyden rinnalle nousi palkkatyöhön osallistuminen, mitä vahvisti yhteiskunnassa vallitseva työeetos. (Väisänen 2006, 127.) Tämän työntekijäkansalaisuuden taustalla vaikutti ja yhä vaikuttaa heteronormatiivinen kahden elättäjän ydinperhemalli (Urponen 2010, 296). Äitiys liitetään naispuoliseen kansalaisuuteen ja kansallisuuteen, ja naisten tehtäväksi katsotaan reproduktio ja tulevan sukupolven kasvattaminen ja tuottaminen. Työelämän, hoivaamisen ja kasvattamisen yhdistäminen näkyy siinä, että naiset sijoittuvat työelämässä hoiva-alan tehtäviin (Urponen 2010), joihin joskus viitataan kutsumusaloina. Hoivaa on Suomessa perinteisesti toteutettu palkattomana kotityönä ja sittemmin julkisen sektorin työmarkkinoilla. Siten valtiolähtöisesti organisoidulla hoiva-alalla on ollut merkittävä rooli naisten työmarkkinoille integroinnissa. Muun muassa refleksiivisen modernisaation teorioissa esiin nostettu aktiivinen kansalaisuus ja vastuun siirtäminen yksilöille sekä myös kolmannelle sektorille ei ole saanut feministien tukea, koska usein se tarkoittaa julkisen hoivan tehtävien siirtymistä yksilöille tai vapaaehtoisille, mikä johtaa uhkakuviin naisille yleisen palkkatyön muuttumisesta palkattomaksi ja työelämän ulkopuolella olevaksi vapaaehtoistoiminnaksi. (Väisänen 2006, 128.)

Äitiyden ja hoivan ohella naisiin ja feminiinisyyteen liitetään käsitys kansan tai etnisyyden ”puh-
taudesta” ja jatkuvuudesta. Näkemys naiskansalaisista äiteinä ei ulotu pelkästään yksityiseen perheen kasvattamiseen vaan se on yhteiskunnallista äitiyttä ja moraalin ylläpitoa. Äitiyteen liitetyt

ominaisuudet ovat jotain, mitä katsotaan löytyvän naisista, ja naiset nähdään potentiaalisina äiteinä myös hyvin konkreettisesti työmarkkinoilla. Yksityiseen kiinnitetty kasvatusvastuu joko aktualisoituneena tai tulevana nähdään ongelmana tai esteenä työmarkkinoille osallistumiselle. Kansallisvelvollisuudet ja myös kansallisen kulttuurin jatkaminen kiinnittyvät äitiyteen, kun ajatellaan, että naiset konkreettisesti ja symbolisesti äiteinä ovat vastuussa uuden sukupolven, kansan tuottamisesta (Komulainen 2002, 146–147).

Maahanmuutto ja muuttoliikkeet ovat tuoneet kansallisuuden ja kansalaisuuden käsitteet toisiaan lähemmäksi, sillä usein maahanmuuttajiin liitetään tulomaan kansallisuuden piirteitä. Kun ulkomalainen tuo näkyväksi eri kansalaisuuksien olemassaolon, liitetään omaan kansalaisuuteen kansallisia piirteitä, kuten yhteenkuuluvuutta, omaa historiaa ja tapojen, perinteiden ja toiminnan polveutumista kansallisesta kulttuurista (Urponen 2010). Keskustelu maahanmuutosta sekä maahanmuuttajan käsite ovat sukupuolittuneita, ja usein maahanmuuttajia edustavat miehet sekä lisäksi maahanmuuttajan stereotyyppi on mies. Maahanmuuttajanaiset sen sijaan nähdään yleensä miehistä riippuvaisiksi, eikä heidän merkitystään ja vaikutustaan lähtö- ja tulomaahan tunnusteta tai nosteta esiin. Näkökulma, jossa naiset ovat miehistä riippuvaisia vaikuttaa maahanmuuttolakien ja maahanmuuton normeihin ja siitä käytävään keskusteluun. Näin näennäisen sukupuolineutraali normisto voi olla naisia syrjivää, kun siinä esimerkiksi työllisyyteen liittyvät säännökset pohjaavat miesten asemaan työmarkkinoilla. (Lister 2003, 45.) Omassa analyysissäni havaitsin maahanmuuttajanaisiin liitettävän riippuvuuksia muista henkilöistä ja määrittelyä perhesuhteiden kautta.

2.3 Ihmisoikeudet yksilöllisen oikeudenmukaisuuden turvaajana globaalissa maailmassa

Poliittinen kuuluminen on kiinnittynyt perinteisesti kansalaisuuteen siten, että demokraattiseen päätöksentekoon osallistuvat (valtion) kansalaiset ovat myös oikeuksien vastaanottajia. Modernisaation tarkasteluissa tuodaan usein esiin, että liikkumisen ja teknologian mahdollistamien uudenlaisten yhteenliittymien myötä poliittiset identiteetit ja organisoitumiset ovat muuttuneet, eikä kansallisvaltioihin kuulumisen hegemonia ole kyseenalaistamaton. Kun kansalaisuus on muuttunut määritelmittään vaikeammaksi hallita, ja kun kansalaisoikeuksien ulkopuolelle jää maahanmuuttoliikkeen vuoksi yhä useampi, on ihmisoikeuksien ajateltu takaavan yksilöiden yhdenveroisuuden (esim. Delanty 2002). Ihmisoikeuksien on siten ajateltu muodostuvan siteeksi, jolla taata tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus kansalaisuuksien ja kulttuurien pirstoutuessa eri puolille maailmaa (Morris 2006, 1). Usein ihmisoikeuksien alkukohdaksi paikannetaan YK:n ihmisoikeuksien julistus, mutta ajatus ihmisyyden ja siihen kuuluvien perusoikeuksien turvaamisesta muotoutui yleisesti liberaalissa yksilöä korostavassa filosofisessa ajattelussa jo 1700-luvulta alkaen. Kuitenkin vasta 1970-luvulta lähtien,

ja erityisesti juuri ihmisoikeuksien julistuksen myötä, on pyritty kytkemään ihmisoikeudet poliittisiin toimintarakenteisiin. (Hurrell 2007, 144.)

Ihmisoikeuksien ja niistä johdettujen konkreettisten kohtelun ajatellaan saavan legitimitteettinsä yleisestä ihmisyydestä, joka yhdistää kaikkia. Ihmisoikeudet eivät kata kaikkia kansalaisuuteen liitettyjä poliittisia oikeuksia, mutta ideaalisti ne koskevat valtion sisällä asuvia ja oleskelevia ei-kansalaisia, normatiivisesti silloin kun valtio on sitoutunut ylikansallisiin sitoviin ihmisoikeussopimukseen. Ylikansallisten ihmisoikeusnormien tarkoituksena on suojata yksilöä ja turvata yksilöiden oikeudet ja tässä mielessä ihmisoikeudet kiinnittyvät liberalistisiin näkemyksiin yksilöstä itsenäisenä sosiaalisen ja inhimillisen toiminnan toteuttajana. (Benhabib 2008, 20.) Ihmisoikeudet ovat kansalaisuuden tavoin jossain määrin ideaalitila ja ihmisoikeuksiin liittyy assosiaatio vähimmäisoikeuksista, jotka on turvattava vailla jäsenyyttä oleville henkilöille. Vaikka maahanmuuttajia suojaavatkin yleiset ihmisoikeudelliset normit, ovat he oikeuksiltaan haavoittuvaisia suvereenissa valtiossa, joka nostaa arvoasteikossa korkeimmalle valtion jäsenet kansalaisina. (Benhabib 2008, 23.)

Ihmisoikeussopimuksia toteuttava lainsäädäntö ja julkisen vallan instituutiot ovat juridisesti parantaneet maahanmuuttajien, puolikansalaisten, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden yksilöllisiä ja sosiaalisia oikeuksia (Benhabib 2008, 18). Esimerkiksi 1966 perustettu YK:n ihmisoikeuskomitea käsittelee maiden ihmisoikeusraportit ja tutkii mahdolliset yksilöihin kohdistuneet ihmisoikeusloukkaukset tai selvittää, onko ihmisoikeuksia loukattu (Hurrell 2007). Lisäksi Euroopan unioni on perustanut Euroopan oikeustuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, jotka ovat ihmisoikeuksien juridisten normien toteutumisen valvojia. Euroopan oikeustuomioistuimessa taataan asioiden käsittelyn puolueettomuus, kun muu kuin asianomaisen kotimaan tuomioistuin käsittelee asiaa (Castles & Davidson 2000). Julkisen vallan instituutioiden ohella kansainvälisillä järjestöillä on myös merkittävä rooli ihmisoikeuksien valvojina, sillä ne keräävät tietoa ihmisoikeusrikkomuksista (Hurrell 2007). Ihmisoikeudet ovat siten tulleet keskeisiksi ja tärkeiksi politiikan ja maailman hahmottamisen välineeksi ja käsitteeksi.

Ihmisoikeuksien puolustamisessa ja ylläpitämisessä toimitaan asenteiden tasolla ja joskus jopa pelotteen ja häpeän kautta. Valtion poliittinen arvovalta on pelissä ja tahrattuna, jos sen alueella on havaittu ihmisoikeusrikkomuksia, kun yleisesti ottaen valtion kansainvälinen legitimitetti ja maine nojaa siihen, miten sen jäsenistöä ja sen alueen sisällä asuvia kohdellaan. (Hurrell 2007, 147.) Toisaalta voi pohtia, kuinka paljon ihmisoikeuksia systemaattisessa rikkovassa valtiossa annetaan painoarvoa loukkausten esiintuomiselle tai missä määrin rikkeet tunnustetaan. Omassa tutkimuksessani ylikansallisella ihmisoikeuksia valvovalla elimellä oli roolinsa, kun sekä Eveline Fadayer että Irina

Antonovan päätöksestä valitettiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle. Lisäksi aineistossa tuli jossain määrin esille huolta Suomen maineesta ja siitä, kuinka tämä valtio kohtelee heikossa asemassa olevia iäkkäitä naisia.

Ihmisoikeudet ovat muodollisten oikeuksien ohella myös diskursiivinen rakenne, jossa käsityksiä ihmisoikeuksista, humaaniudesta ja inhimillisyyden toteutumisesta pohditaan maahanmuuttajien ja pakolaisten kohdalla. Ihmisoikeudet ovat sosiaalinen rakennelma, ei itsestään selvä historiaton vakio. Ihmisoikeudet sijoittuvat tietyn ajankohdan ja paikan ideaaleihin ja käsityksiin oikeanlaisesta ja tavoitellusta ihmisyydestä, eikä ole sanottua, etteivätkö ihmisoikeuksien konkreettiset sisällöt ja niihin laskettavat oikeudet muuttuisi ajan myötä. (Benton 2006, 23.) Ajatus ihmisoikeuksista sekä niitä toteuttavista, ylläpitävistä ja valvovista institutionaalisista järjestelmistä kuuluvat läntisen demokraattiseen merkityshorisonttiin, ja siihen mitä kuuluu valtion tehtäviin tai sen alueella asuvien henkilöiden oikeuksiin. Yleismaailmallisten ihmisoikeuksien ideaali liittyy kiinteästi globalisaation yhdenmukaistumisen prosessiin, jossa samat hallinnon ja hallinnan muodot, arvot, markkina- ja yhtiöt leviävät maailmanlaajuisesti. Yhdenmukaistuminen osin mahdollistaa sen, että voidaan vedota jaettuihin arvoihin, ideaaleihin ja näkemyksiin kaikkia koskettavista, yleisistä ihmisyyden määritteistä ja ihmisoikeuksista.

Päätökset ja sopimukset ihmisoikeuksien valvomisesta tehdään usein ylikansallisten sopimusten myötä, ja sopimusten osapuolina ovat valtiot. Kansainvälisen politiikan ja lainsäädännön näkökulmasta kyse on siitä, pitäisikö luoda ylikansallisia lainsäädännöllisiä rakenteita, vai toteutetaanko yhdenmukaista hallintoa ja ohjausta sopimuksin. (Hurrell 2007, 141.) Ongelmallista on kuitenkin se, että vaikka valtiot sitoutuvat sopimuksiin, ne eivät välttämättä toteuta sopimuksen sisältöjä lainsäädännössään ja politiikassaan (Castles & Davidson 2000). On myös mahdollista, että valtion rakenteet ovat heikot, ja tosiasiallista valtaa saattaa käyttää ja ihmisoikeusrikkomuksiin syyllistyä vaikkapa yksityinen armeija, joka ei ole integroitunut julkisen vallan säännöstöön. Tällöin on vaikeata löytää keinoja, joilla estää tai sanktoida ihmisoikeusrikkomuksia ja edes saada niistä tietoa valtioiden valtaan perustuvan järjestelmän puitteissa. (Hurrell 2007, 157.)

Kansainvälisessä sekä ylikansallisessa toimintakentässä on kuitenkin rakennettu instituutioita, jotka valvovat yleisiä ja alueellisia sopimuksia. Kansainväliset sopimukset – ja sitä kautta suvereenit kansallisvaltiot ylittävien hallinnollisten ja lainsäädännöllisten rakenteiden luominen – ovat jossain heikentäneet suvereenin valtaa jäseniin, mutta tässäkin tapauksessa valtioita ja niiden sekä niihin perustuvaa järjestelmää on mahdotonta sivuuttaa. Myös ihmisoikeuksien toteutuminen on kiinnittynyt suvereeniin vallankäyttöelimiin ja niitä toteutetaan valtion instituutioiden kautta. (Hurrell

2007, 150.) Pyrkimyksenä on se, että ihmisoikeudet kiinnittyvät valtioiden lainsäädäntöihin ja käytäntöihin ja toiminnalliseen kulttuuriin.

Keskustelu ihmisoikeuksista kiinnittyy ajankohtaiseen pohdintaan globaalin pääoman liikkeestä ja kansainvälisten yhtiöiden sosiaalisista velvoitteista. Kyse on pitkälti siitä, minkä toimijan tulee ottaa huomioon ihmisten oikeudet ja turvallisuus. Onko vastuu viime kädessä valtiolla vai tuleeko taloudellista ja sitä kautta sosiaalista ja poliittista valtaa käyttävien yhtiöiden kiinnittää huomiota toimintatapoihinsa? (Morris 2006, 1.) Siinä missä ylikansalliset normit johtavat yleisiin käsityksiin ja yleisiin standardeihin ihmisoikeuksista, globaali kapitalismi johtaa yksityistämiseen ja sitä kautta joskus julkisen vallan ja valvonnan ulottumattomiin ja toisistaan erillisiin järjestelmiin. (Benhabib 2008, 21.) Ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta siis ainoa kysymys ei ole se, millaisia ylikansallisia normeja säädetään vaan keskeistä on myös se, missä määrin valtiot ja muut yhteiskunnan toimijat niitä toteuttavat ja voivat toteuttaa.

2.4 Perhe yhteisönä ja sosiaaliskulttuurisena rakenteena

Tutkimusaineistonani käännytysprosessia lähestyttiin perheen määrittelyn kautta, eikä suoranaisesti ulkomaalaisten maahanmuuton rajoituksen viitekehyksen lävitse. Maahanmuutto tuli keskusteluun sivusta, kun puhuttiin, miksi suomalaisen ulkomaalainen vanhempi ei kuulu perheeseen. Tästä syystä teoreettisessa viitekehyksessäni esittelen perhettä Suomen kontekstissa ja pohdin kuinka myös se kiinnittyy valtioon ja kansakunnan ideoihin. Perhe on yksityisen elämänkulun yksikkö, mutta sen muotoutumista määrittää yhteiskunnan kulttuurinen käsitys siitä, miten elämää eletään ja jäsennetään. Usein normina pidetty ydinperhe, johon kuuluvat isä, äiti ja lapset, on ollut osana sitä sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista prosessia, jossa yhteiskunnan työnjako ja muoto ovat muuttuneet (Nevala 2002, 95). Suomessa ydinperhemalli on muotoutunut yhdessä poliittisen kansalaisuuden idean kanssa 1800-luvulla. Moderni ydinperhe oli aluksi porvarillisen elämäntavan ihanne, ja se vakiintui yleisemmin 1920 ja 1930 -luvulla (Nätkin 2003, 18). Heteronormatiivinen ydinperheen ideaali on siten varsin nuori modernin ajan elämän jäsentymisen yksikkö, vaikka se usein nähdään oikeana ja luonnollistettuna perhemallina. Siten ehkä hieman paradoksaalisesti suomalaista keskustelua perheestä ja varsinkin ydinperheestä on luonnehtinut huoli (Forsberg 2003, 7), ja perhettä on nähty uhkaavan erilaisten murrosten, joiden myötä hajonnut perhe on yhteiskunnallinen, individualismista kumpuava ongelma (Nätkin 21, 2003).

Aineistossani ja tarkastelemassani tapauksessa kritiikkiä kohdistetaan ydinperheen määritelmään, koska perheeseen ei kahden aikuisen ja näiden lasten lisäksi määritetä myös ylempää polvea eli

isovanhempia. Perheen määrittely problematisoitui ja politisoitui, kun katsottiin, että perheenkokoajan, eli oleskeluluvan tai kansalaisen aseman saaneen perheeseen ei tämän täysi-ikäinen ulkomaalainen vanhempi kuulu. Keskustelussa siitä, mikä on perhe, tehdään tiettyä paluuta traditionaaliseen perhekäsitykseen, jossa perheyksikkö koostui useammasta kuin kahdesta sukupolvesta. Keskustelussa kiinnittyvät toisiinsa perheen määrittely ja muoto sekä yksilön oikeudet ja mahdollisuudet valtion rajojen ylittämiseen.

Heteronormatiivisen ydinperheen tehtävänjako on sukupuolittunut ja isään ja äitiin kohdistuvat erilaiset odotukset liittyen varsinkin työntekoon ja vanhemmuuteen. (Nätkin 2003, 17.) Myös eri sukupuolta oleviin lapsiin kohdistuu erilaisia odotuksia. Perinteisesti perheessä miehen on katsottu toimivan julkisella alueella, työelämässä ja politiikassa, kun taas naisen paikka on ollut yksityisen piirissä hoivaajana, kasvattajana ja kulttuurin välittäjänä. Perheen sukupuoliroolit vaikuttavat ja ovat yhteydessä laajemmin kulttuurin ja yhteiskunnan arvoihin, ja perheen ideaali yhteiskunnan toiminnallisena yksikkönä vaikuttaa siihen, millaiset eri sukupuolten roolit ja asemat ovat suhteessa toisiinsa, sekä suhteessa yhteiskuntaan, työelämään, markkinoihin ja julkiseen valtaan.

Vaikka ydinperhe nähdään hegemonisena perhemuotona, kohdistui siihen kritiikkiä jo sen saadessa muotoaan, etenkin, kun pohdittiin yksinhuoltajien asemaa ja oikeuksia (Nätkin 2003, 18–19). Perheen koostumuksessa kyse ei ole siitä, että yksilöt aina henkilökohtaisesti voisivat määritellä sen, ketkä perheeseen kuuluvat. Perhe on oikeudellisesti määritelty, sillä lainsäädännössä erilaisin oikeuksin ja velvollisuuksin määritellään, mikä on juridisesti legitimi perhe (Pylkkänen 2008, 71). Lisäksi sosiaalipolitiikka ja vaikkapa sosiaaliturvan järjestäminen on suunnattu tietynlaisille perhemuodoille, joiden ulkopuolelle jää moninaisia perhemalleja. Lainsäädäntö ja sosiaalipolitiikka rakentavat ja ylläpitävät käsityksiä perhesuhteista, sillä laki sisältää normit siitä, ketkä saavat solmia avioliiton ja kuinka lapsen huoltajat määritellään. (Nätkin 2003, 17.) Esimerkiksi samaa sukupuolta olevien parisuhde on Suomessa mahdollista rekisteröidä, mutta avioliitto-oikeutta ei ole.

Kansainvälisessä perheen muodostuksessa, josta omassa tutkimusaineistossani oli kyse, kiinnittyvät ideaalit ja käsitykset sallitusta maahanmuutosta sekä perheestä toisiinsa. Usein varsinkin maahanmuuttajanaiset on nähty työntekijämiehen perheeseen kuuluvina, miehistään taloudellisesti riippuvina vaimoina. Tutkimukseni aineistona olevassa artikkeleista koostuvassa keskustelussa perhe oli erityisesti esillä isoäidin ja äidin roolin kautta, ja varsinkin Eveline Fadayeliin viitattiin läpi aineiston sekä äitinä että vielä korostetummin isoäitinä. Niin ikään keskustelussa Antonovaa, Fadayelia ja Kirbasovaa määrittävät ikään, työmarkkina-asemaan, sukupuoleen, ja äitiyteen liitettävät kulttuuriset käsitykset ja niiden keskinäinen artikulaatio.

3 Todellisuuden diskursiivinen luonne metodologisena lähtökohtana

3.1 Kulttuurisia ja yhteiskunnallisia ajatusmalleja hahmottava analyysi artikkeliaineistosta

Yhteiskuntatieteissä ja erityisesti laadullisessa tutkimuksessa hahmotetaan sosiaalista todellisuutta ja yhteiskunnan ilmiöitä diskursiivisesti ilmaistuna tai representaationa. Omassa työssäni tutkimuksen kohteena on kolmen kansallisuudeltaan ei-suomalaisen naisen oleskelun epääminen ja käännytys Suomesta ja erityisesti aiheesta käyty keskustelu Helsingin Sanomissa. Todellisuuden diskursiivisiin, strukturalismiin pohjaaviin teoreettis-metodologisten lähtökohtiin nojautuen tarkastelen yhteiskunnallisten diskurssien esiintymistä ja taustalla vaikuttamista Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan oleskelua ja käännytystä koskevassa keskustelussa. Keskustelussa esiintyivät ja kietoutuivat yhteen perheen, maahanmuuttajuuden, talouden ja sosiaaliturvan, inhimillisyyden ja ihmisoikeuksien teemat ja taustadiskurssit. Niin ikään keskustelua käytiin viranomaisten, poliitikkojen ja lainsäätäjien rooleista, niin, että taustalla olivat vallan kolmijako-oppiin nojautuvat käsitykset demokratiasta.

Diskurssi on monitasoinen käsite, josta on hankala saada pysyvää otetta (Tonkiss 2004, 373). Diskursseja voidaan hahmottaa lauseen rakenteiden ja sanavalintojen tasolla, mutta diskursseilla voidaan viitata myös laajempiin kulttuurisiin repertuaareihin. Diskurssi voi näin ollen olla laajaa ajattelua, toimintaa ja puhetta jäsentävä asiakokonaisuus, mutta sillä voidaan viitata yksityiskohtaiseen tapaan ilmaista ja esittää asioita. On mahdollista puhua esimerkiksi perheen, kansalaisuuden tai maahanmuuton diskursseista, jotka ulottuvat hyvin laajalle ja jotka ovat hankalasti paikannettavissa tai konkretisoitavissa tietyiksi termeiksi tai puhetyyleiksi. (Fairclough 2003, 124.) Diskurssilla voidaan myös suppeammin ajateltuna tarkoittaa tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottua tapaa hahmottaa maailmaa. Diskursseista voidaan puhua myös silloin, kun hahmotetaan tietyn instituution, kuten maahanmuuttoviraston hallinnollista puhetapaa. (Tonkiss 2004, 373.) Diskurssilla voidaan myös viitata abstraktisti kielelliseen ja semioottiseen ulottuvuuteen, jolloin diskursiivista on kaikki, johon kuuluu kielellinen tai merkkejä sisältävä elementti. (Fairclough 2003, 124–125.)

Diskurssi nojaa käsitykseen todellisuuden sosiaalisesta rakentuneisuudesta. Siten tutkimukseni diskursiivisessa otteessa keskeistä on kielen ja sen käyttötapojen rooli sosiaalisen todellisuuden rakentuneisuuden tarkastelussa. Diskursiivisella otteella viitataan omassa tutkimuksessani siihen, että taustalla oleva teoreettinen ja metodologinen näkemys todellisuuden ja yhteiskunnallisten ilmiöiden diskursiivisuudesta ohjaa analyysiani, jossa hahmotan diskursseja. Analyysissäni tarkastelen kieltä

ja keskustelua jonain, joka viestiessään ja tiedottaessaan nojaa diskursiivisiin ajatusmalleihin todellisuudesta.

Diskursiivisessa lähestymistavassa katsotaan, että kieli ei ole muuttumaton, ylihistoriallinen järjestelmä, joka olisi palautettavissa muihin sosiaalisen maailman elementteihin. (Gill 2000, 72.) Tekstit ja kielellinen vuorovaikutus ovat osa sosiaalista rakentuneisuutta. Toiminnan diskursiiviset ehdot heijastavat, rakentavat ja uusintavat ajatusrakenteita ja käsityksiä todellisuuden luonteesta (Paltridge 2006, 8-9). Rakentuneisuudella voidaan sopimuksellisten elementtien ja konventioiden uusintamisen ohella tarkoittaa myös sitä, että kieli tarjoaa elementtejä, joiden avulla käyttäjä ilmaisee itsensä ja että jokin ilmiö voidaan kertoa monella eri tavalla, rakentaa eri tavoin kontekstista riippuen. (Gill 2000, 175.)

Diskurssit sekä niitä tulkitsevan analyysin taso on mahdollista paikantaa mikrotasolle ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen, jossa hahmotetaan kulttuurisia ja kielellisiä toimintaa ohjaavia diskursseja: sitä, kuinka tietyissä konteksteissa puhutaan, tuotetaan ja tulkitaan tekstejä. Sosiaalista vuorovaikutusta korostavassa tutkimuksessa voidaan muun muassa tarkastella, kuinka käytetään kielellisiä konventioita, jotka liittyvät sukupuoleen tai sosioekonomiseen asemaan. Diskurssi on tällöin myös sosiaalisen identiteetin ilmentäjä (Paltridge 2006, 8-11). Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on mahdollista tarkastella sekä mikro- että makrotason diskursseja. Omassa tutkimuksessani tarkoituksena on havaita ja analysoida sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia ajatusmalleja, jotka vaikuttavat siihen, millaiset ajankohtaiset aihepiirit tai asiat kiinnittyvät toisiinsa ja kuinka asioista kirjoitetaan tai keskustellaan. Omassa tutkimuksessani hahmotan sitä, millaista keskustelua Helsingin Sanomissa käytiin maastakäännösten yhteydessä ja millaisia diskursseja keskustelussa oli taustalla. Tutkimuksessani kulttuurin ja yhteiskunnan puhetapoja ja sosiaalisen todellisuuden eri aspektien hahmottamistapoja edustaa esimerkiksi puhuminen tietyllä vallalla olevalla tavalla maahanmuutosta tai sukupuolesta. (Paltridge 2006, 23–24.)

Omassa tutkielmani analyysissä keskityn juuri laajoihin kulttuurisiin repertuaareihin, kuten maahanmuuttajan ja perheen diskursseihin. Diskurssit osittain ohjaavat sitä, kuinka toimitaan ja todellisuutta hahmotetaan. Tällä tarkoitan sitä, että tietyt diskursiiviset ehdot vaikuttavat muun muassa siihen, millaiset asiat kiinnittyvät toisiinsa sekä mitkä asiat nähdään keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa. Työssäni hahmotan niitä taustalla olevia diskursseja, joiden puitteissa rakennetaan tai käydään keskustelua kolmen iäkkään naisen maahanmuutosta ja oleskeluoikeudesta.

Kielitieteellisestä näkökulmasta diskurssi on tapa ymmärtää ja käyttää kieltä yksilöiden sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, jolloin analyysi jossain määrin paikantuu yksilöihin tai sosiaalisiin ryh-

miin, ei niinkään laajemmin yhteiskunnallisiin tai kulttuurisiin ajatusrakenteisiin. (Paltridge 2006, 8.) Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa keskiössä ovat kulttuuriset ajatusmallit ja rakennelmat sekä niiden toisiinsa yhdistäminen ja verkottuminen. Itse katsoisin, että diskursseja eri tasoilta tarkastelevat näkökulmat eivät ole toisiaan poissulkevia: yhteiskuntatieteellinen, yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteisiin keskittyvä tutkimustaso on myös kielellisten ja tekstuaalisten elementtien tutkimista erilaisten tekstiä ohjaavien konventioiden mukaan ja niiden puitteissa.

Diskurssissa tuotetaan ja välitetään tietoa sekä kuvataan maailmaa symboleiden avulla. Diskurssiin liittyy aina vallan elementti, sillä se myös tähtää valta-asemien ylläpitoon ja toisaalta olemassa olevan tilan normalisoitumiseen. Diskurssihin kuuluvat kielellisesti hahmotettavat yhteiskunnalliset tavat puhua, ja myös se, miten asiat tuodaan ilmi sekä tuotetaan tietyin tyylein, sanastoin ja retorikoin. Jokin asia saatetaan tuoda esiin tai hahmottaa kontekstista riippuen tietyssä muodossa. Esimerkiksi tieteellisessä diskurssissa tyypillistä on tietynlainen lähestymistapa, johon kuuluvat konventionaaliset kirjoitustyyli, käsitykset todellisuuden ja tiedon luonteesta sekä muodon tasolla tietynlaiset viittaamisen ja perustelun tavat.

Diskurssihin sisältyvät jaetut arvot, uskomukset sekä perustelut. Kielenkäyttöön ja diskursiiviseen toimintaan kiinnittyy siten erilaisia assosiaatioita ja arvolataumia. Toisistaan vastakkaiset tai eriävät diskurssit voivat myös esiintyä ja aktivoitua läheisesti ja toisaalta ne voivat ikään kuin olla neuvotteluasemassa keskenään. Omassa aineistossani maahanmuuttoon ja oleskelulupaan liittyvä ihmisoi-keuksien ja inhimillisyyden sekä taloudellinen diskurssi olivat erilaisia ja niihin sisältyi keskenään risteäviä lähtökohtia oleskeluoikeuksista.

Oman alansa diskursseja tuovat neuvotteluun toimijat, jotka keskustelussa asemansa tuoman roolin puitteissa ottavat osaa keskusteluun. Jallinoja (2006) on todennut familismia koskevassa tutkimuksessaan, että asiantuntijoina haastatellut ihmiset eivät suoraan puhu omana persoonan vaan ammat-tiasemansa ja edustamansa instituution edustajana. Myös omassa tutkimuksessani analyysin koh-teena olevassa keskustelussa mukana olevat luterilaisen ja ortodoksisen kirkon piispat, presidentti, ministeri, virkailijat, poliisi edustavat virallista instituutiota, ja he artikkeleissa myös esiintyvät ni-mensä ohella tittelillä. Tutkimusaineistossani eri toimijatahot näin ollen toteuttivat ja toivat esille kirjoituksissa, haastatteluissa ja mielipiteissä sanomalehtimedian välittämänä oman alansa diskurs-sin ja näkökulman. Tutkimuksessani laajempi huomio ei kuitenkaan keskity erityisiin diskurssihin kuten viranomaisdiskurssiin. Tutkimuksessani keskityn laajempien diskurssien hahmottamiseen, ja lähtökohtaisesti näen vaikkapa viranomaisdiskurssien taustalla vaikuttavan laajemman ajatteluta-van, joka ulottuu useille yhteiskunnan osa-alueille.

3.2 Tutkimuksen luotettavuus ja paikkaansa pitävyys

Tutkimusta tehdessä on syytä pohtia tiedon johdonmukaisuutta ja luotettavuutta. Perinteisesti näitä ominaisuuksia on tarkasteltu validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden avulla. Validiteetti viittaa tutkimuksen ja tiedon totuudellisuuteen, eli siihen, onko tieto sitä, mitä se väittää olevansa ja kertooko tutkimus siitä, mistä se väittää kertovansa. Reliabiliteetti taas viittaa tulosten johdonmukaisuuteen ja tutkimuksen toistettavuuteen, eli siihen, voiko kuka tahansa tutkija saada samoja tutkimuksellisia reittejä pitkin samat tulokset. (Seale 2004, 72.) Positivistisen tiedekäsityksen mukaan tutkija tuottaa objektiivisesti ja arvovapaasti tietoa maailmasta. Tähän perinteeseen nojaavat reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet eivät ole tiukasti sovellettavissa kvalitatiiviseen tutkimukseen, jossa toistettavuus ei aina ole mahdollista, kun esimerkiksi haastattelutilanteet ovat ainutkertaisia. Lisäksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa on mahdollista tarkastella samaa aineistoa, kuten esimerkiksi omassa tutkimuksessa lehtiartikkeliaineistoa erilaista teoreettisista viitekehyksistä käsin ja etsiä vastauksia erilaisiin tutkimuskysymyksiin.

Laadullisessa tutkimuksessa ei ehkä sellaisenaan voi soveltaa validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä, mutta tutkimuksen johdonmukaisuuden pohdinta on tärkeätä oman tutkimuskysymyksen rakentamisen kannalta. Siitä syystä käsitteitä ei välttämättä kannata hylätä kokonaan vaan olen pitänyt ne taustalla mielessä ja tutkimusta tehdessä oli esimerkiksi tärkeätä pohtia käytettävien käsitteiden ja aineiston soveltamista omaan tutkimusongelmaan.

Sisäinen validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkimus on sisäisesti johdonmukainen ja että sen osat ovat toisiinsa järkevästi yhdistettyjä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käsitettä mukaillen mietitään, onko tutkimuksessa tarkasteltavat ilmiöt mielekästä yhdistää toisiinsa ja voiko niiden välillä olla jonkinlainen vuorovaikutussuhde, eli esimerkiksi liittyvätkö diskurssit tai teemat toisiinsa ja onko niiden keskinäinen suhde merkitsevä. Ulkoisella validiteetilla viitataan siihen, että tutkimuksessa tarkastellaan olemassa olevaa ilmiötä. Kun kvantitatiivisessa perinteessä pohditaan sitä, edustaako tulos laajempaa populaatiota, joka on ollut mielenkiinnon kohteena (Seale 2004, 73–74), voidaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa esimerkiksi pohtia, voiko haastatteluihin pohjaavista tuloksista tehdä luotettavia oletuksia tai johtopäätöksiä koskien sitä joukkoa, jota tutkimus koskee. Haastattelututkimuksissa tulee miettiä, miksi juuri tietynlaiset ihmiset päätyvät ja suostuvat haastateltaviksi ja lehtiartikkeleiden kohdalla voidaan pohtia, miksi jostakin asiasta keskustellaan ja miksi se saa huomiota. Jossain määrin voi kiinnittää huomiota siihen, onko kirjoitettavan ilmiön yhteiskunnallinen olemas-

saolo suhteessa sen saamaan huomioon, vaikka tähän kysymykseen ei suoraan esimerkiksi omassa tutkimusaineistoni perusteella ole mahdollista vastata.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on erilaisia tapoja lähestyä edustavuutta ja luotettavuutta. Tutkimuksessa pitää kiinnittää huomiota poikkeaviin tapauksiin ja pohtia siitä, ovatko ne oikeasti poikkeavia vai ovatko käytettävät käsitteet riittämättömiä? Luotettavuutta voi pohtia vertaamalla omia päätelmiä aiempiin tutkimustuloksiin ja teoreettiseen keskusteluun ja siihen, ovatko olemassa olevat käsitteet sopivia ilmiön kuvailemiseen ja analysointiin vai ohjaavatko käsitteet liiaksi jonkin asian määrittämistä (Gill 2000, 188). Analyysini kannalta juuri sisäinen luotettavuus on keskeisessä asemassa kun pohdittavia kysymyksiä ovat ne, kuinka johdonmukaista tulkinta on, ja perustuuko se huolelliselle tekstin luennalle tai onko tekstin yksityiskohtiin kiinnitetty tarpeeksi huomiota?

Tutkimusta tehdessä tulee luotettavuuden ja johdonmukaisuuden ohella pohtia eettisiä kysymyksiä. Tutkielmani aineisto koostuu Helsingin Sanomissa julkaistuista artikkeleista, joissa keskustelun kohteina ja osapuolina ovat julkisesti omilla nimillään esiintyneet henkilöt. Tutkimuksessa oli mielestäni silti aiheellista pohtia, missä määrin on tarpeellista viitata yksittäisiin henkilöihin ja esittää sanottuja tai kirjoitettuja asioita näiden mielipiteinä, kun tekstit ovat alisteisia toimituksellisille konventioille, tulkinnoille ja muokkauksille, ja siinä mielessä omat tulkintani ovat jo useamman käden tietoa. Yhteiskunnallisia diskursseja hahmotettaessa, kuten omassa tutkimusotteessani, keskeistä ei kuitenkaan ole hahmottaa asioita yksittäisten henkilöiden tai yksittäisten toimijaroolien näkökulmasta, minkä vuoksi pyrin siihen, että näen esimerkiksi haastatellut asiantuntijat tai poliitikot tiettyjen rooliasemien edustajina.

3.3 Tutkimuksen ja analyysin taustoittaminen sekä eteneminen diskursiiviseen otteeseen nojautuen

Diskursseja hahmottavassa ja diskursiivisen otteeseen nojaavassa tutkimuksessa, jollainen myös oma työni on, voi jossain määrin ylikorostaa joko rakenteita tai toimijan valtaa eikä heiluriliikettä ääripäiden välillä välttämättä havaita. Taustalla oleva näkemys diskurssin muotoutumisesta on tutkielmassani jokseenkin dialektinen, eli näkemykseni mukaan toimijuus ja rakenne vaikuttavat toisiinsa, eikä ole mahdollista tyhjentävästi nähdä maailmaa joko aktiivisten toimijoiden näkökulmasta tai puhtaasti rakenteesta selitettynä. Dialektisesti ajateltuna yhteiskunnan rakenteet heijastuvat diskursiivisissa ja muissa sosiaalisissa käytännöissä, mutta toisaalta sosiaalinen kanssakäyminen ja diskurssien artikulaatio eli yhdistäminen muokkaavat käytäntöjä ja rakenteita. (Chouliarakis 1999, 49.) Laajemmin ajateltuna yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ajatusmallit tai rakenteet ohjaavat ja

raamittavat toimintaa, puhetapoja, eri teemojen ja aihepiirien yhdistämistä tai käsittelytapaa. Ne eivät kuitenkaan lopullisesti määrittele mikrotason toimintaa. Oman tutkimusaineistoni kannalta katsoen yhtäältä erilaiset diskursiiviset konventiot ohjasivat sitä miten aihepiirejä käsiteltiin ja yhdisteltiin ja kuinka asioista puhuttiin, mutta toisaalta taas yksittäiset tapaukset toivat erilaisia diskursseja yhteen ja jollakin tapaa myös kyseenalaistivat yhteiskunnallisia rakenteita ja käytäntöjä.

Diskursseja on aina mahdollista pilkkoa pienempiin osiin ja on mahdollista nostaa niistä hyvin useita esiin, mutta tutkijan on valittava, millä abstraktiotasolla aineistoa luokitellaan ja analysoidaan ja mitä diskursseja tutkimuksen kohteeksi otetaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että mikä tahansa on mahdollista tai tarkoituksenmukaista, sillä laadullisessa tutkimuksessa aineistosta etsitään toistuvuutta ja johdonmukaisuuksia, jotka voivat ilmetä systemaattisena vaihteluna tai yhdenmukaisuuksina (Gill 2000, 177–180.) Omassa tutkimuksessani tämä tarkoitti sitä, että tutkimuksessani esiin nostetut diskurssit ja keskustelunaiheet, etenkin perheen määrittelyn tiukkuus, olivat keskeisiä ja ne saivat paljon huomiota. Toisaalta taas huomiota herättävää oli esimerkiksi maahanmuuton, kansalaisuuden ja kansallisuuden teemojen suoran pohtimisen puuttuminen.

Painopiste omassa tutkimuksessani on rakennelähtöinen, sillä pohdin keskustelun taustalla vaikuttavia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia ajatusmalleja. Tiedostan kuitenkin, että keskustelun äärellä olevat toimijat ja toimijapaikat uusintavat mutta myös jossain määrin uudelleenjärjestävät ja merkityksellistävät olemassa olevia diskursseja ja diskursiivisia ajatusmalleja tiettyjen tapausten ympärillä. Työssäni tutkin, kuinka tekstiaineistossa heijastuivat ja tulivat ilmi kulttuuriset, poliittiset ajatusmalleista ja ammentavat diskurssit rakentuvat ja kuinka ne liittyvät toisiinsa. Oman työni kannalta oleellista on siten se, kuinka Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan käännytyksistä käyty keskustelu yhtäältä uusintaa mutta toisaalta haastaa yhteiskunnan hegemonista ajattelua, arvoja ja lainsäädännön tarkoituksenmukaisuutta. Katsoisin, että jo jonkin asian näkeminen ongelmana hallinnollisessa rakenteessa tai kulttuurien arvoissa, kuitenkin osittain niiden ehtojen kautta hahmotettuna ja käsitteellistettynä, kertoo jonkinlaisesta muutoksesta ja rakenteen sekä arjen, tai mikro- ja makrotason vaikutuksesta toisiinsa. Se, että tiedotusväli kiinnitti huomiota iäkkäisiin naisiin, joilta evättiin oleskelulupa, osoittaa kyseessä olevan yhteiskunnallisen epäkohdan tai puutteen.

Tutkimuksessani hahmotan diskursseja, jotka ovat keskustelun taustalla, ja jotka jäsentävät sitä. Yhtäältä on olemassa diskursiiviseen otteeseen ja todellisuuden sosiaalisen rakentuneisuuden teoreettiseen perinteeseen nojaavia menetelmiä, joiden avulla selvitetään sosiaalisten resurssien käyttöä vuorovaikutustilanteissa. Tällöin on ensisijaisesti kyse kielen käytöstä mikrotasolla. Kun painopiste on ennemminkin kielessä loogisena järjestelmänä, kielen sosiaalisen rakentuneisuuden tarkastelu ei

yleensä yllä poliittiselle, yhteiskuntapoliittiselle tai laajemmalle kulttuuriselle tasolle. Omassa tutkimuksessani diskurssien hahmottaminen nivoutuu yhteiskuntatieteisiin omaksuttuun käsitykseen todellisuuden poliittisesta ja konstruktiivisesta luonteesta. Tällöin tutkijan raporttiakin voidaan ajatella jossakin määrin subjektiivisena rakennelmana (Gill 2000, 186). Laadulliseen tutkimukseen ja analyysiin kuuluu siten olennaisena osana kriittisyys ja omien tutkijanvalintojen tiedostaminen.

Tutkimukseni lähtökohtana on se näkemys, että kielen diskursiivisuus ei viittaa pelkästään sanojen ja lauseen tasoisiin merkitysyksikköihin, vaan tarkoittaa laajempia puhetapoja, repertuaareja, joihin sisältyy tietynlainen tapa hahmottaa ja merkityksellistää todellisuutta. Tutkimukseni ja analyysini kohteena on se, mitä sanotaan ja myös mitä jätetään sanomaan ja missä kontekstissa asiat tuodaan esille. (Paltridge 2006, 2.)

Diskurssien toisistaan irrottaminen ja erillään analysointi ei ole ongelmatonta, sillä diskurssit nivoutuvat toisiinsa ja aktivoituvat tietyissä tilanteissa, esimerkiksi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vierastossa tai mielipidetekstin retorisisa kirjoituskonventioissa käytetään tietynlaista kieltä. Näin noudatetaan tapoja liittää asioita yhteen esimerkiksi asettamalla ne vastakkain. Tietynlainen oma säännöstö, kielenkäytön logiikka diskursiivisine ehtoineen ohjaa toimintaa ja tulkintaa sanomalehtitekstityypin kirjoittamisessa, luennassa ja analyysissä. Tutkimuksessani kiinnitin jonkin verran huomiota siihen, että aineistoni koostuu erilaisista tekstityypeistä ja että nämä tekstit vaikuttavat toisiinsa. Tutkimukseni painopisteessä tämä asia ei varsinaisesti ollut.

Tutkimuksessa tärkeätä on ollut kuvata tutkimuksen eteneminen, ja vaikka käyttämäni laadulliseen menetelmään ei lähtökohtaisesti sisälly tiukkoja määritteitä aineiston koostumuksesta ja sen hankinnasta, tulee aineiston hankinnan ja analyysin olla systemaattista. Aineistoa ei saa tarkastella kapeakatseisesti keskittymällä vain sellaisiin elementteihin, jotka vahvistavat omaa esiyymmärrystä. Oma tutkimukseni on teoriaan nojaava, mutta tutkimusaineisto ja käännyttävien naisten tapaukset ovat ohjanneet teorian ja menetelmän valintaa. Alun perin tutkimusta hahmottaessani oli tarkoitukseni teorialähtöisesti keskittyä kansalaisuuden kysymyksiin käännytyskeskustelussa, mutta vaikka tapauksia on mahdollista pohtia nimenomaan kansalaisuuden ja kansallisuuden kysymyksenä, ei kokonaisuus antanut myöten keskittyä pelkästään yhteen käsitepariin.

Koska tutkimuksessani etsin diskursseja enkä analysoi esimerkiksi tiettyjä diskursiivisia positioita, on kyseessä temaattinen sisällönanalyysi, joka nojaa metodologiseen lähtökohtaan yhteiskunnallisten diskurssien havainnoinnista. Tutkimusotteeni oli kaksisuuntainen siten että teemat tai aihepiirit rakentuivat aineistolähtöisesti, mutta varsinainen diskurssien hahmottaminen ja käsitteellistäminen tarkentui teorian kautta. Käyttämäni analyysimenetelmä on siten jossain määrin teoreettis-

metodologinen lähtökohta ja jäsentäjä, jonka avulla nostin esiin ne elementit, joita analysoin ja jonka avulla liitin aineiston teoreettiseen taustaan. (Gill 2000, 172, 179.)

Tutkimuksen alussa tutustuin aineistoon lukemalla sen läpi ja hahmotin, millaisia teemoja siinä esiintyi. Teemat valikoituivat kiinnittämällä huomiota siihen, mitä ja miten erilaisissa tekstityypeissä ja niiden kautta ja välittämällä käydyssä keskustelussa puhuttiin käännytyksistä ja Antonovasta, Fadayelist ja Kirbasovasta. Tässä vaiheessa teemat olivat vielä melko väljiä, enkä kiinnittänyt huomiota niiden keskinäisiin yhteyksiin, vaan lähinnä hahmotin niitä jokseenkin itsenäisinä asiakokonaisuuksia. Tutkimuksen analyysiosiossa viittaan tiettyihin artikkeleihin, kun esittelen tekstipätkiä, mutta analyysissä en jaotellut teemoja artikkeleittain vaan eri artikkelien eri lausumissa ja tai asiakokonaisuuksissa oli löydettävissä ja havaittavissa erilaisia diskursseja. Tutkimustapaani voi siis luonnehtia jossain määrin abduktiiviseksi, sillä ennen aineiston lukua valoin teoreettisen viitekehyksen pohjaa, mutta systemaattinen tarkastelu alkoi aineistoon tutustumalla ja nostamalla siitä analyttisiä kategorioita. Tekstiosien jaottelussa kiinnitin huomiota myös siihen, missä yhteydessä kirjoitus oli julkaistu ja miten se ketjuttui, eli oliko siihen vaikuttanut toinen teksti tai esitetty mielipide. Tiettyä tapausta tai ilmiötä käsittelevät artikkelit ja siten aineiston osat eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan niissä esimerkiksi toiston kautta vahvistetaan jokin termi yleiseksi. En kuitenkaan näe, että kvantitatiivinen analyysi, jossa lasketaan jonkin termin esiintymistiheyttä, olisi ollut kovin hedelmällinen oman ongelmani tarkastelussa.

Koin aiheelliseksi lähestyä tutkimusta aineiston kautta, sillä katsoin, että liiallinen teoriaan tutustuminen saattaisi johtaa kapeampaan analyysiin. Kun olin työssäni hahmottanut keskeisiä temaattisia ja aihepiirillisiä kokonaisuuksia, rakensin teoreettista viitekehystä. Teoreettisen viitekehyksen ja sen keskeisten käsitteiden, kansalaisuuden, toiseuden, nationalismin ja perheen kautta hahmotin keskustelusta diskursseja, jotka esittelen analyysiosuudessa tarkemmin. Tutkimuksessa siten en pelkästään ole hahmottanut, mitä asioita ja teemoja käännytyskeskustelussa käytiin vaan tarkastelen taustalla olevia diskursseja sekä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ajatusrakennelmia. Hahmotin aineistomassaa, eri artikkeleiden lausumia ja pätkiä eri diskursseihin kuuluviksi. Näitä diskursseja olivat perheen määrittely, vallankäyttö, sosiaaliturva ja talouden kestävyys, maahanmuutto ja maahanmuuttajan ideaali sekä inhimillisyys.

3.4 Intertekstuaalisuus

Analyysissäni suhtaudun kriittisesti siihen, että teksti olisi pelkästään itsenäinen kokonaisuus, jota ei tulisi tarkastella suhteessa muihin teksteihin tai niin sanottuun konkreettisen tekstinulkoiseen

todellisuuteen, vaikka tekstit ovat tekijänsä ja välittäjänsä, eli kielen ja diskursiivisten ehtojen rakentamia. Tekstissä on näkökulmasta ja teoreettisesta lähtökohdasta riippuen hahmotettavissa erilaisia reunaehtoja, jotka ohjaavat sitä, mitä kirjoitetaan, miten kirjoitetaan ja millaiseen lukijaan vedotaan. Laajemmin ajateltuna tekstejä voi hahmottaa sen mukaan, millaisiin auktoriteetteihin vedotaan, keneltä pyydetään haastatteluja, ja ennen kaikkea, millaisia ajatusrakenteita teksteissä esiintyy. Analyttisessä luennassa on muistettava pitää tietty etäisyys, jotta tekstiä ei ala myötäillä, tai toisin sanoen tule sokeaksi sen taustalla vaikuttaville ajatusrakennelmille.

Tekstin koostumukseen vaikuttavat intertekstuaalisuus sekä oletukset tiedon ja todellisuuden luonteesta. Intertekstuaalisuudella viitataan tekstien tai diskurssien väliseen vuorovaikutukseen, ja sen määrittelyissä kiinnitetään huomiota mahdollisuuteen antaa sijaa muillekin kuin vain yhdelle näkökulmalle. Joissakin tapauksissa tekstissä ikään kuin eri äänet tai näkökulmat tulevat esiin, ja kyse on tekstin ja näkökulmien keskinäisestä ”keskustelusta”. Intertekstuaalisuus on osa yhteiskuntatieteellistä erojen politiikan kehystä, jossa käydään neuvotteluja ja määrittelykamppailuja. (Fairclough 2003, 40.) Intertekstuaalisuus on konkreettisella artikkeli- tai uutistekstien tasolla sitä, että johonkin (aikaisempaan) kirjoitukseen tai johonkin henkilön puheeseen viitataan suorasti. Aina intertekstuaalisuudessa ei kuitenkaan ole helppoa määrittää, mihin juuri viitataan. Viittaaminen voi kohdistua yleistettyyn käsitykseen, aiempaan keskusteluun tai kirjoituksiin jostakin tapauksesta, kuten omassa tutkimuksessani maasta käännyttämisestä käydystä keskustelusta. (Fairclough 2003, 47.)

Teksteissä, kuten esimerkiksi artikkeleissa, on mahdollista käsitellä asioita eri näkökulmista. Eri-laisten äänten esiin tuominen ei ole ongelmaton, joskus se on jopa toiseuden rakentamista, jossa argumentoinnissa määritetään vastapuolta tai tiettyä ryhmää. Ryhmän, vaikkapa maahanmuuttajien, mielipide perustuu usein oletukseen, ei esimerkiksi empiiriseen tutkimukseen. Mahdollisen vastapuolen ja sen mielipiteiden esittäminen ja rakentaminen tekstissä on vallankäyttöä (Fairclough 2003, 48–49). Teksteistä voi lukea, millaisin tavoin tapahtumiin, lausumiin ja teksteihin viitataan; mitä aikamuotoa käytetään tai käytetäänkö suoria lainauksia. Epäsuora viittaaminen vaikkapa maahanmuuttajiin yleensä antaa myös tietyn välimatkan, jonka turvin on mahdollista tehdä yleistyksiä. Kun kohdetta ei yksilöidä, ei myöskään olla vastuussa siitä, onko vastapuolen luotu mielipide todenperäinen. Välimatka antaa mahdollisuuden sanoa asiat vapaammin ja kohdistaa kritiikin johonkin tahoon. (Gill 2000, 180.)

Omassa tutkimuksessani yhden lehden samaa asiaa käsitteleville artikkeleille intertekstuaalisuus on tyypillistä, kun haastattelut, mielipiteet, kommentit ja aiemmat artikkelit lisäävät tietoa ja rakentavat näkökulmia, joiden kautta Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan tapauksista kirjoitetaan. Tässä tapa-

uksessa intertekstuaalisuus siis on hyvinkin konkreettisesti sitä, että tekstit vaikuttavat toisiinsa ja niistä muodostuu jonkinlainen jatkumo. Aineistoni osat eivät ole toisistaan riippumattomia, irrallisia paloja, vaan oletuksena on se, että artikkelit, pääkirjoitukset ja mielipiteet on kirjoitettu tietoisina aiemmista teksteistä, ovathan Helsingin Sanomissa tai muissa mediassa julkaistut tekstit ja informaatio olleet tiedonlähde tapauksesta ja sisältäneet juuri sen asian, mitä kommentoidaan. Varsin selkeästi tässä tulee ilmi se, että esimerkiksi mielipidekirjoituksissa tai pääkirjoituksissa ei ole mahdollista päästä tapauksiin käsiksi ilman tiedonvälittäjää, joka siis oikeastaan on tiedon rakentaja ja muokkaaja.

Oman työni kannalta ei ole kovinkaan hedelmällistä lähteä oletuksesta, että tekstiä pitäisi tulkita sellaisenaan kiinnittämättä sitä mihinkään ketjuun. Kokonaisuutena Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan tapauksia käsittelevässä uutisoinnissa ja keskustelussa oli havaittavissa itsensä korjailevuutta, eli aiemmissa artikkeleissa esiin tuodut näkökulmat tai mielipiteet on kumottu tai ne ovat muuttuneet keskustelun käännteiden ja tiedon myötä. En silti kokenut, että minun olisi pitänyt jättää huomioimatta keskustelun alkupuolella esiintynyt näkökulma, jonka tiesin muuttuneen myöhemmin. Oma mielenkiintoinen tutkimuksen kohde olisi keskustelun muotoutuminen ja muokkautuminen asian käsittelyn kuluessa, mutta se ei ole tutkielmani päätavoite. Niin ikään en analyysissäni keskity tarkastelemaan keskustelun kulkua kronologisesti, vaikka kiinnitänkin huomiota näkökulmien suuntautumiseen ja tapahtumien käännteisiin ajan kuluessa.

Tutkimuksessani ja analyysissäni tuon esille käsittelemieni tapausten olevan Helsingin Sanomien tai tekstien välittämä. Tekstejä kuitenkin kirjoittavat eri henkilöt, joten ei ole täysin ongelmatonta puhua lehden kannasta. Toisaalta lähtökohdaksi voi ottaa sen, että kirjoittajat omaksuvat tietyt toimintaa ohjaavat mallit, ja niin voidaan ajatella, että on mahdollista puhua Helsingin Sanomista toimijana. Lehti myös uutisanalyysien kautta reflektoi omaa kirjoitteluaan ja uutisointiaan, mikä tulee ilmi esimerkiksi tekstissä nimeltä ”Arkipäivän rasismi elää”. Kyseisessä tekstissä pohditaan sitä, millaisia asenteita asian käsittelyssä on paljastunut. Pohdintaa ei tosin paikanneta lehtiin tai tiettyihin toimijoihin vaan hyvin yleiselle tasolle.

Tekstissä on aina jonkin verran tulkinnanvaraisuutta, koska se nojaa jaettuihin sosiaalisiin merkityksenantoihin, joita kaikki eivät tulkitse samoin ja samoista lähtökohdista (Fairclough 2003, 55). Niin sanottu yleinen tieto on vallan, ideologian ja hegemonian tuottamaa, sillä ei ole itsestään selvää, mikä on jaettua tietoa tai mitkä asiat ovat hyviä ja mitkä pahoja (Wodak 2005, 188). Kirjoitetut tekstit myös edustavat tiettyjä genrejä. Genrellä viitataan siihen tapaan ja muotoon, jolla diskursiivista todellisuutta käsitteellistetään ja eri genreillä on erilainen suhde todellisuuteen. Genrellä voi-

daan laaja-alaisesti viitata esimerkiksi kirjoitustapoihin eri abstraktiotasoilla, kuten sanomalehtikirjoittelu, uutiskirjoittelu tai mielipidekirjoittelu. Toisaalta voidaan puhua kirjoitetusta tai kuvallisesta muodosta.

Genreketjulla viitataan siihen, että asia siirtyy genrestä toiseen, eli esimerkiksi kuinka asia haastattelussa kerrotaan tarinana ja tarina edelleen tieteellisessä tekstissä analysoidaan ja kuvataan. (Fairclough 2003, 49.) Oman työni kohdalla intertekstuaalisuuteen, eri genreihin ja genreketjuihin viittaavat pääkirjoitukset, mielipidekirjoitukset, haastattelut ja tietoisut. Aineistossani genreketju oli konkreettisimmillaan sitä, että isoäitien tilanteista kerrottiin reportaaseissa tai haastattelussa kuvailtiin viranomaispuhetta sanomalehden tyyllisääntöjen kautta. Genreketjut ja varsinkin intertekstuaalisuus tulivat esille siten, että lehdessä kirjoitettu näkökulma ja asiantuntijahaastattelu vaikuttivat näkökulman muutokseen myös pääkirjoitussivulla.

Tekstit ovat osa sosiaalista vuorovaikutusta, sillä niissä aktivoituvat jaetut ajatusmallit. Siksi olen päättänyt työssäni käyttämään termiä keskustelu siitä uutisoinnin, mielipiteiden ja tiedonvälityksen kokonaisuudesta, joka koskee Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan käännytystä. On kuitenkin pidettävä mielessä, että kommunikaatio ja tässä tapauksessa keskustelu ei usein kuitenkaan ole tasa-veroista, sillä massaviestinten aikana harvalukuinen joukko tuottaa sisällön suurelle lukijakunnalle. Lukijakunta tulkitsee ja edelleen prosessoi keskusteluissa tietoa, jonka äärellä he ovat uutisia lukiessaan. Tekstiin ja sen sosiaaliseen uusintamiseen sisältyy näin vallan elementti, kun ajankohtaisia ilmiöitä määrittää, nimeää ja viestii vähemmän ihmisiä kuin viestejä vastaanottaa (Chouliaraki 1999, 42).

Työssäni sekä tutkimusaineistossani kyse on myös todellisuuden haravoinnista, luomisesta ja välittämisestä. Ensinnäkin lehti tiedotusvälineenä nostaa esiin ilmiön kirjoittamalla siitä ja se rakentaa käsitystämme siitä, millaisia ympärillämme oleva todellisuus ja yhteiskunta ovat. Toisaalta lehti toimittajineen myös kertoo asiat tietyllä tavalla, kirjoittaa tietyistä näkökohdista sekä valitsee ne asiantuntijat, jotka haastatellaan. Myös mielipidepalsta on lehden toimituksen alainen: se valitsee julkaistavat tekstit ja mahdollisesti myös muokkaa niitä jonkin verran.

4 Aineistona Helsingin Sanomien artikkelit Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan tapauksista

4.1 Aineiston esittely

Diskursseja hahmottava kvalitatiivinen analyysi mahdollistaa hyvin erilaisten ja monimuotoisten aineistojen käytön, mutta aineiston on kuitenkin oltava tutkimuksen kannalta järkevä. On mietittävä,

voidaanko aineiston analyysin kautta vastata tutkimuskysymyksiin. Laadullinen tutkimus ei pyri laajoihin yleistyksiin vaan ennemminkin ilmiön tai tutkimusaiheen syvälliseen tarkasteluun (Tonkiss 2004). Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan tapauksia tutkimalla ei voi saada yleispäteviä vastauksia, jotka koskisivat kaikkia maahanmuuttotilanteita, mutta tulokset kuitenkin lisäävät tietoa ja antavat mahdollisuudet pohtia erilaisia maahanmuuttoon liittyviä näkökulmia.

Merkitysten muodostamiseen ja tulkintaan vaikuttaa myös viestimistapa välineineen ja muotoineen. Tiedon muoto tekstinä vaikuttaa sen käsittelyyn, ja sanomalehden konventiot ohjaavat sitä, miten sanomalehtiartikkeleihin ja uutisiin suhtaudutaan, pidetäänkö niitä faktoina vai fiktioina. Muodon konventioiden rikkominen voi johtaa sisällön kyseenalaistamiseen tai hahmottamisvaikeuksiin. Sanomalehden ja juuri tietyn sanomalehden asema ja vakiintunut tyyli siis ovat kulttuurisia ja sosiaalisia tapoja, joilla kyseisen viestimen teksteihin orientoidutaan, ja siis se jo rakentaa tulkintakehikkoa. Aineistoni on kerätty yhdestä lehdestä, eli Helsingin Sanomista. Koen kuitenkin, että voin analysitavan tiedostaen ja varovaisuutta noudattaen puhua melko yleisellä tasolla, vaikka tutkin tietyn ilmiön esiintymistä yhdessä lehdessä. Lähtökohta ei ole se, että yhteiskunnalliset ja kulttuuriset mielipiteet, näkemykset ja diskurssit olisivat riippuvaisia pelkästään siitä, missä lehdessä asioista kirjoitetaan. Sanomalehdet yleisesti ovat tiedonvälittäjiä, mutta tiedottamalla ne pitävät jotakin aihetta julkisuudessa ja nostavat sen aseman merkittäväksi. Koska asia on julkisessa keskustelussa, saa se yhä lisää julkisuutta ja nostattaa lisää keskustelua

Tutkimuksen konteksti muodostuu teoreettisesta viitekehyksestä eli yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksen diskursseista ja lisäksi aineiston osalta tekstin kontekstina on tiedotusvälineen formaatti, eli tutkimukseni tapauksessa sanomalehti Helsingin Sanomat. Yksityiskohtaisemmassa teksti- tai media-analysissä kontekstiksi olisi mahdollista vielä paikantaa artikkelien esiintymispaikat lehdessä. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole analysoida aineistossani esiintyviä erilaisia merkkijonoja tai lauserakenteita vaan laajempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita ja merkitysverkostoja.

Aineistossa on tekstejä, uutisia, pääkirjoituksia, mielipiteitä, haastatteluja ja taustoittavia, kuvailevia kertomuksia. Aineisto koostuu erilaisista tekstityypeistä, ja haastatteluissa eri ihmiset saavat äänen, vaikkakin toimittajien kautta. Aineistoni artikkelit olen saanut Helsingin Sanomien sähköisestä artikkelitietokannasta sanahauulla. Arkistossa on tallennettuna paperisessa versiossa julkaistut artikkelit. Tein haun Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan nimillä siten, että tammi-kuusta 2008 alkaen hain artikkeleita jokaiselta kuukaudelta erikseen jokaisen henkilön nimellä. Aineistoa täydentäessäni hain artikkeleita edellisen haun päivämäärän ja hakupäivän väliseltä ajalta. Ensimmäinen artikkeli on kesäkuulta 2008, ja se käsittelee Maria Kirbasovan käännytystä. Viimei-

nen artikkeli ajoittui elokuuhun 2011 ja siinä uutisoitiin Maria Kirbasovan kuolemasta. Aineiston artikkelit eivät ole sisällöllisesti ja painoarvoltaan samanlaisia lähtökohtaisesti jo siksi, etteivät ne ole samanpituisia. Viittaan jokaiseen käyttämäni tekstiyksikköön yleisesti artikkelina, vaikka ne olisivat tyyllilajiltaan mielipidekirjoituksia, pääkirjoituksia tai yleisesti tapauksesta kertovia ja sitä taustoittavia tekstejä. Tarkemmin eriteltynä puhun mielipideteksteistä, pääkirjoitusteksteistä tai uutisista.

Arkistosta sanahaun avulla saadussa aineistossa on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Arkiston ja paperiversion jutut eivät harvoissa tapauksissa ole täysin identtisiä, sillä sähköisessä arkistossa on myös Helsingin Sanomien verkkolehden artikkeleita, jotka ovat päivittyneet painettua lehteä nopeammin. Kun tapauksien käänneet ovat muuttuneet päivän aikana, on niistä raportoitu Internetissä nopeammin kuin sanomalehdessä. Katsoisin, että runsaampi käsittely on sähköisen arkiston vahvuus: siinä on kaikki aiheesta julkaistu, päivitetty materiaali, kun taas paperiversiossa muutokset ovat päiväkohtaisia. Lisäksi arkistossa mahdollinen haku on tarkempi kuin lehtien selaaminen. Lehtiä selaamalla saattavat jotkut artikkelit jäädä havaitsematta, kun taas arkistossa jokaisen tietyllä sanalla, kuten nimellä haetut artikkelit saadaan helposti.

Arkistosta hankitun aineiston heikkoutena on tietty kontekstista irrottaminen, minkä en kuitenkaan katso muodostuvan tutkimuksessani suureksi ongelmaksi. Painetussa lehdessä pienet artikkelit on sommiteltu tietyllä tavalla ja ne on sijoitettu tiettyyn kohtaan osana lehden kokonaisuutta. En kuitenkaan katso, että lehden rakenne ja artikkelien sijoittuminen olisi tärkeä tutkimuksen kohde työssäni. Siten aineiston muoto ei tässä mielessä ole oleellista. Tärkeämpänä kontekstina näen yhteiskuntatieteellisen teoreettisen perinteen ja keskustelun, joita vasten aineistoa tarkastelen.

Lehtiartikkeliaineisto on pätevä valinta, kun käsittelyn kohteena on ilmiö, jota on käsitelty, rakennettu ja välitetty tiedotusvälineissä. Itse hankittu aineisto esimerkiksi haastatteleamalla nostaa esiin kysymyksiä siitä, kuinka paljon haastatteliija kysymyksillä rajaa ja ohjaa vastausta, toisin sanoen vaikuttaa omilla ennakkonäkemyksillään siihen, kuinka haastattelukysymyksiin vastataan. Aineiston muoto on osittain myös vaikuttanut tutkimusasetelman hahmottamiseen, sillä artikkeliaineistolle on mahdollista asettaa erilaisia kysymyksiä kuin esimerkiksi haastatteluaineistolle. Aineistovalintaa perustelee siis se, että se ei ole asettamieni kysymysten kanssa reaktiivista eikä sitä ole tehty tutkimustani varten (Lee 2000, 2). Aineiston valintaan vaikuttaa myös sen saatavuus, ja arkistossa olevat artikkelit ovat helposti löydettävissä. Käyttämässäni aineistossa on toki ongelmia ja puutteita. Ensimmäkin keskityn vaan yhteen lehteen, jossa kirjoitetaan tietystä formaatista käsin. Kun aineisto koostuu lehtiartikkeleista, tulee myös tietty toisto ja tietynlainen näkökulma otetuksi huomioon.

Eräs aineiston ongelmista on se, että tapausta käsittelevät paljon samat toimittajat, jolloin ilmauksia ja näkökulmia toistetaan, mikä voi aiheuttaa tiettyä vinoumaa. Toisaalta kirjoitukset vaikuttavat toisiinsa siten, että tiettyjä fraaseja toistetaan, ja niistä sitten tulee tietty sosiaalinen totuus.

Hyvä puoli on se, että aineisto koostuu erilaisista tekstityypeistä: ilmiön kuvaamisesta, asiantuntija-haastatteluista sekä mielipide- ja pääkirjoituksista. Aineistossa on kuusi pääkirjoitusta, joiden voidaan katsoa edustavan lehden vankkaa kannanottoa. Pääkirjoitus on sijoitettu keskeiselle paikalle, lehden toiselle sivulle. Pääkirjoituksessa lehti ottaa selkeästi toimijan roolin esittämällä oman mielipiteensä keskusteluun, kun artikkeleissa voidaan ajatella lehdellä ja jutun kirjoittajalla olevan ennemminkin välittäjän rooli. Aineistoni antaisikin mahdollisuuden esimerkiksi tarkastella kuinka eri kirjoittajien näkökulmat vaihtelevat tai poikkeavat toisistaan, mutta koen että se on tutkimuskysymykseni ja näkökulmani rajojen ulkopuolella.

4.2 Aineiston koostumus

Aineiston havainnointiyksikköjä kutsun artikkeleiksi ja niitä oli kokonaisuudessaan 100 kappaletta. Sanahauulla mukaan tulivat myös lyhyet tiivistelmät, joissa painetun lehden etusivulla lyhyesti esiteltiin pidempi artikkeli, mutta jätin nämä yhteenvedot analyysin ulkopuolelle. Artikkeleihin sisältyi mielipidekirjoituksia 9 kappaletta, pääkirjoituksia oli 7 kappaletta. Muita artikkeleja oli 84 kappaletta ja niihin lukeutui muun muassa haastattelu, raportteja ja katukysely. Tutkimuksessani ei ole lähtökohtaisesti keskeistä pohtia kirjoituksen muotoja ja tekstityyppien muodostumista ohjaavia käytäntöjä ja sääntöjä, vaikeivät tekstin paikka, muoto ja lajityyppi kuitenkaan ole analyysissä jääneet vaille huomiota.

Sanahaku rajaa keskustelua jonkin verran, koska aineistoon tulivat luetuksi pelkästään artikkelit, joissa Antonova, Fadayel ja Kirbasova mainitaan nimeltä. Ulkopuolelle jäi mahdollisesti yleisemmän tason keskustelu perheestä tai maahanmuutosta. Siinä mielessä aineistonhankintamenetelmässä tietoisesti rajataan jotakin mukaan ja jotakin puolestaan ulkopuolelle. En kuitenkaan pidä tätä ongelmallisena, koska yksittäisten tapauksen peilaaminen niin sanottuun yleiseen ilmapiiriin, henkeen, arvoihin ja kulttuuriin tapahtuu teoreettisen keskustelun ja analyysin kautta, ei vertaamalla lehden tai lehtien erilaisia tekstejä toisiinsa.

4.3 Tapauksen taustoittaminen ja tutkimuksen kohteen hahmottaminen

Tutkimukseni kohde ei ensisijaisesti ole, eikä käyttämässäni aineistossa voi ollakaan, se, mitä kolmen naisen maasta käännytyksessä tapahtui, mitä asiasianosaiset tekivät ja mitkä heidän motiivinsa

olivat – se ei ole tekstin analyysiin perustuvassa tutkimuksessa ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista. Tutkimuksessani analysoin teoreettisen viitekehäkseni lävitse Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan käännytyksestä käytyä keskustelua Helsingin Sanomissa. Käytän termiä keskustelu siksi, että se korostaa eri toimijoiden osallistumista tapahtumien kommentoimiseen sekä tuo näkyväksi sen, että käsitys tapahtumista rakentuu diskurssien ja säännönmukaisuuksien ohjaamana. Lisäksi Helsingin Sanomilla on ollut valtaa ilmiön esiin nostamisessa, koska se on päättänyt uutisoida siitä ja kysynyt mielipiteitä eri yhteiskunnallisten tahojen edustajilta, kuten poliitikoilta ja yksittäisiltä henkilöiltä katukyselyssä. Analyttisen pohdinnan pääpainon asettaminen diskursseille ja tavoille tuottaa todellisuutta tekstuaalisesti ei tarkoita sitä, että sivuuttaisin tapauksen avainhenkilöt Irina Antonovan ja Eveline Fadayelin sekä Maria Kirbasovan ja näkisin heidät kuin fiktiivisinä hahmoina. Muistettava on se, että lehden toimintaa ohjaavat konventiot eivät ole yhteiskunnasta ja kulttuurin arvoista tai sosiaalisista säännöistä irrallisia. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa rakentava lähtökohta ei voi olla se, että teksti on omillaan vailla viitteitä johonkin muuhun todellisuuden tasoon. Diskurssien tutkiminen ei tarkoita konkreettisten tapahtumien kieltämistä, vaan sen avulla analyttisesti yksittäiset ilmiön ilmentäjät nostetaan esiin ja niitä peilataan yleisemmän tason kautta.

Aineistoni ei suo minulle mahdollisuutta tarkastella asioita ilman lehden tapaa välittää ja muokata maailmaa, joten kriittisyys ja paikoitellen ehkä jopa kyseenalaistaminen on välttämätöntä. Kun asiat kerrotaan jälkeenpäin ja aina tietystä näkökulmasta, voidaan ajatella, että todellisuus on mahdollista nähdä erilaisista perspektiiveistä ja usein se paikannetaan tiettyyn jatkumoon ja palautetaan tapahtumaketjun taustoihin. Todellisuus saa siten tiettyjä vivahteita, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että mikä tahansa tarina voidaan laskea totuudellisen kertomuksen rajojen sisäpuolelle.

Ennen varsinaista aineiston analyysiä esittelen tiivistetysti tapahtumien kulkua, koska se on ilmiön hahmottamisen kannalta välttämätöntä. Huomioitavaa on se, että selostukseni tapahtumista on oma (re)konstruktio siitä, kuinka Helsingin Sanomissa tapausten puitteissa keskusteltiin.

Kolmen naisen käännytystä koskeva keskustelu muotoutui Helsingin Sanomissa isoäiti-ilmiöksi. Lehden otsikoinnissa puhuttiin mummo-ongelmasta, lainsäädännön muuttamisen yhteydessä isoäitityypykälästä ja perheen isoäidistä. Näin maasta käännytyksen kohteena olleet henkilöt tulevat määritetyksi ja ymmärretyksi tietystä viitekehäksestä. Aineistoni artikkelit alkavat venäläisen Maria Kirbasovan tapauksesta, mutta pääosa huomiosta kohdistuu egyptiläisen Eveline Fadayelin ja venäläisen Irina Antonovan tilanteisiin. Laajempi yhteiskunnallinen keskustelu käynnistyi juuri Eveline Fadayelin käännytyksestä. Kirbasovan tapauksen saama huomio kuitenkin mielestäni edisti sitä, että

myös Antonovan ja Fadayelin käännytyksestä kirjoitettiin, joten oli perusteltua ottaa tutkimukseeni mukaan myös Maria Kirbasovan tapaus. Kirbasovan osalta uutisointi alkoi siten, että lehdessä tuotiin esille hänen oleskelulupansa epääminen. Maahanmuuttovirasto kuitenkin myönsi uuden haun jälkeen Kirbasovalle jatkuvan oleskeluluvan siksi, että muu päätös olisi ollut heikon terveydentilan vuoksi kohtuuton. Tämän jälkeen tuli keskusteluun Eveline Fadayelin sekä Irina Antonovan käännytys. Kirbasova poikkesi kahdesta muusta naisesta siten, että hän sai oleskeluluvan ilman pitkäaikaista haku- ja valitusprosessia. Kirbasovan tapaus vaikutti laajempaan, Fadayelin ja Antonovan tilanteita peilaavaan keskusteluun myös siinä mielessä, että ainakin Antonovan läheiset kritisoivat sitä, että samankaltaisissa tapauksissa joillekuille oleskelulupa on myönnetty, mutta Antonovalle ei.

Rakentamani teoreettisen viitekehyksen ydinkäsitteitä ei suoraan mainita tai käsitellä aineistossa, mutta abstraktiotasoa nostamalla on käyttämäni käsitteiden kautta - esimerkiksi kansallisuus, maahanmuutto, toiseus ja kansallisuus - mahdollista analysoida ja tarkastella isoäitien tapauksien ympärillä käytyä keskustelua. Käyty keskustelu punoutui tiettyjen teemojen ympärille. Näitä teemoja ovat ulkomaalaislain muutos, poliitikkojen, viranhaltijoiden ja tuomioistuimen rooli sekä lain ja sen soveltamisen inhimillisuus. Perhettä ja kysymystä perheeseen kuulumisesta käsiteltiin sekä sosiaalis-kulttuurisen määrittelyn että lakinormien kautta. Lisäksi tapauksen saama laajalle levinnyt huomio ilmeni joissakin Helsingin Sanomien artikkeleissa. Kun lehdessä arvioitiin pamflettia ”En ole rasisti”, todettiin teoksen alkavan Eveline Fadayelin tapauksen esittelyllä. Niin ikään Vuoden lehti-kilpailun taustoituksessa kerrotaan, että vuoden uutiskuva oli otettu Fadayelistä ja tämän perheestä.

Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan tilanteiden kautta pureuduttiin laajempaan yhteiskunnalliseen konfliktiin tai ilmiöön, eli iäkkäisiin naispuolisiin maahanmuuttajiin, perheenyhdistämiseen ja samalla myös iäkkäiden maahanmuuttajien paikkaan terveydenhuoltojärjestelmässä. Myös itse lehti, Helsingin Sanomat kiinnitti Fadayelin ja Antonovan tapaukset laajempaan ajankohtaiseen poliittiseen keskusteluun. Esimerkiksi Mari Kiviniemen hallituksen aloittaessa toimintansa kesäkuussa 2010 pohdittiin kommentoivassa tekstissä hallituksen linjaa, ja tapauksen ympärillä käyty poliittinen keskustelu ja toimijoiden roolijakojen ylittäminen esitettiin yhtenä esimerkkinä Suomen ajankohtaisesta poliittisesta ilmastosta.

Aineistoni ydin rajautuu Antonovan osalta uutisointiin Venäjälle muuttoon ja Fadayelin osalta kuolemaan. Kirbasovan kohdalla uutisointi päättyi, kun hänen todettiin saaneen oleskeluluvan ja lisäksi heinäkuussa 2011 uutisoitiin hänen kuolemansa. Elokuussa 2011 uutisoitiin lyhyesti Irina Antonovan kuolemasta, joten aineisto ulottuu useammalle vuodelle, joskin laajin keskustelu käytiin vuosi-

en 2009 ja 2010 aikana. Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan käännyttämisprosessin myötä Helsingin Sanomissa keskusteltiin tiukasta laintulkinnasta, perhekäsitteen laajentamisesta, inhimillisyydestä sekä oikeudenmukaisuudesta. Ulkomaalaislain uudistamiseen perheenkokoamisen osalta ottivat kantaa monet valtakunnan poliitikot, ja ainakin sekä pääministeri että maahanmuuttoministeri toivat esiin mahdollisuuden ja jopa tarpeen muuttaa lakia. Lisäksi useat kansanedustajat totesivat naisten tilanteen olevan epäinhimillinen ja totesivat, että naisten tulisi saada oleskelulupa. Antonovan tapaus nousi esiin ulkopoliittisessa keskustelussa, kun Venäjän pääministeriltä Vladimir Putinilta kysyttiin Suomen valtiovierailun alla asiaan mielipidettä.

Käännyttämistä vastustavat myös ortodoksisen kirkon arkkipiispa Leo ja luterilaisen kirkon arkkipiispa Jukka Paarma. Lisäksi luterilaiseen kirkkoon kuuluva Vantaan seurakunta tarjosi seurakunta-neuvoston valtuuttamana Fadayelille ja Munkkiniemen seurakunta sekä Suomen ortodoksinen seurakunta Antonovalle turvapaikkaa. Kaikki seurakuntalaiset eivät olleet kirkkoturvapaikan kannalla, vaan seurakunta sai osakseen erouhkauksia käännytettävälle naisille annetun tuen vuoksi. Lehdessä myös kerrottiin, että Antonovan ja Fadayelin käännytystä vastaan järjestettiin myös mielenosoitus, johon osallistui noin neljäsataa ihmistä.

Poliittisten päättäjien myönteinen suhtautuminen lakimuutokseen kuitenkin muuttui epävarmuudeksi lakimuutoksen toteuttamisesta ja tarpeellisuudesta. Esimerkiksi pääministeri Matti Vanhanen totesi alkuvuodesta 2010, että lakia olisi muutettava, mutta saman vuoden toukokuussa hän myönsi lain muuttamiseen liittyvät ongelmat. Myös Maahanmuuttoministeriö perusti lakimuutosta valmistelevan työryhmän, jonka ehdotukset muun muassa taloudellisten vakuuksien osalta saivat kritiikkiä. Lokakuussa 2010 hallituksen maahanmuuttopoliittinen ministeriryhmä päätti, että ulkomaalaislakia ei muuteta.

Keskustelun ydin muotoutui Antonovan ja Fadayelin saamien kielteisen oleskelulupapäätösten ympärille. Aineistoni ajallinen alkukohta on kesäkuu 2008, jolloin uutisoitiin venäläisen kansalaisaktivistin Maria Kirbasovan käännyttämisaikeista. Suurin osa aineistostani käsittelee Eveline Fadaylin ja Irina Antonovan tapauksia, sillä Kirbasova sai oleskeluluvan kun Fadayelin ja Antonovan tilanteet olivat akuutteja. Antonovalle oleskelulupaa ei myönnetty, sillä hän lähti Venäjälle hoitokotiin kun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien vielä käsittelee kielteistä oleskelulupapäätöstä. Eveline Fadayel sai lopulta oleskeluluvan, kun Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli ensin keskeyttänyt käännyttämisprosessin. Fadayel kuitenkin kuoli pian oleskeluluvan saamisen jälkeen tammikuussa 2011.

Laajeneva keskustelu alkoi, kun Fadayel määrättiin poistumaan maasta. Fadayelin saamasta maahanmuuttoviraston oleskeluluvan epäämisestä valitettiin hallinto-oikeuteen heinäkuussa 2009, ja hallinto-oikeus asetti tämän vuoksi käännytyksen toimeenpanokieltoon. Kirjoittelusta alkoi suvantovaihe, joka päättyi syyskuussa 2009 hallinto-oikeuden päätöksen saavuttua. Hallinto-oikeus ei kumonnut Maahanmuuttoviraston kielteistä oleskelulupapäätöstä. Hallinto-oikeuden päätöksen jälkeen Fadayel haki valitusoikeutta Korkeimpaan hallinto-oikeuteen, minkä jälkeen käännytys asetettiin toimeenpanokieltoon valituksen käsittelyn ajaksi. Saatuaan Korkeimmalta hallinto-oikeudelta valitusluvan marraskuussa 2009 Fadayel valitti saamastaan kielteisestä oleskelulupapäätöksestä.

Valituksen tekemisen jälkeen alkoi hiljainen vaihe ja helmikuussa 2010 huomio kiinnittyi Irina Antonovaan. Hänen tapauksestaan oli artikkelin tiedon mukaan aiemmin mainittu, mutta hänenkin tapauksensa sai nyt laajempaa huomiota, kun se hahmotettiin osaksi yhteiskunnallista ilmiötä. Kahdeksankymmentäyksivuotiaaseen Antonovaan viitattiin aluksi liikuntakyvyttömänä venäläisvanhuksena, ja monikkomuotoisesti isoäideistä puhuttiin vasta myöhemmin. Antonovan kohdalla tämä on sikäli mielenkiintoista, että missään vaiheessa uutisointia hänellä ei mainittu olevan lapsenlapsia, vaan hänen kirjoitettiin olevan Suomen kansalaisen äiti. Antonovan kerrottiin tulleen Suomeen tyttärensä luokse turistiviisumilla ja hänet oli käännytysprosessin käynnistyttyä viety Munkkivuoren kirkkoon. Kirkko oli myöntänyt Antonovalle niin sanotun turvapaikan.

Maaliskuussa 2010 alettiin puhua isoäideistä yhdessä, kun korkein hallinto-oikeus hylkäsi valituksen Fadayeliltä ja Antonovan osalta valituslupahakemuksen. Antonova joutui sairaalaan ja hänen käännyttämisenä keskeytyi. Oleskeluluvan epäämisen jälkeen Antonovalle haettiin tilapäistä oleskelulupaa terveydellisistä syistä, sillä hänen ei katsottu olevan kykenevä pärjäämään Venäjällä ilman omaisia.

Eveline Fadayel sai päätöksen Korkeimmalta hallinto-oikeudelta, joka tulkitsi, että Maahanmuuttovirasto oli toiminut lain mukaan, kun se hylkäsi Fadayelin oleskelulupahakemuksen. Virallisen päätöksenteon jälkeen Korkeimman oikeuden presidentti Pekka Hallberg lähetti poliisille kirjallisen lausunnon, jossa hän totesi, että päätöksen toimeenpanossa ei tarvitse kiirehtiä. Hallbergin toimintaan kohdistui kritiikkiä ja keskustelu lähti versomaan kohti yhteiskuntafilosofista pohdintaa vallan kolmijaosta sekä eri toimijoiden valtuuksista. Poliisiylijohtaja Mikko Paatero reagoi yhteydenottoon Helsingin Sanomien haastattelussa toteamalla, että poliisi ei toimeenpane käännytyspäätöstä vaan jää odottamaan pääministerinkin lupailmaa muutosta. Ulkomaalaislain muutos ei kuitenkaan edennyt, ja toukokuun 2010 loppupuolella Vantaan poliisi katsoi, että asiaa oli lykätty tarpeeksi, ja päätti

toimeenpanna käännätyksen. Eveline Fadayelin piti poistua Suomesta vuoden 2010 kesäkuun 13 päivään mennessä.

Antonova ja hänen perheensä kertoivat olevan väsyneitä epätietoisuuteen lain muuttumisesta ja oleskeluluvan saamisesta, joten kesäkuun alussa 2010 Antonova lähti Venäjälle, jossa hänelle oli varattuna paikka Villa Inkeri -yhdistyksen vanhainkodista. Antonovan lähtö kuitenkin viivästyi, kun hän joutuu sairaalaan. Tällä välin Antonovan tukijoukko jätti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle hakemuksen hengenvaarassa olevan ihmisen käännätyksen estämiseksi. Perusteena oli se, että matkustaminen olisi liian vaarallista huonokuntoiselle Antonovalle.

Antonova lähti lopulta Pietariin, eikä lähdöstä kerrottu tiedotusvälineille etukäteen. Antonovan lähdettyä maasta kääntyi keskustelu taas Fadayeliin, joka ei ollut poistunut maasta määräaikaan mennessä. Heinäkuussa 2010 myös Eveline Fadayel sai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta väliaikais määräyksen, joka estää käännätyksen. Fadayelille annettiin kaksi kuukautta aikaa antaa selvitys terveydentilasta. Keskustelu isoäideistä hiljeni, kunnes tammikuun 2011 alussa kerrottiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antaneen toistaiseksi voimassa olevan käännätyksen keskeytys päätöksen koskien Fadayelia ja lopulta samassa kuussa, pian päätöksen jälkeen uutisoitiin, että Eveline Fadayel oli kuollut. Seuraavan kerran tapauksiin liittyvät uutisoinnit olivat sekä Maria Kirbasovan että Irina Antonovan kuolema.

5 Diskurssien hahmottaminen keskustelussa

5.1 Maahanmuuttaja kansalaisuuteen perustuvana ajatusmallina keskustelun taustalla

Antonova, Fadayel ja Kirbasova olivat kaikki ulkomaalaisia, jotka hakivat oleskelulupaa Suomeen. Silti keskustelu paikantui perheen määrittämiseen sekä perheen hajottamiseen ja -yhdistämiseen. Maahanmuuton ja oleskeluluvan taustalla olevat käsitykset kansallisvaltiollisista rajoista, kansalaisoikeuksista ja liikkumisesta häilyivät ennemminkin taustalla ilman, että tulivat suoraan julkisanotuiksi. Ajatuksellinen lähtökohta kansallisvaltioista ja sen jäsenistä, kansalaisista oli kuitenkin läsnä itsestään selvänä pidettynä lähtökohtana keskustelussa, jossa pohdittiin perheen määrittelyä sekä suomalaisen tai oleskeluluvan saaneen henkilön vanhempien mahdollisuutta muuttaa pysyvästi Suomeen. Keskustelussa päätään nostivat erojen tekeminen ja toiseuttaminen, jotka kiinteästi liittyvät oman paikan, identiteetin ja yhteisön määrittämiseen sekä ovat kansallisen identiteetin rakennuspalikoita. Asetelma me ja muut, jossa Suomesta rakennettiin kuvaa turvallisena maana ja käännätyttävien naisten kotimaa nähtiin vaarallisena paikkana, oli läsnä varsinkin aineistoni ajallisesti varhaisissa artikkeleissa.

Egyptin suurlähettiläs kritisoi mielipidepalstalla tapaa, jolla Egyptiä oli Helsingin Sanomien teksteissä kuvattu. Suurlähettiläs totesi kirjoituksessaan, että *on valitettavaa, että Suomen maahanmuuttokysymyksestä on tullut ikkuna väärin syytösten esittämiseksi toista maata kohtaan*. Tässä kohtaa käännyttämisiä koskevassa keskustelussa puhuttiin juuri maahanmuutosta, eikä perheen määrittelystä, jossa aikuisten isovanhemmat rajataan ydinperheen ulkopuolelle. Ennen suurlähettilään vastinetta rakennettiin ensimmäisessä Fadayelin tapausta koskevassa artikkelissa melko voimakkaasti kuvaa Egyptistä paikkana, jossa huonokuntoinen Fadayel ei pärjää. Toiseuttamisen elementtejä oli varsinkin havaittavissa tavassa, jolla Fadayelin jäämistä Suomeen perusteltiin. Artikkelissa tehtiin eroa meihin ja muihin, itään ja länteen, ja Fadayelilla nähtiin vahvasti olevan siteitä läntiseen maailmaan ja Suomeen, jossa hänen poikansa asuivat ja jonka kansalainen yksi heistä on. Artikkelissa korostettiin Fadayelin olevan kristitty, ja että hän oli sen vuoksi syrjityssä asemassa Egyptissä, jonka artikkelissa sanottiin olevan muslimimaa. Fadayelin kiinnittyminen Suomeen nähtiin myös epäsuorasti uskonnollisen kuulumisen kautta, sillä Suomessa julkiseen valtaan kiinnittynyt kirkko on kristillinen.

Tietynlaista erilaisuuden ja uhkien maalailua edusti se, kun lehden tekstissä todettiin, ettei Fadayel saa Egyptissä diabeteksen hoitoon tarkoitettua, siasta peräisin olevaa, insuliinia, *koska se on muslimimaassa kielletty*. Egyptin suurlähettiläs otti mielipidekirjoituksessa voimakkaasti kantaa Helsingin Sanomien kirjoitustyyliin. Hän totesi, että *suurlähetystö haluaa antaa vastalauseensa siihen, miten Egypti on kuvattu – vailla pohjaa olevilla syytöksillä*. Taustoittavassa artikkelissa vedottiin siihen, että Eduskunta voisi päätöksellään pelastaa *egyptiläismummon*, koska Fadayeliltä oli otettu Egyptissä kansalaisuus pois. Mielipidetekstissä tuotiin esiin, että *Egyptin perustuslain mukaan kaikilla egyptiläisillä on tasavertaiset oikeudet kansalaisuuteen ja siksi kansalaisuutta ei voida ottaa pois tai kyseenalaistaa*. Lisäksi suurlähettilään tekstissä todettiin vastineena Helsingin Sanomien artikkelille, että mikään laki ei kiellä siasta saatavien ainesosien käyttämistä. Kyseistä, vaikei kovin laajamittaista keskustelua Egyptistä turvallisena asuinmaana Fadayelille on mahdollista purkaa sanomalehden tyyllisten seikkojen kautta, ja pohtia, onko esimerkiksi Fadayelin tilanteesta kirjoitettuun artikkeliin haluttu mukaan tietynlaista draaman elementtiä. Yhteiskuntatieteellisen teorian näkökulmasta keskeisiä ovat meidän ja muiden rakentamisen elementit. Toisia edustavat maat, joissa demokraattisen valtion peruspilarin, kansalaisuuden voi ottaa pois, jos yksilö ei sitoudu tiettyyn ideologiaan. Toiseuttamisen taustalla on tässä tapauksessa myös nationalistinen sävy, kun oma maa nähdään tiettyinä, toisen maan negatiivisten piirteiden vastapuolena. Toista edustaa myös sellainen valtio, jossa uskonnollisella ideologialla on merkittävä rooli valtion laeissa ja normeissa sekä lääketieteessä ja terveydenhoidossa. Suurlähettilään allekirjoittama mielipidekirjoitus on puolustautumis-

ta toiseuttamista ja toiseuteen liittyviä ajatusrakenteita vastaan. Egyptin määrittelemisen muslimimaana heijastelee myös islamin pelkoa, johon liittyvät käsitykset rajoituksista ja varsinkin naisten ruumiillisesta hallinnasta pukeutumisen kautta. (Castles & Davidson 2000, 134.) Myös elintoiminoille kriittisen lääkkeen käyttämisen estäminen on mahdollista nähdä jonkinlaisena ruumiin hallintana.

Antonovaan, Fadayeliin ja Kirbasovaan viitattiin maahanmuuttajina keskustelussa jonkin verran ja esimerkiksi artikkelissa ”Arkipäivän rasismi elää” todettiin, että *tapaus on herättänyt runsaasti keskustelua maahanmuutosta jopa suomalaisen perheinstituution ruotimiseen*. Huomioitavaa kuitenkin on se, että keskustelua suoraan maahanmuutosta tapausten kohdalla ei varsinkaan alkupuolella käyty, mutta sen sijaan perheen institutionaalista muodostumista kyllä pohdittiin. Antonova, Fadayel ja Kirbasova määriteltiin ennemminkin Suomessa asuvan perheen jäseniksi kuin maahanmuuttajiksi ja esimerkiksi artikkelissa, jossa esiteltiin Eveline Fadayelin tapaus, puhuttiin ensisijaisesti perheen isoäidin karkottamisesta. Maininnan arvoista on myös se, että alun perin maasta poistamisesta käytettiin termiä karkotus, mutta myöhemmin lehti oikaisi asian ja alkoi käyttää virallista, käännyttämisen termiä. Taustalla kuitenkin vaikuttivat vahvasti käsitykset maahanmuutosta ja maahanmuuttajista, vaikka käännyttävistä naisista puhuttiin isoäiteinä, vanhuksena tai kansalaisaktivistina.

Maahanmuuttajan käsitteeseen ja siihen ajatusrakennelmaan, josta se juontuu, liittyvät myös kiinteästi kansalaisuuden ja kansallisuuden käsitteet. Oleskelulupa, oikeus olla ja elää tietyn valtion alueella, kiinnittyy mitä merkittävimmin teorioihin rajoista, valtioista, kansalaisuudesta ja kansallisuudesta. Antonovan, Fadayelin ja myös Kirbasovan tapauksissa on mahdollista tarkastella kansalaisuuden ja valtiollisten rajojen kysymyksiä konkreettisten tapahtumaketjujen kautta. Naiset olivat yksilöitä, joiden mahdollisuuksiin päättää asuinpaikkansa vaikuttavat rajoin määritellyn valtion lainsäädäntö ja normit. Nämä normit johdetaan lainsäädännöstä, jonka taustalla on pitkä historiallinen ketju aina alueiden muodostumisesta valtioihin, joissa asuvat kansalaiset juridisine oikeuksineen ja velvollisuuksineen.

Tapauksissa ja käännytyksprosesseissa aktivoituivat teoreettisessa viitekehyksessäni pohtimani ja esittämäni kansalaisuuden piirteet ja jopa ristiriidat. Täysivaltaiseen jäsenyyteen tai sen toiminnallisen alueen kentälle, kansallisvaltioon oikeuttavaan oleskelulupaan laaditut kriteerit nähtiin vasten tiettyä ideaalityyppiä tai jopa stereotyyppiä, jota Antonova, Fadayel tai Kirbasova eivät edustaneet. Samoin kuin kansalaisuus on sukupuolittunut ja kansalainen on usein yhtä kuin mieskansalainen, myös maahanmuuttajan yleisenä määreenä on implisiittisesti mies, johon liitetään tiettyjä oletuksia,

käsityksiä ja piirteitä. (Gordon 2002 b, 15.) Näin ollen Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan kohdalla ei ensisijaisesti puhuttu maahanmuuttajista vaan sukupuolittuneesti perheen jäsenistä, äideistä.

Keskustelussa nousi paikoittain esiin käsitys siitä millaisena nähdään tyypillinen tai toivottu maahanmuutto ja erityisesti kielteisen oleskelulupapäätöksen saaneiden Antonovan ja Fadayelin tilanne vertautui tähän käsitykseen. Peilautuminen johonkin toiseen tulee esille siinä, kun poliisiylijohtaja pohtii käännetyksen prioriteettia toteamalla, että maassa on tällä hetkellä viisisataa käännytettävää, ja että Antonovan ja Fadayelin ei tarvitse olla ensimmäisinä käännytettävien listalla. Eräässä mieli-pidetekstissä taas naisten tilannetta verrattiin romanikerjäläisiin kysymällä miksi romanikerjäläisiä ei karkoteta, jos kerran Antonova ja Fadayelkaan eivät saa asettua Suomeen. Antonovan ja Fadayelin maahanmuutto nähtiin tässä tapauksessa sallitumpana, kun taas romanikerjäläiset edustivat ei toivottua maahanmuuttoa. Antonova ja Fadayel asetettiin vastakkain ei-toivottujen maahanmuuttajien kanssa, kun heidän tilanneettaan verrataan rikollisiin. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa ”Mummoja ei saa jättää ilman sosiaaliturvaa” todettiin, että käännetyispäätös olisi ymmärrettävää rikollisten kohdalla, mutta ei kahden iäkkään naisen. Samoin artikkelissa ”Poliisi antoi egyptiläisrouvalle kuukauden aikaa poistua maasta”, totesi Fadayelin poika tietoon, siitä, että hänen äitinsä täytyy ilmoittautua poliisille viikoin välein ennen aiottua maasta poistumista, ” *ihan kuin rikollisen*”.

5.2 Talouden ja sosiaaliturvan kestävyys rationalisoituna vastakohtana maahanmuutolle

Uutisoinnissa ja tapauksen käsittelyssä eräs keskeinen kysymys oli se, kuka hoitaa naiset ja kenellä on vastuu kustantaa iäkkäiden, maahan muuttavien naisten terveydenhuoltokulut. Sallituksi ja hyväksytyksi maahanmuutoksi mielletään yleensä se, että maahanmuuttaja ja rajat pysyvästi ylittävä asettuu työelämään maksamaan veroja vastineeksi palveluista, joita hän saa eläessään tulomaassa. Maahanmuuttajien odotetaan maksavan veroja, jotta he olisivat oikeutettuja sosiaaliturvaan. Vanhuus ja lapsuus ovat täysivaltaisen yksilökäsityksen tai ideaalikansalaisen marginaalissa, sillä eläkeläiset ja alaikäiset ovat joko tulossa työikäisiksi tai poistuneet työmarkkinoilta. Ihannetapauksessa vanhaksi tultuaan yksilö on ikään kuin lunastanut eläkkeensä ja tarvitsemansa terveydenhuollon ja muut julkiset palvelut. Antonova, Fadayel ja Kirbasova olivat iäkkäitä maahanmuuttajia, eivätkä he Suomessa osallistuneet työelämään ja siten täyttäneet talouden ja työn kautta määriteltyä kansalaisvelvoitetta tai kansalaisoikeuksiin käsiksi pääsemisen edellytyksiä. Aineistoni artikkelissa ”Eveline Fadayel yrittää valittaa oleskeluluvan epäämisestä” todettiin, että *Fadayel ei asettuisi työelämään*, ja hänet näin nähtiin yhteiskunnan palveluja ja tulonsiirtoja saavana osapuolena. Muuten keskustelussa työelämän ulkopuolelle asettuminen oli läsnä implisiittisesti, eikä sitä tuotu ilmi suoraan.

Keskustelusta huokui maahanmuuttokysymyksille tyypillinen huoli ja uhkien maalailu siitä, että maahanmuutto romuttaa julkisen sektorin kyvyn tarjota palveluja. Keskustelussa todettiin useampaan kertaan, että nykyisen ulkomaalaislain perhekäsitteen taustalla ovat taloudelliset syyt. Itse näkisin, että keskustelussa maahanmuuttoon kiinnittyvät ennakkoluulot, pelot ja käsitykset oikeutetaan taloudellisesti rationaalisin perustein toteamalla, että maahanmuutto koettelee hyvinvointipalveluja ja julkisen sektorin kestävyyttä. Vetoaminen julkisen sektorin kuormittavuuteen on maahanmuuttoon liittyvä diskurssi, jossa perusteluna ei välttämättä käytetä esimerkiksi konkreettisia taloudellisia arvioita siitä, minkä verran kustannuksia maahanmuutosta itse asiassa koituu yhteiskunnalle. Näin ei ainakaan tehty käännytyksestä koskevassa keskustelussa, vaikka jonkin verran pohdittiin, kuinka monta iäkstä venäläistä on hakenut oleskelulupaa. Lähtökohtana pidettiin sitä, että maahanmuutto aina koettelee vastaanottavan maan taloutta.

Iäkkäiden maahanmuuttajien aiheuttamaa mahdollista taloudellista kuormitusta ja terveydenhuollon rasittavia vaikutuksia purettiin pohtimalla sitä, millaiset vaikutukset nykyisen ulkomaalaislain tai sen soveltamisohjeiden muuttamisella olisi. Mahdollisen lakimuutoksen näkökulmasta taloudellisena, sosiaaliturvajärjestelmän kannalta keskeisenä kysymyksenä esitettiin se, puhutaanko täydestä vai huomattavasta riippuvuudesta Suomessa asuvaan sukulaiseen, mutta lisäksi puhuttiin laiveammin myös perhekäsitteen laajentamisesta. Esimerkiksi artikkelissa ”Ulkomaalaislain muutos toisi satoja mummoja Suomeen vuosittain” tuotiin esiin näkemys, että jos iäkkään vanhemman oleskelulupa riittäisi huomattava riippuvuus, olisi Suomeen muuttaminen aiempaa helpompaa ja houkuttelevampaa. Artikkelin otsikon lausumaa ei esitetty kenenkään tietyn tahon lausumaksi, vaan se nähtiin mahdollisena seurauksena lakimuutoksesta.

Melko kantaa ottavasti otsikoidussa artikkelissa ”Maahanmuuttojohtaja: Laajempi perhekäsite toisi Suomeen vanhustulvan” tuotiin esille tulevaisuudennäkymä, jonka mukaan varsinkin Venäjältä olisi lain muuttamisen myötä odotettavissa paljon iäkkäitä maahanmuuttajia. Maahanmuuttoviraston maahanmuuttoyksikön johtajan kirjoitettiin todenneen, että *esimerkiksi Venäjällä perheissä on usein vain yksi lapsi. Jos Suomessa on 5000 venäjää äidinkielenään puhuvaa, varmasti siellä on monta yksinäistä mummoa myös.* Otsikoinnissa tuotiin esille kritisoiiva näkökulma, mutta lehti halusi tähdentää, että kyseessä ei ole yleinen mielipide tai fakta vaan Maahanmuuttoviraston edustajan näkemys asiaan. Yleisemmin hyväksytyksi näkemyksesi kuitenkin muotoutui se, että lain mahdollinen muuttaminen johtaisi vanhusten laajaan maahanmuuttoon. Keskustelussa tuotiin esiin, että iäkkäiden maahanmuuttajien lukumäärän kasvaminen toisi mukanaan menoerän terveydenhuollolle. Esimerkiksi edellä mainitsemissani artikkelissa todettiin, että maahanmuuttajan saama oleskelulupa oikeuttaa terveyspalveluiden käyttöön ja että terveyspalveluja käytetään paljon. Maahanmuuttovi-

ranomainen rinnasti terveydenhoitokeskusteluun oikeudenmukaisuuden yksilön oikeuksien tasolle toteamalla, että *tuskin osoitettaisiin samaa oikeudenmukaisuudentuntoa, jos maahanmuuttaja menisikin leikkausjonossa oman läheisen ohitse*. Kommentti ilmensi ja toi esiin taustalla olevia yleisiä pelkoja siitä, että maahanmuuttaja on taloudellinen rasite ja asettuessaan maahan vie jotain niin sanotuilta kantasuomalaisilta.

Näkemyistä terveydenhuoltoon kohdistuvasta paineesta perusteltiin myös nojautumalla yleisluontoisesti asiantuntijavaltaan toteamalla, että keskussairaalan lääkärit suhtautuvat lupien myöntämiseen kriittisesti, sillä se lisäisi hoidettavien määrää entisestään. Lisäksi artikkelissa ”Maahanmuuttajien ikääntyminen on tiukka paikka terveydenhuollolle”, viitattiin myös tarkemmin yksilöimättömiin asiantuntijalausuntoihin, joiden mukaan ikääntyvät *maahanmuuttajat asettavat vanhustenhuollon koetukselle lähitulevaisuudessa*. Artikkelin mukaan aikaa ja resursseja kuluu kansantalouden kokemien kustannusten lisäksi henkilökohtaisen tason kohtaamisiin, koska terveydenhuollossa hoidettavalta ja hoitajalta puuttuu yhteinen kieli ja että maahanmuuttajat usein tulevat erilaisesta hoitokulttuurista. Artikkelin ei sinänsä koske yksilöidysti Irina Antonovaa, Eveline Fadayelia tai Maria Kirbasovaa, mutta aihepiiri oli nostettu esiin Fadayelin käännytyksen saaman huomion vuoksi. Tässä kohtaa voidaan ajatella, että keskustelu iäkkäiden naisten käännyttämisestä on yhtäältä saanut huomiota, koska se ilmentää ajankohtaista ilmiötä, mutta toisaalta yksittäisten henkilöiden oleskelulupien epääminen ja käännyttäminen ovat saattaneet olemassa olevaan ilmiön laajemman huomion kohteeksi.

Huoli julkisen hyvinvointipalvelujen resursseista herätti kysymyksen, voiko maahanmuuttajalta edellyttää takuuta siitä, että hänellä itsellään tai sukulaisilla on varaa kustantaa terveydenhuollon ja sosiaaliturvan kulut. Keskustelu raapaisi hyvinvointivaltion peruselementtiä, eli kaikkien tasarvoista oikeutta julkisiin palveluihin. Elokuussa 2010 poliittisen keskustelun jälkeen maahanmuuttoministerin perustama työryhmä esitti ulkomaalaislain perheenkokoamista koskevan lakimuutosluonnoksen. Luonnoksessa esitettiin, että iäkkään, maahan muuttavan henkilön oleskeluluvan eräänä ehtona olisi vakuus siitä, että Suomessa pysyvästi asuvalla perheellä tai maahan muuttavalla on varaa kustantaa elämisensä maassa. Tarkemmin artikkelissa ei eritelty, kuinka paljon lakimuutoksessa ajateltiin kuuluvan muuttajan tai hänen omaistensa itse kustannettavaksi. Lakiluonnos sai osakseen runsasta kritiikkiä, koska sen katsottiin asettavan ihmiset eriarvoiseen asemaan varallisuuden perusteella.

Hoivan kuluista käyty keskustelu, johon Helsingin Sanomat itsekin pääkirjoitussivulle otti kantaa, muutti muotoaan. Helsingin Sanomat esitti pääkirjoituksissaan asiaan kaksi erilaista näkökulmaa,

jotka heijastavat keskustelun muuttuvia käännteitä. Lehdessä syyskuussa 2009 julkaistussa pääkirjoituksessa pohdittiin, kuten maahanmuuttoviranomaisen haastattelussakin, pitäisikö oleskelulupaan liittää vakuutus, joka korvaa ainakin osan muuttavan ihmisen hoidosta aiheutuvista kuluista. Antonovan ja Fadayelin käännytys nähtiin kohtuuttomaksi, mutta toisaalta todettiin, että myös laki, joka höllästi sallisi iäkkäiden maahanmuuttajien oleskeluluvan perheenjäsenenä, olisi taloudellisesti kestävä ratkaisu. Pääkirjoitustekstissä todettiin, että *pidettäisiin kohtuuttomana, jos suuri määrä ihmisiä tulisi vanhoilla päivillä tänne meidän terveydenhuoltomme ja sosiaaliturvamme piiriin*. Myöhemmässä, helmikuussa 2010 julkaistussa pääkirjoituksessa kuitenkin todettiin viittaamalla Antonovaan ja Fadayeliin erityisesti sekä iäkkäisiin perheenjäseniin yleisesti, että mummoja *ei saa jättää ilman sosiaaliturvaa*. Yhteiskunnallisen ilmiön yleisessä hahmottamisessa pohdittiin universalismin periaatteeseen kajoamista, kun pohdittiin, mikä on maahanmuuttajan varallisuuden merkitys oleskelulupa ja voiko iäkkäältä, työelämän ulkopuolelle asettuvalta vaatia vakuutta ja omaisuutta, jolla kustannuksia katetaan. Viittaaminen julkiseen sektoriin ja palvelujen järjestämiseen hyvinvointivaltiossa voidaan tulkita erontekona muihin maihin ja muun maan kansalaisiin. (Gordon 2002b, 27.)

Yleisen tason keskustelu ulkomaalaislain perheen määrittelyn laajentamisen osalta paikannettiin varsin konkreettisesti iäkkäisiin, paljon terveydenhuoltoa vaativiin Fadayeliin ja Antonovaan. Keskustelua käytiin nojaten vahvasti maahanmuuttodiskurssien repertuaareihin julkisen sektoriin kohdistuvasta rasituksesta, mutta osittain Antonova ja Fadayel sekä myös Kirbasova nähtiin henkilöinä olevan laajemman ilmiön edustajia. Vaikka käydyssä keskustelussa haluttiin hahmottaa yleisen tason periaatteita, nojasivat päätelmät jossain määrin myös yksittäisiin tapauksiin. Osittain tästä syystä aikuisen henkilön maahan muuttava vanhempi nähtiin terveydenhoitoa tarvitsevana vanhuksena, joka tuottamattomana yksilönä käyttää yhteiskunnan resursseja. Helsingin Sanomien näkökulma -lajityyppiä edustavassa artikkelissa nimeltä ”Eveline Fadayel voisi jäädä Suomeen”, todetaan, että *Fadayel hakee oleskelulupaa yksilöllisin perustein. Jos hän sen saa, se ei tarkoita, että ovi jää sepöksen selälleen kaikkien muidenkin tulla*. Korostamalla tapauskohtaisuutta on mahdollista asettua oleskelulupaa vailla olevan iäkkään naisen puolelle sekä samalla kuitenkin lieventää huolta maahanmuuttoon liittyvistä peloista sekä sen vaikutuksesta sosiaaliturvajärjestelmään. Edellä mainitsemassani artikkelissa pohdittiin sitä, muodostuuko Fadayelin tilanne ennakkotapaukseksi, eli olisiko korkeimman hallinto-oikeuden päätös askel kohti lain soveltamisohjeiden tai lain muuttamista, siten, että muut Fadayelin kanssa samassa tilanteessa olevat saavat oleskeluluvan. Tekstissä tuotiin esiin myös se, että tapauskohtaisen harkinnan vuoksi, ja jo voimassa olevan lain puitteissa, yksittäisiä lupia voi myöntää, mutta että se ei mahdollista iäkkäiden henkilöiden laajamittaista maahan-

muuttoa. Myös aiemmin mainitsemissani pääkirjoituksessa, jossa maahan muuttavia ei haluta jättää sosiaaliturvan ulkopuolelle todettiin, että lain soveltamista tulee muuttaa, jotta yksittäistapauksissa on mahdollista tehdä inhimillisiä päätöksiä. Käyty näkemysten vaihto osoittaa varsin hyvin sen, että lakiin sisältyvä harkinta on kontrollimenetelmä, jolla halutaan varmistua siitä, että maahan ei tule liikaa maahanmuuttajia, tai ainakaan iäkkäitä sellaisia.

Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan kohdalla korostettiin sitä, että heillä ei ole sukulaisia lähtömaassa tai kotimaassa. Keskustelussa pohdittiin, pitäisikö maahanmuuttajan täysi-ikäisten lasten huolehtia iäkkäästä, työelämän ulkopuolelle jäävästä maahanmuuttajasta taloudellisesti. Fadayelin poika totesi useampaan otteeseen, ettei perhe halua rahallista tukea yhteiskunnalta, vaan että se huolehtii äidistään ja isoäidistään. Hyvinvointivaltion työnjaon ohella tämä kiinnittyy käsitykseen siitä, mikä nähdään perheeksi ja mistä perhesiteet koostuvat. Perheen muoto ja hyvinvoinnin järjestäminen kiinnittyvät toisiinsa, sillä traditionaalisessa perheessä, jossa eri sukupolvet kuuluvat samaan yhteisöön tai yksikköön, on hoivan järjestäminen kyseisen yksikön vastuulla. Kun julkinen valta ei ole järjestänyt esimerkiksi vanhustenhuoltoa tai lasten päivähoidtoa, on hoivavastuu ollut perheellä, suvulla ja läheisillä. Suomen hyvinvointivaltion kontekstissa perheen ja suvun rooli hoivassa oli tärkeä aika, jolloin yhteiskunnallista turvaverkkoa ei ollut. Osittain näkisin tässä yhtymäkohtaa joissakin mielipidekirjoituksissa tai kirkon edustajien mielipiteissä julki tuotuun eurooppalaiseen yhteisöllisyyteen. On mahdollista pohtia, onko kyseisessä mielipidetekstissä ihannoidun eteläeurooppalaisen sukukeskeisyyden taustana hoivan järjestäminen vailla julkista huolenpitoa.

5.3 Perheen määrittely juridisista ja kulttuurisista lähtökohdista

Varsinkin Fadayelin ja Antonovan kohdalla keskustelussa lähdettiin liikkeelle perheen määrittelystä. Kritiikkiä sai osakseen se, että perhekäsite tai perheen määritelmä on liian suppea. Alussa näkökulma oli laava, kun puhuttiin yleisellä tasolla suomalaisesta perhekäsityksestä. Keskustelun kuluessa kuitenkin perheen määritelmä paikallistettiin lain ja erityisesti ulkomaalaislain määritelmään perheestä. Lopulta yhteiskunnallisen keskustelun ja kulttuurisen määritelmän kritisoinnin oraat jäivät lainvoimaisuuden ja lakimuutoksen tarpeellisuuden pohdinnan alle.

Keskustelun näkökulman keskeisenä lähtökohtana oli sukupuoli, mutta sen kiinnittymistä asenteisiin ja merkityksenantoihin ei tehty teksteissä näkyväksi eikä sitä pidetty merkitsevänä tekijänä. Kuitenkin juuri sukupuolella ja sillä, että kyseessä oli juuri iäkkäät naiset, oli katsoakseni keskeinen merkitys siinä, miten keskustelu käytiin tai että niin sanottu isoäiti-ilmiö nostettiin esiin. Kun keskustelussa voimakkaasti tuotiin esille äitiys ja nojattiin äitiyden diskurssiin, on mielestäni perustel-

tua, että analyysissäni tuon ilmi sukupuolittumista äitiyden ja isoäitiyden korostamisena. Keskustelun päähenkilöt ja kohde olivat kolme iäkkääksi kuvattua naista, jotka määriteltiin perhesuhteen kautta. Heidän tilanteitaan tarkasteltiin kulttuurisen perheyhteisön määritelmän kautta ja juridisesti perheen kokoamisen kannalta. Kysymyksenä ja lähtökohtaisena ongelmana ei nähty olevan sen, että iäkkäät henkilöt yksilöinä haluaisivat muuttaa läheistensä luo vaan että perheen ulkomaalainen vanhempi ei saa jäädä maahan. Eveline Fadayelin kohdalla kiinnostavaa oli myös se, että häneen viitattiin muutamia kertoja leskenä, eli siis suhteessa edesmenneeseen puolisoon. Fadayeliin viitattiin myös egyptiläisrouvana, mutta pääosin hänet nähtiin ennen kaikkea isoäitinä. Kirbasovan kuolemasta kertovassa artikkelissa häneen viitattiin isoäitinä, vaikka juuri häneen aiemmin oli viitattu ihmisoikeus- ja kansalaisaktivistina, mikä kertoo hänen kiinnittämisestään prosessin kuluessa osaksi isoäiti-ilmiötä.

Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan määrittämiseen naiseuteen kiinnitettävän äitiyden kautta vaikuttivat sukupuolen representaatiot ja roolit yhdessä iän kanssa. Sukupuoli ja ikä peilautuivat myös näkemyksiin ja käsityksiin maahanmuuttajista. Naiseus ja vanhuus määrittävät sitä, millaisina maahanmuuttajina Kirbasova sekä erityisesti Antonova ja Fadayel nähtiin. Kukaan naisista ei sopinut kulttuuriseen stereotyyppiin maahanmuuttajasta, mikä osaltaan aiheutti hämmennystä siitä, että heihin sovelletaan ulkomaalaislakia samoin kuin muihin maahanmuuttajiin. Kyseessä oli kolme naista, jotka oli määritelty perheen hoivattaviksi isoäideiksi ja toisaalta kulttuurin välittäjiksi ja hoivaajiksi.

Keskustelua raamittaneen näkökulman asettamisessa lukkiuduttiin perhekäsitteeseen, niin kulttuurisen määrittelyn kuin lainsäädännön tasollakin. Kuvaavaa oli juuri se, että Fadayel ja Antonova määriteltiin isoäiteinä, ei esimerkiksi venäläisenä tai egyptiläisenä henkilönä. Ymmärrettävää tämä on siinä suhteessa, että ainakin Fadayelin todettiin hakeneen oleskelulupaa vedoten juuri siihen, että hänen poikansa, joista yksi on Suomen kansalainen, asuvat Suomessa. Maahanmuutolle esteeksi muodostui näin ollen se, että yksilön ei katsottu kuuluvan perheenkokoajan ydinperheeseen. Tästä huolimatta näkökulmana asian käsittelyssä ei ollut esimerkiksi se, että maahanmuutto on haasteellista iäkkäälle henkilölle, joka ei ole asettumassa työelämään. Asian käsittelyn alkupuolella Kirbasovaan viitattiin kansalaisaktivistina, mutta myöhemmin hänet liitettiin osaksi niin kutsuttua isoäiti-ilmiötä. Muutoin hänen tilanteensa oli hieman erilainen kuin Antonovan ja Fadayelin, koska hän sai oleskeluluvan ilman pitkäkestoisia valituksia oikeusasteisiin.

Tapauksien käsittely perheen kautta tuli ilmi otsikoinnissa, mikä on lehden tekstimassassa se tila, jossa julkisuuteen tarttuvat määritelmät herkästi muodostuvat. Jo ensimmäisessä Fadayelia koskevan artikkelin otsikoinnissa todettiin, että *Suomi haluaa karkottaa perheen isoäidin takaisin Egypt-*

tiin. Niin ikään ulkomaalaislain perheenkokoamista koskevan pykälän muuttamista koskevan jutun otsikossa esitettiin, että *esitys "mummolaiksi" kerää arvostelua*. Kun lehdessä pohdittiin mahdollisena uutena yhteiskunnallisen ilmiönä sellaisten iäkkäiden henkilöiden maahanmuuttoa, joiden lapset asuvat Suomessa tai ovat Suomen kansalaisia, otsikoinnissa tuotiin esiin, että *maahanmuuttominstteri ei puutu "mummo-ongelmaan"*. Varsin selvää oli se, että läpi aineiston niin mielipideteksteissä, pääkirjoituksissa, näkökulmateksteissä kuin uutisartikkeleissakin Antonova ja Fadayel määriteltiin isoäiteinä ja tapauksiin liittyvää maahanmuuttoa tarkasteltiin perheen määrittelyn ja ulkomaalaislain perhettä koskevan määrittelyn lävitse.

Isoäiti ja mummo ovat molemmat henkilöön liittyviä määritteitä, joilla ei välttämättä tuoda aina esiin pelkästään sukulaissuhteita vaan myös ikää ja kulttuurista roolia. Kolmesta naisesta Eveline Fadayelillä mainittiin olevan lapsenlapsia, kun taas Antonovan tai Kirbasovan mahdollisista lapsenlapsista ei kirjoitettu. Keskustelun toisessa vaiheessa, Kirbasovan tapauksen esittelyn jälkeen, huomiota sai ensin Fadayel ja sen jälkeen Antonova, joten Fadayelin esittäminen isoäitinä vaikutti siihen, että myös Antovaan viitattiin isoäitinä. Ulkomaalaislain muuttamisesta puhuttaessa viitattiin mummolakiin ja isoäitipykälään, ja näin tapaan, jolla puhuttiin normatiivisesta lainsäädännöstä tuli mukaan myös hyvin vahvasti sukupuolittunut aspekti sen ohella, että iäkäs maahanmuuttaja olisi jonkun perheenjäsen.

Isoäitinä Fadayelin nähtiin olevana kulttuurin välittäjä, sillä artikkelissa ”Poliisi antoi egyptiläisrouvalle kuukauden aikaa poistua maasta” todettiin hänen opettaneen poikansa luona asuessaan lapsenlapsille arabiaa. Fadayelin roolia kasvattajana korostettiin artikkelissa toteamalla myös, että hän on vahtinut lasten leikkimistä ikkunan läpi. Niin ikään mielipidetekstissä, joka puolustaa Fadayelin ja Antonovan oleskelulupaa sekä isovanhemmuutta yleensä, tuo Suomen Isovanhemmat ry:n nimissä kirjoittava henkilö esille, että Eveline Fadayelillä on merkittävä rooli siinä, että tämä opettaa lapsenlapsilleen kotikieltä, kulttuuria ja toimii siteenä egyptiläisiin juuriin. Kiinnostavaa on se, että isoäiti nähtiin jonkun muun kulttuurin kuin suomalaisuuden säilyttäjänä, ja siten se on jossain määrin tulkittavissa lasten oikeutena muunkin kuin suomalaisen kulttuurin omaksumiseen.

Käsitys kulttuurin välittämisestä nojaa ideologioihin naisista ja erityisesti äidistä kansallisuuden kehtona ja kansan symbolina. Kansalliset yhteisöt, usein valtiot, nähdään feminiinisinä, mistä konkreettisena esimerkkinä on Suomen kutsuminen Suomi-neidoksi (esim. Gordon 2002a, 36) Symbolisemmalla merkitysten tasolla puheet kulttuurin ja maan puolustamisesta nivotaan naisten kohteluun ja siihen, että naisten kautta muun muassa reproduktion vuoksi uhkaa kulttuurien sekoittuminen

(Komulainen 2002, 146). Perhe on siten mahdollista nähdä ja aineistossani nähdään myös kulttuuria välittävänä, traditionaalisenä yhteisönä.

Keskustelussa perhe nähtiin merkityksellisenä yhteiskunnan instituutiona, ja sen taustalla häilyivät ihanteet perheestä yhteisönä, jossa kansalaisuuteen ja kansalliseen kulttuuriin kasvatetaan. Fadayelin kohdalla tuotiin isoäidin roolin ohella esiin hänen merkityksensä myös poikiensa kasvattajana sekä sitä kautta poikien vastavuoroisena velvollisuutena hoitaa äitiä tämän ollessa huonokuntoinen. Edellä mainitsemassani Suomen isovanhemmat ry:n nimissä kirjoitetussa mielipiteessä perheen tärkeys sekä kunnioitus, velvollisuudet ja siteet vanhempiin korostuivat. Tekstissä todettiin, että isovanhempien merkitys on ollut suuri sotien jälkeisessä Suomen jälleenrakentamisessa. Vaikka mielipidekirjoitus ei anna mahdollisuutta tehdä laajoja yleistyksiä, on mielestäni kiinnostavaa pohdita, kuinka tekstissä iäkkään maahanmuuttajan oikeutta asua Suomessa perusteltiin vanhemmuuden ja perheyhteisön merkityksen kautta ja kuinka se sidottiin suomalaiskansalliseen kehityskertomukseen maan jälleenrakentamisesta sodan jälkeen. Lisäksi edellä mainitussa tekstissä asetettiin perheyhteisö ja yhteisöllisyys vastakkain individualismin kanssa. Teksti heijastelee käsitystä siitä, että perheen ja suvun yhteisöllisyyden katoamisen myötä tilalle on tullut juurettomuutta ja epäsuotuista käyttäytymistä. Näkökannassa uusiintuu näkemys yhteiskunnan tasapainoilusta yhteisöllisyyden ja individualismin välillä. Esimerkiksi Simmel (2005, 37–45) kirjoitti, kuinka kaupunkielämä mahdollistaa moninaisuutta, mutta siihen liittyy myös individualismi ja oman persoonan korostaminen sekä välinpitämättömyyden mahdollisuus.

Keskustelussa toistui useamman tahon ilmaisemana näkemys siitä, että suomalainen perhekäsitys on ahdas. Perhekäsityksen tiukkuus tuotiin esille mielipidekirjoituksissa, pääkirjoitussivulla ja uutisoinnissa. Ahtaus, tiukkuus ja viranomaisten perhekäsityksen syyttäminen oudoksi tuli esiin keskustelun alkupuolella, jolloin perheen käsite nähtiin laaja-alaisemmin kulttuurisena perheen määrittelynä. Myös perheen määrittelystä käydyssä keskustelussa tukeuduttiin asiantuntijavaltaan, ja esimerkiksi artikkelissa ”Tutkija: Viranomaisten perhekäsitys ei vastaa suomalaisten arkitodellisuutta” tuotiin esille työterveyslaitoksen tutkimusprofessorin mielipide, jossa myös suomalaiseen kulttuuriin kuuluu tiivis perheyhteys. Perheyhteys tosin tässäkin tapauksessa nähtiin hoivasuhteiden kautta, sillä artikkelissa tuotiin esille, että *suuri osa suomalaisista hoivaa ja kantaa huolta isovanhemmistaan*. Samassa yhteydessä julkaistiin myös Helsingin Sanomien tekemä lyhyt katukysely, jossa haastatelluilta henkilöiltä oli ensiksi kysytty kuinka he määrittelevät ydinperheensä ja toiseksi vastausta haettu siihen, mitä mieltä nämä olivat Fadayelin käännytyksestä. Perheen määrittämisen tiukkuus tuli ilmi myös siinä, että kun käännytyspäätökset saivat osakseen kritiikkiä, toi Helsingin Sanomat julki oleskeluluvan epäämispäätöksen tehneen Maahanmuuttoviraston kannan. Maahanmuut-

toviraston ylijohtaja totesi, että ulkomaalaislaissa oleva perhekäsitys on tiukka, mutta että käännytyspäätökset ovat laillisia.

Perhettä tarkasteltiin yhtäältä sosiaalkulttuurisen ja yksilöllisen arjen elämän kautta ja toisaalta ulkomaalaislain juridisen määritelmän mukaan. Juridinen ja kulttuurinen määritelmä ideaalitapauksessa heijastavat toisiansa, ja lisäksi kummankin voidaan ajatella määrittävän toistaan siten, että laki ohjaa kulttuurista mieltämistä, mutta toisaalta muutokset arjessa, kokemuksissa sekä kulttuurissa, sosiaalisessa ja poliittisessa toiminnassa vaikuttavat lainsäädännön muuttumiseen. Tämä ei silti tarkoita yhtenäiskulttuurista käsitystä siitä, että kaikki jakaisivat yhteisen näkemyksen siitä, miten asiat ovat ja miten niiden pitäisi olla. Lakiin on kirjattu institutionaalisen määrittelykamppailun voittanut näkemys, tai ehkä lainsäädännössä tiivistyy jonkinlainen näkemysten kompromissi suhteutettuna lainsäädännön sisäisiin sääntörakennelmiin, joita yhteiskunnallinen hallinta vaatii. Institutionaalisen säännösten ja niin sanotun sosiaalkulttuurisen asennemaaston muuttuminen ovat keskenään erilaajuisia ja eri tahtiin eteneviä muutoksia.

Keskustelun alkupuolella, syyskuuhun 2009 asti, oli havaittavissa ajatusketju, jonka mukaan käännytyspäätökset olivat vääriä tai epäoikeudenmukaisia, koska arjessa tai eletyssä kulttuurissa perhe määritellään toisin kuin ulkomaalaislain pykälässä. Asiaa näin ollen selitettiin päällekkäin perheen määrittämisen kahdesta eri näkökulmasta, lainsäädännön ja -tulkinnan kautta sekä kulttuurin ja sosiaalisen jäsenyyksen mukaisesti. Tapaukseen liittyvät ristiriitatilanteet johtuivat osin siitä, että byrokraattinen järjestelmä ei mahdollista säännöstä poikkeamista, vaikka sääntö koettaisiinkin vanhentuneeksi ja kulttuuristen asenteiden ja ajatusmallien vastaisiksi.

Keskustelun edetessä näkökulmaksi muuttui yhä vallitsevammin se, että laki, johon päätökset perustuvat ei heijastele yhteisön näkemyksiä perheestä, ja siksi käännytyspäätökset eivät olleet oikeudenmukaisia. Eveline Fadayelin saatua syyskuussa 2009 hallinto-oikeuden päätöksen tekemäänsä valituksen, Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa alettiin perheen määrittelystä puhua ennemminkin lainsäädännön termein ja lainkohtaan sisältyvänä juridisenä määritelmänä. Näkökulma vaihtoi yleisestä perhekäsitteestä fokustaan siihen, kuinka ulkomaalaislaissa määritellään perhe. Aluksi Antonovan ja Fadayelin käännytyspäätöstä kritisoitiin lähinnä siksi, että perheen käsite on ahdas, mutta myöhemmin vedottiin siihen, että myös oleskeluluvan myöntäminen olisi lainvoimaista, jos päätös perustettaisiin ulkomaalaislain mahdollistamaan inhimillisten syiden yksilölliseen tarkasteluun. Keskustelun kulkiessa perustelut siitä, miksi Antonovan ja Fadayelin pitäisi saada jäädä Suomeen, pohjattiin yhä enenevässä määrin siihen, mikä olisi olemassa olevan lainsäädännön kannalta mahdollis-

ta, ei siihen, että oleskelu olisi mahdollista kun epäoikeudenmukaista ja epäinhimillistä lakia muutetaan.

Vaikka keskustelussa käyty perusteet paikannettiin valtion toimintaa ohjaavaan sääntökokoomaan eli lakiin, oli selkeästi havaittavissa myös jonkinasteista lainsäädäntöön vetoamisen diskursiivista käytäntöä. Tällä tarkoitan lähinnä sitä, että keskustelussa ei laajemmin pohdittu sitä, mikä on se perhekäsitem, joka on lainsäädännön taustalla. Hyväksyttävänä tosiasiana otettiin se, että käsillä olevan ongelman sijaintipisteenä on ulkomaalaislainpykälä ja että ongelma ratkeaa lainmuutoksella. Fadayelin ja Antonovan kohdalla toki muutos lakiin ja oleskeluluvan myöntäminen oli tavoiteltava ja haluttu asia, mutta laajempi yhteiskunnallinen ja poliittinen keskustelu saattaa joskus tukahtua, jos sen perusteeksi otetaan se, mitä laki ja sen tulkinnan käytännöt mahdollistavat. Käännytyspäätöksen lainmukaisuuden käsittelyn ohella keskustelussa sijaa annettiin hallinnollisävytteiselle pohdinnalle siitä, ovatko keskusteluun osaa ottaneet ja tapausten kulkuun vaikuttaneet henkilöt toimineet edustamiensa institutionaalisten roolien mukaisesti. Lainsäädäntö on perustellusti toiminnan määrittäjä ja ohjaaja siinä mielessä, että valtion ja sitä edustavien instituutioiden toimet pohjautuvat lakiin ja kansalaiset ovat velvoitettuja toimimaan lakeja noudattamalla. Toisaalta lakinormi ja siitä johdetut käytännöt voidaan nähdä kulttuurin jähmettyminä, jotka olemalla normeja perustelevat olemassaolonsa ja edustamansa asian oikeaksi. Laki kuitenkin perustuu poliittiseen päätöksentekoon ja on siten neuvottelussa oleva prosessi, ei suljettu ja pysäytetty kokonaisuus.

Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan käännyttämisen yhteydessä käydyssä keskustelussa ydinperhemalli kyseenalaistettiin vain sukupolvea ylöspäin, ja siten perheen määrittelyn laajentaminen viittasi traditionaaliseen perhemalliin. Puheenvuoroissa ei pohdittu sitä, ovatko toisenlaiset perhemuodot kulttuurisesti legitimejä ja siten niiden katsottaisiin myös ansaitsevan lainsäädännössä tunnustuksen. Esimerkki perhekäsitemen laajentamisesta juridisesti on perheen sisäisen adoption salliminen samaa sukupuolta oleville. Lainsäädäntö ja sen käyttäminen perusteena antavat rajat sille, kuinka perhe voidaan määritellä, miten on mahdollista hallinnollisesti ja muodollisesti toimia legitimeksi tunnustettuna perheenä tai saada muodollisen hyväksynnän perhesiteelle.

Mielestäni melko suppeasti käyty perheen määrittelyn pohtiminen antaa mahdollisuuden pohtia onko takertuminen perhekäsitykseen kuitenkin jossain määrin päälle liimattua? Perhemalli ja ydinperheeseen rajoittuva perhekäsitys näyttivät olevan keskustelussa konkreettinen asia, johon tarttua ja jota kritisoida. Lisäksi perhekäsityksen ahtaudesta puhuttaessa nojattiin ensisijaisesti vakiintuneeseen kulttuuriseen käsitykseen perheestä. Tapausta kokonaisuudessaan tai lähtökohtaisesti ei pohdittu yksilön oikeutena liikkuvuuteen ja rajojen ylittämiseen mahdollisuuteen silloin, kun hän ei ole

potentiaalisesti veronmaksaja. Käsittelemieni tapausten kohdalla kyse oli myös siitä, että vapaa liikkuvuus tai vapaan liikkuvuuden ihanne ei koske kaikkia, ja että valtiolliset rajat tässä tapauksessa estävät yksilön tahdon valita asuinpaikkansa tai perheeksi itse määrittämänsä yksikön elämisen samassa maassa. Muodollisesti määritelty kansalaisuus ja oleskeluoikeuden normit tulivat henkilökohtaisesti määritellyn arjen väliin. Siten näkemys siitä, että Antonova ja Fadayel oltiin käännyttämässä, koska he eivät kuulu perheeseen johti kokemukseen, että ihmisten oman yksityisen alueen määrittelyyn puututtiin.

Kansalaisuuden ja kansallisvaltion teoreettisten käsitteiden sekä tähän liittyvien ajatusmallien lävitse tarkasteltuna näissä tapauksissa liikuttiin yksilön valinnan sekä liikkumista ja oleskelua rajoittavan lainsäädännön ja muun institutionaalisen hallinnan risteyskohdassa. Maahan muuttavan, mutta myös maassa asuvan valtion jäsenen yksilöllinen mahdollisuus ja oikeus määritellä perheensä itse niin idean tasolla kuin arjen toiminnan perusteella törmäävät valtiovallan instrumenttina toimivan ulkomaalaislain perheen kokoamista koskevaan pykälään.

5.4 Inhimillisyys ja yleinen oikeustaju ihmisoikeusdiskurssin ilmentäjinä

Yleinen oikeustaju ja inhimillisyys olivat termejä, jotka toistuivat keskustelun kuluessa useasti. Oikeustajuun, ilmimillisyuteen, kohtuullisuuteen, epäoikeudenmukaisuuteen tai ihmisoikeuksiin viitattiin muun muassa pääkirjoituksessa, mielipideteksteissä sekä artikkeleissa haastateltavien äänellä. Perustelut käännytysten perumisesta tai oleskeluluvan myöntämisestä ilmensivät ihmisoikeudellista kuulumisen ja kiinnittymisen ajattelu- ja määrittämistapaa vetoamalla yksilöllisyyteen, kun taas perheestä puhuminen liittyi ennemminkin kollektiiviin kuulumiseen. Inhimillisyys ja oikeustaju olivat käsitteitä, joiden kautta lakiin vedottiin ja lainmukaista päätöstä kritisoiitiin. Lisäksi keskustelussa nostettiin esiin se, että voimassa oleva laki mahdollistaisi oleskeluluvan myöntämisen inhimillisin syin.

Korkeimman hallinto-oikeuden otettua käsiteltäväksi Fadayelin oleskelulupapäätöksen totesi Eveline Fadayelin asianajaja artikkelissa ”Eveline Fadayel yrittää valittaa oleskeluluvan epäamisestä”, että *ulkomaalaislakia tulisi tulkita ihmisoikeusmyönteisesti*. Lisäksi 8. heinäkuuta 2009 julkaistussa pääkirjoituksessa ”Karkotuspäätös punnittava uudelleen”¹ todettiin, että vaikka oleskeluluvan myöntämättä jättäminen on lainmukaista, on pohdittava sen kohtuullisuutta. Niin ikään kiinnitettiin huomiota siihen, että laki mahdollistaisi tulkinnan, jossa *painavat inhimilliset syyt*. Myös tasavallan presidentti kommentoi artikkelissa ”Antonovan omaiset lopettivat vastarinnan”, että oleskeluluvan

¹ tuolloin puhuttiin karkotuksesta käännyttämisen sijasta

käsittelyssä "*juridinen puoli on varmasti kunnossa. On toimittu lakien mukaisesti. Minä, pääministeri ja kansalaisjoukko toivomme nopeaa lainmuutosta, ettei näin tapahdu enää*". Ulkoministeri totesi, että henkilökohtaisesti, ei siis alleviivatusti ulkoministerinä, hänen mielestään Antonovaa tai Fadayelia ei pitäisi käännättää *humaaneihin syihin vedoten*.

Inhimillisyydestä ja ihmisoikeuksista puhuttaessa kyse oli siitä että lakinormia ei nähty inhimillisesti oikeana, eikä siten lainsäädännössä pitäisi heijastua arvomaailma, jossa perheen isoäiti käännetään maasta. Varsinkin uskonnollisten yhteisöjen edustajat vetosivat inhimillisiin syihin sekä uskonnollisiin arvoihin nojaaviin diakonisiin syihin. Arkkipiispa Jukka Paarma ja arkkipiispa Leo vetosivat viranomaisiin, jotta ydinperheen käsite laajennettaisiin isovanhempiin. Kirkon johtajien ohella myös artikkelissa ”Iäkäs vanhempi saa oleskeluluvan vain harvoin” todettiin Suomen ekuumeenisen neuvoston pääsihteerin mielipide, jonka mukaan *ihmisten oikeustaju ja oikeuden linjat ovat ristiriidassa*.

Inhimillisuus liittyy varsin konkreettisesti ihmisoikeuksien ideologiaan. Ihmisyys ja ihmisoikeudet sekä yleinen oikeustaju ovat ikään kuin kansallisen lainsäädännön tain kansalaisuuden paikallisen toteutumisen yläpuolella tai metatason ihanteita. Lainsäädäntöä ja kansalaisuuden toteutumista voidaan arvioida tai peilata ihmisoikeuksien ja yleisen oikeustajun kautta: toteutuvatko nämä ihanteet valtion muodollisessa jäsenyydessä? Ihmisoikeudet nähdään yleispätevänä normina, joille kansallinen lainsäädäntö on alisteinen. Silti varsinkin yleinen oikeustaju on laava käsite tai ajatusrakennelma, joka pakenee määrittelyä ja voi saada käyttöyhteyksistä riippuen erilaisia sisältöjä ja merkityksiä. Kokonaisuuden kannalta mielenkiintoista on se, että ilmioikeuksista puhuttaessa lähtökohtana on tietty kaikkia ihmisiä yhdistävä universaali subjektius, mutta kuitenkin Kirbasova sekä etenkin Fadayel ja Antonova nähtiin korostetusti heidän perhesuhteidensa kautta

Analysoimissani teksteissä asetettiin vastakkain välillä melko voimallisin retorisin keinoin byrokraattinen koneisto ja inhimillisuus. Aineiston loppupuolen artikkelissa kirjoitettiin Fadayelin käännetyssä prosessista, ja jo otsikoinnissa todettiin, että *järki voitti tunteen*. Tulkintani mukaan järki viittaa lainsäädäntöön ja sitä toteuttaviin käytäntöihin kun taas tunteella tarkoitettiin käsitystä, kokemusta tai tunnetta siitä, mikä on oikein. Niin ikään Irina Antonovan perhe koki raskaasti uuden lain odottamisen ja käännetyssä prosessiin liittyvän epätietoisuuden. Kun Irina Antonovan käännetyksen oli määrä toteutua kesäkuussa, kirjoitettiin artikkelissa "Eikö presidentinkään sana paina?" hyvin voimakkaasti, että Antonovan omaiset odottavat *kauhulla kesäkuuta*. Tuolloin Antonovan käännetyksen oli sairastumisen vuoksi lykkääntynyt kaksi kertaa, ja koska odotettu lakimuutos ei koskisi Antonovaa, totesi tytär käännetyssä prosessista samaisessa artikkelissa että *kidutus jatkuu*. Näin vas-

takkainasettelua joustamattoman ja tiukan viranomaiskoneiston sekä inhimillisyyden välillä korostettiin. Käydyssä keskustelussa tuli useasti ilmi hallinnon ja lainsäädännön ristiriita arvojen ja arjen kanssa. Esimerkiksi mielipidekirjoituksessa ”Viranomaisilla outo perhekäsitys” kritisoitiin sitä, että ahdas perhekäsitys ei sovi arkitodellisuuteen.

Viranomaisnäkemyksestä puhuminen oli tapa tehdä eroa niihin, eritoten viranomaisiin, jotka puoltavat käännytystä ja toisaalta meihin, jotka näkevät, että naisten käännytys olisi epäinhimillistä, ja joihin suuri osa ihmisistä ajatellaan kuuluvaksi. Yleinen oikeustaju, tai oikeustaju, oli fraasi, joka toistui läpi aineiston, mikä osittain osoittaa sen, että jokin ilmaus tarttuu ja leviää siten, että sitä käytetään useissa teksteissä ja puheessakin tietyn ilmiön tai tapauksen yhteydessä. Kyseessä olivat siten siirtymät ja intertekstuaaliset elementit, mutta myös toistuvuus.

5.5 Toimintavalta ja toimijaroolit

Käännytyksistä käydyssä keskustelussa hahmotettiin vallankäytön rajoja. Pohdinta rooleista kumpusi, kun usea asiantuntija ja poliitikko ottivat kantaa Antonovan ja Fadayelin tilanteeseen, voimassa olevaan ulkomaalaislakiin sekä korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen. Hyvä esimerkki tästä oli se, että entinen presidentti Martti Ahtisaari totesi lyhyessä haastattelussa käännytysten olevan käsittämättömiä. Lisäksi usean kansanedustajan sekä ulkoministerin mielestä Antonovan ja Fadayelin olisi pitänyt saada jäädä Suomeen. Rooleista ja toiminnan rajoista käyty keskustelun haara pyrki irtautumaan Antonovan ja Fadayelin käännytyksistä, jotka olivat ajankohtaisia tuolloin. Huomion keskipisteeseen siirtyi kysymys siitä, olivatko hallinnollisia instituutioita edustaneet henkilöt toimineet toimintarooliensa mukaisesti ja oliko maahanmuuttoviraston antama käännytyspäätös lainmukainen vai ei. Tässä mielessä keskustelu sai byrokraattisemman luonteen, ja ytimessä oli se onko asian käsittelyssä menetelty oikein ja miten käännytyksen mahdollisesti koettelevat institutionaalista rakennetta. Liikkeelle ei ensisijaisesti lähdetty käännytettävien henkilöiden kokemusmaailmasta. Tapa, jolla käännytyksiä vastustettiin, muutti hieman paikkaansa keskustelun kuluessa. Siirtymä perhekäsitteen ahtaudesta lainsäätöön ja toimintamenettelyjen oikeellisuuteen näkyi siinä, kuinka Antonovan ja Fadayelin oleskelua perusteltiin. Kun alkuvaiheessa kritisoitiin ahdasta perhekäsitystä, myöhemmin korostettiin, että voimassa olevan ulkomaalaislain harkintaa koskeva pykälä mahdollistaisi oleskeluluvan. Ihmetystä herätti se, että lain pykälän erityisehtoihin ei nojattu Fadayelin haettua uutta oleskelulupaa. Tämä kertoo siitä, että huomiota ei enää niinkään kohdistettu yhteisön arvojen muuttumiseen ja siihen että lain perhekäsitys olisi tiukka tai epäoikeudenmukainen ja laki on huono tai puutteellinen. Sen sijaan mietittiin, miten olemassa oleva normisto antaa perusteita oleskelulle.

Puhe vallankäytön ja virallista instituutioita edustavien henkilöiden toimivaltuuksien rajoista sai eniten huomiota korkeimman hallinto-oikeuden presidentin Pekka Hallbergin hypättyä sivuun roolistaan. Kun korkein hallinto-oikeus päätöksessään katsoi lainmukaiseksi sen, että Fadayelille ei myönnetty oleskelulupaa, ilmoitti Hallberg poliisille, että Eveline Fadayelin käännytystä voi viivästyttää lainsäätäjän osoitettua tahdon muuttaa lakia. Näin toimiessaan Hallberg ei lähestynyt poliisiylijohtajaa virallisen roolinsa kautta, koska se ei olisi ollut roolin toimintaa ohjaavien sääntöjen mukaan mahdollista. Korkeimman hallinto-oikeudenkin presidenttinä toimiva henkilö kuitenkin pystyi yksityishenkilön roolissa lähestymään poliisia koska hän on korkeimman hallinto-oikeuden presidentti ja hänellä sen vuoksi on auktoriteettiasema. Hallbergin toimintaa kritisoivat arvovaltaiset ja institutionaaliset tahot, valtio-opin professorit toteamalla, että tuomiovaltaa edustava henkilö asettui sekä toimeenpano- että lainsäädännön alueelle. Helsingin Sanomien artikkelissa ”Mummoni ja Montesquieu” todettiin, että vallan kolmijaon mukaisesti nämä yhteiskunnan sektorit on pidettävä toisistaan erillään ja siten korkeimman hallinto-oikeuden presidentin toimiminen nojautui arvovaltaan, jota hän käytti siihen, mihin sitä ei ollut tarkoitettu. Hallbergin toimintaa koskevassa kirjoittelussa tuli esille lehden muuttuva näkökulma tapauksen edetessä. Kun lehdessä ensimmäistä kertaa uutisoitiin korkeimman hallinto-oikeuden presidenttinä toimivan henkilön, Hallbergin, lähestyneen poliisia, oli artikkeli otsikko että *isoäidit saivat uutta toivoa*, ja itse tekstissä pohdittiin, että käännytys ei välttämättä olisikaan heti ajankohtainen. Myöhempi, asian käsittelylle leimallinen kriittinen ote seurasi asiantuntijoiden kommentteja siitä, että korkeimman hallinto-oikeuden edustaja ei voi antaa poliisille ohjeita. Artikkeliksi ”Hallberg ylitti toimivaltansa” sisältää kolmen asiantuntijatahon näkemyksen vallan kolmijako-opillisen jaon rikkomisesta. Kriittisen kannan toimivaltaylityksiin toivat Helsingin yliopiston yleisen oikeustieteen professori Kaarlo Tuori, valtiosääntöoikeuden emeritusprofessori Mikael Hidén, Turun yliopiston valtiosääntöoikeuden emeritusprofessori Antero Jyränki sekä Helsingin yliopiston valtiosääntöoikeuden professori Tuomas Ojanen.

Vallankäytön roolien ylittämässä korkeimman hallinto-oikeuden presidentti ei ollut ainoa huomautusten kohde, sillä myös pääministeriä ja tasavallan presidenttiä kritisoitiin siitä, että nämä olivat astuneet sellaiselle vallankäytön osa-alueelle, jolla heillä ei ole roolia. Edellä mainitsemassani artikkelissa ”Hallberg ylitti toimivaltansa” todettiin, että asiantuntijana Helsingin yliopiston yleisen oikeustieteen professori Kaarlo Tuorin, lehden välittämänä, kommentoi: *en pidä sopivana, että ministerit tai tasavallan presidentti arvostelevat yksittäistä lainvoimaista ratkaisua.*

Käännyttämistä ja perheen määrittelyä koskevat näkökulmat kiinnittyivät siihen, millaisena eri toimijoiden, kuten maahanmuuttoviranomaisen, poliitikkojen, poliisin, yksittäisen henkilön tai kansalaisjoukon roolit ja vallankäytön mahdollisuus nähdään suhteessa rakenteisiin ja kuinka roolissa

oleva yksilö uusintaa roolia tai mahdollisesti ylittää sen rajat. Vallankäytön paikat eivät ole helposti määriteltävissä, eikä valtaa ole mahdollista paikallistaa yhteen instituutioon tai toimijapaikkaan. Osittain tämän vuoksi ei kysymykseen siitä, kuka saa tehdä jotain tai ottaa kantaa ja millä mandaatilla ole yksiselitteistä vastausta. Muodollisten roolien kautta hallinnon toteuttajia ja rakentajia keskustelussa olivat poliitikot, maahanmuuttoviranomaiset, poliisi sekä tuomiovaltaa edustava korkein hallinto-oikeus. Periaatteessa näiden toimijoiden alat on määritelty, mutta käännytyksistä käyty laaja keskustelu kertoi kuitenkin siitä, että ei ole selkeätä, mikä taho voi tehdä päätöksen ja kenen sitä on soveliasta kritisoida.

Helsingin Sanomat tukeutui asiantuntijavaltaan pohtiessaan tuomio-, toimeenpano- ja lainsäädäntövallan edustajien kommentteja ja toimia. Artikkeleissa esitytetyissä asiantuntijalausunnoissa mielipiteet ja perustelut olivat joskus erisuuntaisia, eikä yhtenevää näkemystä muodostunut siitä, mikä olisi ollut oikea tapa toimia. Kansainvälisen oikeuden akatemiaprofessori Koskenniemi oli sitä mieltä, että halutessaan poliitikot voivat muuttavat lakia, koska yhteiskunnallinen vaikuttaminen lainsäätämisen kautta on juuri kansanedustuslaitoksen tehtävä. Näin ollen ulkomaalaislain muuttaminen perheen määrittelyn osalta olisi sallittua ja mahdollista parlamentaarisiin menettelyin. Sen sijaan jo aiemmin esittelemässäni artikkelissa ”Hallberg ylitti toimivaltansa” totesi Helsingin Sanomien haastattelema Turun yliopiston valtiosääntöoikeuden emeritusprofessori Jyränki, että *hallitus ei saa epävirallisesti eikä virallisesti puuttua tuomioistuimen toimintaan eikä tuomioihin*. Lisäksi artikkelissa ”Isoäidit saivat uutta toivoa” tuotiin esille Turun yliopiston valtiosääntöoikeuden professori Veli-Pekka Viljasen näkemys, jonka mukaan *lainsäätäjän ei pitäisi mennä kumoamaan yksittäistä tuomioistuimen ratkaisua muuttamalla lakia*. Näkemyksen mukaan on vallan kolmijakoon perustuvan roolijaon vastaista, että yksittäisten tapausten vuoksi ja yksittäisen henkilön tilanteen vuoksi muutetaan lakia, jos korkeimman hallinto-oikeuden tulkinta laista ei ole halutun mukainen. Edellä mainitussa artikkelissa tuotiin myös esille silloisen pääministerin Matti Vanhasen näkemys, jonka mukaan kyse on juuri yhteiskunnallisesta epäkohdasta, joka tarvitsee lainsäätämistä. Kyse ei hänen mukaansa ollut lain muuttamisesta yksittäisen henkilön vuoksi siitä syystä, että korkeimman lakia tulkitsevan elimen päätös ei miellyttänyt. Poliitikon näkemys toiminnan paikasta ja toimijan mahdollisuuksista näin ollen poikkesi joidenkin yhteiskunnan rakenteiden asiantuntijoiden näkemuksista.

Vallan paikantamisen hankaluus tuli ilmi myös erilaisina näkemyksinä siitä, kuinka olisi mahdollista muuttaa oleskeluluvan myöntämismenettelyä siten, että Suomessa asuvan henkilön iäkäs vanhempi saa asua Suomessa. Esimerkiksi artikkelissa Maahanmuuttoministeri ei puutu ”mummo-ongelmaan” maahanmuuttoministeri Thors toi esiin, että uutta lakia ei välttämättä tarvita, jotta ai-

kuisten lasten iäkkäät vanhemmat saisivat oleskeluluvan Suomeen. Sen sijaan hänen mukaan maahanmuuttoviranomaisen käytäntöjä olisi muutettava. Useammassa puheenvuorossa korostettiin myös sitä, että lakia olisi mahdollista tulkita nykyisen lain puitteissa toisin, ja että lakiin sisällytetyn harkintamahdollisuuden myötä sekä Antonovalle että Fadayelille olisi ollut mahdollista myöntää oleskelulupa. Esimerkkinä juuri tästä pidettiin Maria Kirbasovan samaa oleskelulupaa, ja haastattelussa Antonovan omaiset ihmettelivät miksi samassa tilanteessa olevalle Antonovalle ei oleskelulupaa myönnetty. Maahanmuuttoviraston edustaja puolestaan oli sitä mieltä, että käytäntö on mahdollista muuttaa vain lakimuutoksella.

Tyytymättömyyttä ja ristiriitoja muodostui siitä, että näkemykset poliitikkojen ja muiden toimijoiden mahdollisuuksista puuttua käännytykseen eivät vastanneet sitä todellista valta-asemaa, joka näillä toimijoilla oli. Toisin sanoen ongelma oli se, että rakenteesta määrittävien institutionaalisten toimintamahdollisuuksien ja jonkinlaisen toimijaan liitettävän auktoriteetin tai jopa kuvitellun toimintavallan välillä oli yhteentörmäyksiä. Esimerkiksi mielipidekirjoituksessa ”Päätäjät vain levittelevät käsiään karkotuspäätöksille” moitittiin poliitikkoja siitä, että asiasta ja lainmuuttamisesta puhutaan, mutta mitään ei tehdä. Tekstissä myös kyseenalaistettiin se, kannattaako eduskuntavaaleissa äänestää, jos poliitikot eivät tee mitään muuttaakseen asioita: *Ensimmäistä kertaa elämässäni mietin, mitä mieltä on äänestää vaaleissa. Mietin myös, mitä puoluetta äänestäisin, jos äänestäisin, ja miksi.* Antonovan tytär myös ihmetteli artikkelissa ”Eikö presidentinkään sana paina”, *mikä on tämä maa, jossa presidentti ja melkein kaikki muut sanovat tukevansa käännytyksen uhkaamia isoäitejä, mutta sillä ei ole mitään merkitystä.* Hallinnollinen menettely pääsi ylittämään ja yllättämään sellaiset korkeassa asemassa olevat toimiroolit kuten pääministeri, korkeimman hallinto-oikeuden presidentti sekä poliisiylijohtaja ja ennen kaikkea käsitykset siitä, mitä nämä toimijat voivat ja saavat tehdä.

Käännyttämistä ja siihen liittyviä ristiriitoja on mahdollista lähestyä toimijan ja yksilön näkökulmasta tai toisaalta hallinnollisesta ja kulttuurisesta rakenteesta käsin. Yksittäisten henkilön näkökulmasta katsottuna Antonovan ja Fadayelin tapauksissa keskiössä oli yhteiskunnan rakenteiden ja normien muodostuminen esteeksi elämänvalinnoille. Vailla kansalaisuutta ja oleskelulupaa olleet Antonova ja Fadayel olivat hallinnon määräävien ja estävien menettelyiden kohteena. Kirbasova poikkesi kahdesta muusta naisesta siinä, että hänelle lopulta myönnettiin oleskelulupa, Maahanmuuttovirasto, Helsingin Sanomien mukaan totesi, että muunlainen ratkaisu ei olisi ollut inhimillinen. Antonovan ja Fadayelin kannalta tärkeänä tekijänä oli saada mahdollisuus elää yhdessä lasten ja lastenlasten kanssa eikä siten ymmärrystä saanut se, miksi henkilö ei saa jäädä maahan, vaikka läheiset olivat luvanneet huolehtia ja ottaa taloudellisen vastuun iäkkäästä maahanmuuttajasta. Ra-

kenteen ylläpidon ja pysyvyyden kautta tärkeitä on se, että toiminnassa noudatetaan johdonmukaisesti normeja. Yhteisön normien ja niiden soveltamisen kautta tulkittuna oleskelulupa ja sitä kautta jonkinasteiseen jäsenyyteen ei riitä se, että Antonovan ja Fadayelin perheet asuvat Suomessa ja että usea taho totesi käännetyksen epäoikeudenmukaisiksi. Kriteereiden siihen, millä ehdoin ulkopuolinen saa jäsenyyden tai mukanaolo-oikeuden katsottiin olleen Antonovan ja Fadayelin kohdalla tiukat. Laiksi kiteytyneet sosiaaliskulttuuriset näkemykset eivät puoltaneet eikä niiden tulkinta sallinut sitä, että Antonova tai Fadayel olisivat täyttäneet ehdot. Jos ehdot ovat kiteytyneinä lainsäädäntöön ja institutionaaliin käytäntöihin, ei niitä katsota voivan ohittaa, vaikka korkeakin yhteiskunnallinen auktoriteetti niin haluaisi.

Voidaan ajatella, että hallintovalta on olemassa huolimatta niitä toteuttavista henkilöistä. Hallinto on tässä tapauksessa mahdollista nähdä jonain, jota sen instituutioissa roolien kautta työskentelevät toteuttavat, eikä heillä siten ole valtuuksia tai mahdollisuuksia poiketa säännöistä. Tämä nähtiin yksittäisten henkilöiden eli Antonovan ja Fadayelin kannalta epäoikeudenmukaisena, tai kuten useassa tekstissä todettiin, yleisen oikeustajun vastaisena. Toisaalta oikeudenmukaisuudesta puhuttaessa otettiin esille myös se, että Antonovan ja Fadayelin saamien päätösten kohdalla on muistettava ihmisten kohtelun yleispätevyys ja yhdenveroisuus. Esimerkiksi Euroopan parlamentin edustaja Heidi Hautala toi mielikirjoituksessa esille, että *kyse ei ole vaan kahdesta mummosta*, eli kahdesta yksilöstä, vaan kokonaisuudesta ja siitä, miten kaikkia samassa tilanteessa olevia tulee kohdella nyt ja jatkossa. Yhdenveroisuuden ja oikeudenmukaisuuden periaatteisiin vedottiin myös silloin, kun Antonovan läheiset totesivat, että samassa tilanteessa oleville, kuten Kirbasovalle, henkilöille oli myönnetty oleskelulupa.

Jo keskustelun alkupuolella pohdittiin sitä, miksi huomiota kiinnitettiin yksittäisiin tapauksiin, ja mielipide oli se, että Fadayel, kuten aiemmin Kirbasova ja myös Antonova, edustavat yhteiskunnallista ilmiötä, joka on tuotava näkyväksi. Esimerkiksi 10. heinäkuuta 2009 pääkirjoituksessa ”Inhimillisyyttä”, pohdittiin Fadayelin käännytystä, ja siinä todettiin, että *karkotuspäätös² on raskaimman luokan viranomaispäätös. Siksi myös yksittäisen ihmisten kohtalosta pitää käydä julkista keskustelua*. Tällä perusteltiin se, miksi Kirbasovan sekä myöhemmin Fadayelin ja Antonovan tapauksen uutisointi katsottiin perustelluksi ja tärkeäksi.

Roolien tai lakien ja hallinnollisten käytäntöjen taustalla olevia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia merkitysjärjestelmiä ei keskustelussa juuri kyseenalaistettu tai tunnistettu. Keskustelun taustalla vaikuttaneen hallinnoksi muuntautuneen taustaideologian voidaan mielestäni katsoa edustavan tie-

² käännyttämisen sijasta puhuttiin karkotuksesta

tyynlaista nationalismia. Ulkomaalaisten muutttoa ja oleskelua ohjaaviin säännöstöihin ovat kiinnittyneet käsitykset siitä, millä ehdoin ja millaiset henkilöt ovat sallittuja rajanylittäjiä. Julkinen hallinto voidaan nähdä asioiden hoitamisena sellaisina kuin ne ovat, miettimättä, että mistä johtuu se, millaisia ne ovat. Näiden taustalla olevien rakennelmien tunnistaminen on yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tarkoitus. Historiallisesti muodostunut kansallisvaltion hallinta toteutuu yksilön suhteena kansalaisuuden statukseen ja kansalaisuus on normi, johon käännytyskeskustelussakin oikeutta oleskeluun peilattiin. Hallinnan ulottuvuus tuli tutkimusaineistossani ilmi siinä, että lopulta asiaa tarkasteltiin olemassa olevan lainsäädännön ja siihen pohjautuvan menettelyn kautta. Lakia ei koettu tarvittavan muuttaa, vaikka varsinkin alkupuolella keskustelua lähdettiin liikkeelle kulttuurisesta perheen määrittämisestä ja erilaisista perhekäsityksistä. Keskustelussa kyseenalaistaminen ei ulottunut taustalla vaikuttaviin rakenteisiin ja vallan paikkoihin vaan muutoksen ja kritiikin kohteena oli lakipykälä, ei laajemmin asenneilmasto ja se, mistä lainsäädäntö johtuu. Tämän tapauksen kohdalla ei ainakaan Helsingin Sanomissa käyty yhteiskunnallista keskustelua valtiolliset rajat ylittävistä perheistä ja sen vaikutuksista rajojen venyttäjänä tai rikkojana. Niin ikään poliittinen keskustelu siitä, onko lainsäädäntö toimiva ja yhteiskunnan arvoja heijastava ei kantanut loppuun asti, vaan yhteiskunnallisen ilmiön esiin nostaminen sai juridisen sävyn ja pysähtyi siihen.

6 Johtopäätökset

Johdannossa kirjoitin, että tutkimuksessani tarkoituksena on selvittää, millaista keskustelua käytiin kolmen naisen, Irina Antonovan, Eveline Fadayelin ja Maria Kirbasovan käännytyksistä Helsingin Sanomissa, millaisia diskursseja keskustelussa ja lehtikirjoittelussa oli taustalla ja miten nämä diskurssit ovat toisiinsa kiinnittyneitä ja verkottuneita. Olen tutkielmassani tuonut esille, kuinka keskustelussa aktivoituneet ajatusrakenteet heijastavat teoreettisia rakenteita koskien maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia, toiseutta, kansalaisuutta, kansallisuutta, (globalisoituvaa) valtiota ja ihmisoikeuksiin nojaava käsitystä yksilöistä. Olen tutkimusprosessissa ensin aineistosta haravoinut teemoja ja sen jälkeen teoreettisen viitekehyksen ja käsitteistön avulla hahmottanut aineistosta diskursseja. Tällaisessa tutkimuksessa, jossa keskitytään rajattuihin tapauksiin ja yhden lehden kirjoituksiin tapauksista, tulokset eivät suoraan ole yleistettävissä tai siirrettävissä. Tulokset tuovat kuitenkin esille sen, kuinka maahanmuuttoon kietoutuvat diskurssit ovat moninaiset ja kuinka ne vaikuttavat taustalla, vaikka keskustelussa ei usein suoraan mainittu maahanmuuttoa tai käännytettäviin henkilöihin harvoin viitattiin eksplisiittisesti maahanmuuttajina.

Keskustelua ja lehden tekstejä ohjaavina ja jäsentävinä tekijöinä olivat ikä ja sukupuoli: ne vaikuttivat siihen, että ilmiö lähtökohtaisesti nousi tai nostettiin esiin. Kyse oli Helsingin Sanomien otsikoi-

ta mukailten ”mummo-ongelmasta” tai ”isoäideistä”, ei suinkaan sukupuolineutraalimmin isovanhemmista. Asetelma tuli varsin hyvin ilmi, kun aineistossa puhuttiin mummutulvasta tai isoäitityypistä ja implisiittisesti aikuisen henkilön vanhempi oli näin nainen, eli äiti. Pohdinnan arvoista on siten se, millainen olisi keskustelu ollut jos vanhemmat olisivat olleetkin isiä, isoisiä, miehiä? Vai olisiko keskustelu tai ilmiö ylipäättään nostettu esiin ja herättänyt kansanliikettä sekä saanut usean yhteiskunnan vaikutusvaltaisen toimijan kommentoimaan asiaa? Kansalaisaseman sukupuolittuneisuus on vahvasti taustalla maahanmuuton ja maahanmuuttajan käsityksissä ja sen voidaan myös nähdä kiteytyneen lainsäädännön sekä sitä toteuttavien toimeenpanevien ja soveltavien rakenteiden tasolle.

Analysissäni toin esille sen, että käännytyksen kohteena oleviin naisiin, erityisesti Antonovaan ja Fadayeliin, viitattiin heidän sukulaissuhteidensa kautta isoäiteinä tai leskenä. Esimerkiksi Fadayelin muistokirjoituksessa tämän kerrottiin olleen rehtori sekä matematiikan ja ranskan opettaja. Fadayelista puhuttiin hauraan, huollettavan naisen roolin kautta, sen sijaan, että hänen olisi esimerkiksi viitattu eläkepäiviään viettävänä opettajana, jonka terveydentila on heikko. Jossain määrin voi ehkä ajatella, että kyse on myös tietyn itsellisyyden kieltämisestä, vaikka työelämä, verojenmaksu ja siinä mielessä kansalaisvelvollisuuden ja oikeuksiin osallistuminen ovat tapahtuneet muualla kuin maahanmuuton kohdemaassa, Suomessa.

Tutkimuksessani havaitsin, että useat teemat vahvistivat ja toistivat yleistä näkemystä sallitusta maahanmuutosta, joka nojaa vahvasti työnteon ihanteeseen. Näitä teemoja oli erityisesti terveydenhuoltokulujen nostaminen mukaan keskusteluun sekä toisaalta inhimillisyyden ja oikeustajun korostaminen oleskelua puoltavina tekijöinä. Hyväksyttynä pidetty ja normalisoitu maahanmuutto on siten pääosin ja lähtökohtaisesti työperäistä. Keskustelussa tämä ideaalittyyppinen käsitys tuli näkyväksi ja samalla myös kyseenalaistui, kun usea taho, niin päättäjät kuin kansanliike ja mielipidekirjoittajat pohtivat, miten on mahdollista, että kolme iäkäästä, suomalaiseseen perheeseen monen mielestä kuuluvaa ulkomaalaista tulevat käännytetyksi, vaikka nämä eivät ole rikollisia tai verrattavissa kerjäläisiin, siis ei-toivottuna pidettyihin maahanmuuttajiin. Käännyttävät kolme naista eivät sukupuolensa, ikänsä, perhe-asemansa ja työmarkkinapaikan vuoksi sopineet niin sanottuun ideaalittyyppiseen käsitykseen maahanmuuttajista ja tulivat kohdelluksi ja viitatuiksi perhesuhteiden ja sukupuolen kautta. Yhdestä kulmasta katsottuna naiset eivät lunastaneet oikeutuksiaan osallistua julkisiin palveluihin, mutta toisaalta heidän ei katsottu edustavan samanlaista uhkatekijää kansallisuudelle kuin nuori työikäinen mies tai hedelmällisessä oleva nainen, ja näin omillaan toimeen tulemattomille naisille katsottiin kuuluvan oikeus saada jäädä Suomeen.

Keskustelussa tuotiin esille näkemys, jonka mukaan käännytys olisi huono asia, koska poislähtö Suomesta ei olisi pelkästään perheestä eroamista, vaan myös joutumista epävakaisiin tai epäsuotuisiin oloihin. Tutkimuksessani esille tuli maahanmuuttoon liitettävä uhkan ilmapiiri, ja etenkin toinen maa vastapuolena Suomelle esiintyi pelottavana tai vaarallisena. Uhka kohdistui toiseen maahan, kun Egyptin ei katsottu tarjoavan Fadayelille tarpeellista terveydenhuoltoa, Venäjä ei Antonovalle vanhustenhoitoa. Kirbasovan kohdalla Venäjä nähtiin huonona paikkana kansalaisaktivistille, joka oli kritisoinut maan sotapolitiikkaa. Toisaalta taas toisen maan ja maahanmuuton uhka kiteytyi käännytettäviin naisiin, kun asiantuntijoiden sanomana Helsingin Sanomissa varoiteltiin lakimuu- toksesta seuraavasta vanhustulvasta etenkin Venäjältä. Vaikka ilmiössä kyse oli jossain määrin epä- tyypillisenä pidetystä maahanmuutosta, olivat lähestymistavat ja argumentaatio hyvin perinteisiä. Yllättävää ei ollut esimerkiksi se, että maahanmuuton yhteydessä retorisesti vedottiin terveyden- huollon ja sosiaaliturvan kustannuksiin ikään kuin maahanmuutto olisi selkeästi hahmotettavissa ja laskettavissa oleva menoerä, joka ylittää hyvinvointivaltion kantokyvyn.

Taustalta kumpusi ajattelutapa, jossa yhteisen hyödyn yksilöllisenä velvollisuutena on palkkatyö, ja siten se myös kiinnittyy sukupuolten roolijakoon, jossa perinteisesti miehet tekevät yhteiskunnan tunnustamaa ja etuihin oikeuttavaa työtä kun taas naisten vastuulla on palkaton, mutta rakenteiden pysyvyyden kannalta keskeinen palkaton työ. Maahanmuuttoon kiinnittyvä käsitys työstä on siis hyvin perinteinen, ja työn ja maahanmuuton jatkopohdinnan kannalta mielenkiintoista olisikin poh- tia nykyisiä työelämän rakenteita sekä sitä, millainen rakenteellinen rooli on maahanmuuttajille varatulla työllä. Ovatko työelämän rakenteiden ja työpaikkojen muutokset vaikuttaneet siihen, mil- laista työtä maahanmuuttajille on tarjolla, ja mitä tosiaanakin on työ, jossa maahanmuuttajien salli- taan toimia.

Tutkimukseni tulokset tukevat näkemystä, jossa naiset nähdään epäitsenäisinä toimijoina, ja siten ulkomaalaisina, työelämän ulkopuolella olevina yhteiskunnan ja julkisen sektorin resurssien me- noeränä. Kun keskustelussa varsinkin alkupuolella kritisoitiin perheen määrittelyn ahtautta laissa, loppua kohden huomiota saivat universalismiin liittyvät kysymykset siitä, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on oikeus palveluihin ja pääsy oikeuksiin, mutta rajattua on se, kuka saa ja millä perustein tulla jäseneksi ja päästä käsiksi oikeuksiin. Keskustelu sisäänpääsyn vaatimuksista kiinnittyi siten hyvinvointivaltion perusteisiin, siihen, että maahanmuuttajan on tavallaan ansaittava paikkansa osallistumalla verojen maksuun ja työntekoon, olemalla tietynkuntoinen ja kykenevä – ei oman tai muiden varallisuuden perusteella. Se, kenet otetaan mukaan oikeuksia jakamaan, on laissa määritel- ty, eivätkä siten yksilöt ole liberalismien vapauden ihanteen mukaan missä tahansa tilanteissa vapaita ylittämään pysyvästi kansallisvaltioiden rajoja. Tässä näkyi moninaisuuden ja universalismin vas-

takkain asettaminen ja toistensa ulossulkeminen: joko oikeuksien pariin otetaan yhä useampi, mutta oikeuksia karsitaan tai sitten tiukennetaan vaatimuksia oikeuksien piiriin pääsemiseksi. (Castles & Davidson 2000, 119: Joppke 2008.) Peilaamalla sallittuun maahanmuuttoon tulee ilmi ideaali kansalaisesta, ja siitä, että kansalaisuuteen kuuluu käsityksiä iästä, sukupuolesta ja paikasta työmarkkinoilla. Julkisen vallan ohjauksessa tulonsiirtoihin ja veroihin perustuva huoltosuhde määrittää ja on taustalla siinä, kuka saa ylittää rajat ja pääsee osaksi kansalaisoikeuksia, joko osittaisia tai täysiä. Hyvinvointi, vauraus, terveydenhuolto ja resurssien riittävyys kiinnittyvät keskusteluun maahanmuutosta, ja silloin nämä sosiaaliset saavutukset nähdään kansallisina kysymyksinä, joita ulkomailta muuttavat uhkaavat.

Vaikka keskustelua määrittäväksi keskeiseksi toiminnalliseksi yhteisöksi nähtiin perhe, koen itse, että huomiota ja teoreettista pohdintaa oli tutkimuksessa tärkeätä kiinnittää siihen, millaisiin taustarakenteisiin ja ajatusrepertuaareihin keskustelu nojasi. Kansalaisuus, sekä siihen taustalla kiinnittyvät kansallisuus ja nationalismin ideologia, ovat siis vahvasti hallinnollisen rakenteen ohjaama asema, joka otetaan annettuna. Kansalaisuuden, valtion ja rajojen sosiaaliset rakenteet ovat konkreettisesti mukana lainsäädännössä, joka ohjaa ihmisten toimintaa ja antaa sille rajat. Toisaalta myös perhekäsité, jolla maahanmuuttoa hallitaan, on rajattu tiettyyn suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttavaan normiin, eli ihanteeseen ydinperheestä. Maahanmuutossa taustalla on ajatus integraatiosta muuttomaahan, ja maahanmuuttajia tarkastellaan muuttomaan yhteiskunnan määreistä ja luokituista käsin.

On pohtimisen arvoista, miksi huomiota ei kiinnitetty niihin logiikoihin, käytäntöihin tai ajatusmalleihin, jotka ylläpitävät käsitystä valtiollisista rajoista sekä siitä, ketkä ovat oikeutettuja ylittämään nämä rajat pysyvästi. On mahdollista esittää kysymys, mitä käsittelytapa kertoo suhteesta maahanmuuttoon? Onko maahanmuutto näissä tapauksissa asia, jota piti hahmottaa perheen määrittelyn lävitse vai onko niin, että koska kyseessä oli kolme iäkstä naista, heitä ei nähty ensisijaisesti tai täysvaltaisesti maahanmuuttajina? Vaikka keskustelussa kautta rantain tuli esille maahanmuuton ja sosiaaliturvan keskinäinen kytkeminen, onko kuitenkin niin, että naisten käännäminen siksi, että nämä eivät täyttäneet valtion lakiin kirjattuja ideaalityyppisen maahanmuuttajan kriteerejä, oli liian raaka asia tuoda julki? Helppoa ei ole nostaa esille sitä, että olemassa olevaan rakenteelliseen järjestelmään, johon kuuluvat kaikille universaalit oikeudet sekä yhtenäisyyteen ja samankaistaisuuteen nojaava identiteetti, kuuluu olennaisesti myös ulossulkeminen. Siten syvempien ristiriitojen kannalta huomio kiinnittyi lähempänä pintatasoa ja lailla muutettavissa olevaan asiaan eli lainsäädännön ja erityisesti ulkomaalaislainsäädännön perheen määrittelyä koskevaan pykälään.

Hyvinvointivaltiossa lähtökohtana on palveluiden tuottaminen ja vastaanottaminen julkisen sektorin kautta siten, että taloudellisesta tai sosiaalisesta asemasta riippuen yksilöt osallistuvat julkiseen rahoitukseen verovaroin ja samoin ovat palveluiden tai tulonsiirtojen vastaanottajina. Se, että maahanmuuttajalta vaadittaisiin rahallista vakuutusta järjestelmän ulkopuolelta, ei ole hyvinvointivaltion universalismin ideaan nojaavan toimintalogiikan mukaista.

Edelleen käytyä keskustelua inhimillisyydestä voidaan tulkita kahdesta näkökulmasta, ensimmäisenä tutkimuksessani vähemmälle huomiolle jääneelle kristilliselle näkemykselle perheestä ja kaikkien oikeuksista sekä toisaalta keskustelu voidaan kiinnittää yksilöllisyyteen ja ihmisoikeuksien ja niiden ihanteiden saamaan rooliin, kun kyse on oikeuksien piiriin pääsyn oikeutuksesta. Inhimillisyyden ja ihmisoikeuksia suhteella kansalaisuuteen ja universalismiin voidaan tarkastella ohuuden kautta: ovatko ihmisoikeudet jotain ohuempaa, vaikka perustavanlaatuisempaa pidettyä kuin valtion kansalaisuus. Ovatko siteet siten yleisempiä ja ovatko ne jossain määrin vähemmän velvoittavia ja vähempään oikeuttavia kuin vaikkapa hyvinvointivaltion kansalaisoikeudet? Huomiota voi kiinnittää myös siihen, antaako tietynlainen vapauden ajatus mahdollisesti myös pontta oikeuksien kaivamiselle. Onko kansalaisuuden käsitteen osittainen hylkääminen ja henkilöön sekä ihmisoikeuksiin vetoaminen myös jossain määrin suuntaamassa sitä, että kansalaisuuteen liitettäviä oikeuksia tai etuja vähennetään?

Kansalaisuuden ja kansallisvaltion rakenteet tulevat näkyviksi peilaamalla meitä toisiin, eli muihin valtioihin tai muiden maiden kansalaisiin. Jos maahanmuutto erilaisin kuulumisen ja olemisen muotojen kautta kyseenalaistaa kansalaisuuden kategoriaa, se myös saa pohtimaan demokraattista osallistumista ja enemmistön vallan oikeutusta suhteessa vähemmistöasemiin. Valtion sisällä voi olla ihmisiä, joilla ei ole mahdollisuutta tosiasiallisesti vaikuttaa siihen, mitä heidän alueelleen tapahtuu, toisaalta taas heillä saattaa olla poliittisia oikeuksia sellaiseen alueeseen, jossa he eivät asu. Siinä mielessä maahanmuutto sekä hitaasti muuntuvat ja jähmeät kansalaisuuden ja valtion kategoriat ovat haastavia demokratian ihanteisiin nähden. Ihmisoikeuksien toteutumista ja rakentumista on mahdollista tarkastella positiivisen ja negatiivisen vapauskäsitteen kautta. Positiivinen vapaus tarkoittaa sitä, että ihmisillä on oikeus vapauteen, oikeus toimia vapaasti. Negatiivinen vapaus puolestaan viittaa siihen, että ihmiset ovat vapaita yksilön rajoituksista tai riistosta. Ihmisoikeudet siten toteutuvat vapaudessa toteuttaa itseään ja toisaalta vapautena sorrosta. Positiivisen vapauden mukaan ollaan oikeuksien saajia kun taas negatiivisen vapauden mukaan pakotteet eivät rajoita yksilöitä.

Ihmisoikeuksien vähimmäismääräinen toteutuminen ei silti välttämättä takaa täysivaltaisia oikeuksia. Yksilölliset oikeudet eivät välttämättä kiinnity laajempaan poliittiseen ja demokraattiseen päätöksentekoon ja siihen osallistumiseen. Sitä kautta voidaan pohtia, mitä on suvereeni valta ja kehen se vaikuttaa. Vallan edustuksellisuus kiinnittyy demokratian ja poliittisen päätöksenteon kautta siihen, missä määrin alueella asuvilla on oikeus osallistua päätöksentekoon, mutta se kiinnittyy myös siihen, minkä katsotaan olevan vallan ja politiikan oikeutus tai lähtökohta. Onko lähtökohdaksi riittävää se, että kaikki eivät ole samalla periaatteellisella tasolla esimerkiksi edustuksellisen demokratian suhteen ja mikä on eriarvoisten henkilöiden suhde vallan kohteena olemiseen?

Yhteiskuntapoliittisesti on varsin kiinnostavaa se, kuinka tähän käännytyskeskusteluun, jossa hahmotettiin maahanmuuttoa, lainsäädännön paikkaa ja poliittisen päätöksenteon roolia, otti osaa usea toimija. Laintulkinnan, lainsäätäjien ja toimeenpanijoiden paikka ja toimintamahdollisuudet saivat keskustelussa tilaa, vaikka juridinen ja vallankäytön rajoista käyty keskustelu jossain määrin irtosi varsinaisista keskustelun kohteista ja ongelman kohdanneista henkilöistä. Se, kuinka lakia määritellään, ja millaisia sisältöjä lainsäädäntö saa, on seurausta poliittisesta määrittelykamppailusta. Yhteiskuntapoliittisesti käsitelty tema tuo esille politiikan hallinnoitumisen ja myös lainsäädännön politiikan perusteena ja lähtökohtana. Tästä antaa viitteitä keskustelun palautuminen oleskelulupapäätökseen sekä ulkomaalaislain perhettä koskevaan lakipykälään sen sijaan, että olisi pohdittu perheen määrittelyä ja perheenjäsenyyden rajoja. Näin pinnan alle jäi olemassa olevien normien sopimuksellisuus ja halu normalisoida olemassa olevat käytännöt.

Politiikan lähtökohdaksi muotoutui käydyssä keskustelussa lainsäädäntö. Yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta lait ovat kuitenkin poliittisten kamppailujen tuloksia ja poliittisin keinoin muutettavissa. Jos olemassa oleva lainsäädäntö otetaan yhteiskunnallisen keskustelun pohjaksi, sillä vahvistetaan olemassa olevaa poliittista järjestystä ja politiikka jähmettyy hallinnolliseksi rakenteeksi. Tässä mielessä keskustelussa huomiota saanut vallan kolmijako-oppi ja poliittisen keskustelun hyllyttäminen siihen vetoamalla on mahdollista nähdä yhteiskunnan hallintakeinona tai tapana ylläpitää olemassa olevia rakenteita.

Määrittelyvaltaa siitä, onko jokin oikein, annetaan lainsäädännön ja poliittis-hallinnollisten järjestelmien asiantuntijoille, kun taas poliitikkojen, kansalaisten tai mielipidevaikuttajien oikeus ja rooli keskustelun osanottajina asetettiin kyseenalaiseksi. Kun tässä kansalaisoikeusasiassa nostettiin vahvasti esille lainsäädännöllinen puoli, eli se onko olemassa olevaa lakia tulkittu oikein, ei poliittiselle keskustelulle siitä, onko asia käsitelty oikein ja toteuttaako laki yhteisön käsitystä oikeasta lopulta löytynyt laajalti sijaa, vaikka poliittisen päätöksenteon tärkeys sai myös osakseen puolustusta. Kes-

kustelussa oltiin näin ollen keskeisen yhteiskunnallisen kysymyksen äärellä: missä sijaitsee valta ja kuinka vallankäytön oikeudesta taistellaan ja miten sitä perustellaan.

Olen tutkimuksessani jättänyt tietoisesti käsittelemättä Suomen ulkomaalaislakia, johon artikkeleissa viitattiin ja vedottiin varsinkin keskustelun loppupuolella. Syynä tähän oli se, että tarkoituksenani ei ollut pohtia, millainen on ulkomaalaislain sisältö, enkä nähnyt myöskään tarkoituksenmukaiseksi viitata lakiin lähteenä. Tarkastelin tutkimuksessani julkisuudessa käytyä keskustelua, sen teemoja ja taustadiskursseja. Jos tarkastelupiste olisi siirretty siihen, miten maahanmuuttoa perustellaan ja miten hallinnossa ja sen käytännöissä tai lainsäädännössä näkyvät sosiaaliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ajattelumallit tai diskurssit, olisi silloin myös tarkempi tutustuminen lainsäädännön sisältöihin ollut tarpeen.

Helsingin Sanomien artikkeleissa käydyssä keskustelussa vedottiin lakiin ja laille annettiin tulkintavalta viittaamalla siihen olemassa olevana normina. Itse lain sisältöä ei kokonaisvaltaisesti pohdittu tai avattu, mikä ei sinänsä välttämättä ole uutisoinnille ja tekstimuodolle tyypillistä. Ilmi kuitenkin tuli lainsäädännön ja sen tulkinnan vahva rooli yhteiskunnallisen keskustelun ohjaajana, eli lainsäädäntöön vetoamisesta käytettiin poliittisena argumentointikeinona.

Vaikka laki on instrumentti, jolla toimintaa valtiossa ja yhteiskunnassa ohjataan ja vaikka sitä ei voida ohittaa, on lainsäädännön ajankohtaisuus julkisuudessa tarkistettavissa ja lait tarvittaessa muutettavissa parlamentaarisen demokratian keinoin. Laaja-alaisemmin tulkiten lain ja hallinnon käytäntöjen ottamisen poliittisen keskustelun lähtökohdaksi voidaan nähdä liittyvän managerialistiseen näkökulmaan, eli sellaiseen hallintavaltaan, jossa kyse on julkisten päätösten ja hallinnon hoitamisesta olemassa olevien rakenteellisten ja lähtökohtien puitteissa. Tällaista toimintatapaa käytetään usein taloudellisten ”välttämättömyyksien” perusteluun. On aiheellista miettiä talouden vaikutusta tai roolia poliittisten päätösten perusteluissa, sillä usein kustannussäästöjä ja julkisten varojen niukkuutta, siis talouden asettamia ehtoja, pidetään politiikan lähtökohtana ja mahdollisten toimenpiteiden ratkaisijana.

Tutkittaessa yhteiskunnallista ilmiötä, jota tutkija itse ei varsinaisesti ole rakentanut, on aiheellista pohtia, miksi asia mediassa ylipäättään nousi keskusteluun? Onko kyse siitä, että tiedotusväline, tässä tapauksessa sanomalehti, on nostanut aiheen esiin kirjoittamalla siitä ja tuomalla asian laajasti yleisön eteen. Tällöin voi kysyä, onko kyse laajemmasta ilmiöstä vai yksittäisestä huomion kohteesta ja toisaalta, kuinka yksittäinen tapaus mahdollisesti laajeni yleisemmäksi arvopohjaiseksi keskusteluksi. Katsoisin, että kiinnostus iäkkäiden maahanmuuttajien käännytykseen ja oleskeluluvan epäämisen lainvoimaisuuteen liittyi yleisempiin arvokiistoihin, mistä kertoo asian ympärille muotoutu-

nut kansanliike sekä eri vallanpitäjien osallistuminen keskusteluun. Keskustelun taustalla oli toisiinsa kietoutuneina monta keskeistä teemaa hyvinvointivaltion roolista, perheen määrittelystä, valtion rajojen ylityksestä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksista. Aiheen ja ilmiön ympärille kietoutunut tapa käsitellä asiaa, kirjoittaa ja esittää mielipiteitä, antaa viitteitä siitä, kuinka kyseisen keskustelun taustalla vaikuttaneet diskurssit yleisemmällä tasolla verkottuvat keskenään.

Kiinnostavaa on myös se, miten käännytyksiä lähestyttiin keskustelun alussa ja erityisesti Eveline Fadayelin kohdalla perheen määrittelyn kautta. Otsikoinneissa ja artikkelien peruslähtökohdissa ongelmaksi nousi suomalaisen perhekäsityksen vertautuminen toisenlaiseen perhemalliin. Yleisesti katsoen ja myöhemmin juridisesti selitettynä, Suomen lainsäädännön ja erityisesti ulkomaalaislain perhekäsite on kovin ahdas pitäytyessään ”ydinperheessä”. Tutkija voi pohtia sitä, miksi kysymystä alun perin lähestyttiin nimenomaan perheen kautta eikä ensisijaisesti maahanmuuton kautta, siten, että olisi kritisoitu iäkkään, työelämän ulkopuolella olevan ulkomaalaisen huonoja mahdollisuuksia asettua Suomeen pysyvästi. Eräs selitys on toki se, että Fadayelin oleskeluluvan myöntämättä jättämisen perusteina viitattiin siihen, että äiti ei ollut Suomen kansalaisena perheen kokoajaksi määritellyn Fadayelin pojan perhettä. Perheeseen kuulumisen tai siihen kuulumattomuuden perusteella ei voinut näin ollen saada oleskelulupaa. Pohdinnan voi toki viedä pidemmälle ja pohtia, miksi laissa lähtökohtana on implisiittisesti se, että maahanmuuttaja on työelämään osallistuva työkäinen, mies jolle lainsäädännössä on mahdollista ottaa muuttomaahan mukaan huollettavansa perheenä, joka lainsäädännössä on määritelty kulttuurisiin käsityksiin ydinperheen ihanteesta pohjautuvaksi. Naisukupuoli tuodaan esiin miesnormin poikkeamana ja tämä on ollut jäsentämässä uutisoinnin ja keskustelun alkuasetelmaa. Onko niin, että naisia ei niinkään nähdä maahanmuuttajina itsessään vaan ennemminkin maahanmuuttajan vaimoina, lapsina, tai kuten omassa tutkimuksessani isoäit(e)inä? Myös keskustelu perheen määrittämisestä ja kapeasta perheen määrittelystä jäi käsitykseen vanhemmista ja lapsista perheenjäseninä. Sukupolvi ylöspäin eli isovanhemmat irtoavat tästä perhemallista. Perheentutkimuksen kontekstissa olisi mahdollista tarkemmin pohtia, onko kyse yleisemmästäkin perheen määrittelyn suunnasta ja jos niin, niin millaisiin yhteiskunnallisiin prosesseihin tämä kiinnittyy.

Teoreettisessa viitekehityksessäni suuren roolin saaneet kansalaisuuden, kansallisuuden sekä ihmis-oikeuksien monimutkaisten käsitteiden ja niihin kiinteästi liittyvien rakenteiden pohtiminen ei saanut suoraan sijaa käydyissä puheenvuoroissa, eikä käännytyksiä esitetty esimerkkeinä väliinputoajatapauksista tai marginaalitapauksista. Kuitenkin kansallisuuden ihanteet, kuten myös kansalaisuuden normit ovat vahvasti läsnä. Ne ovat osa sitä sosiaaliskulttuurista rakennelmaa, johon maahanmuuton käsittelyssä nojaututaan. Taustarakennelmat tulivat vahvasti ilmi muun muassa siinä, mil-

laisina maahanmuuttajat nähdään, miten omaan alueeseen suhtauduttiin puolustavasti ja rajojen ylityksiä haluttiin hillitä. Lisäksi institutionalisoituneelle lainsäädännölle annettiin lähes neutraali rooli, jonka taakse arvot tai politiikka on mahdollista kätkeä. Ideologiat ja arvot vaikuttavat kuitenkin aina byrokraattisenkin rakennelman taustalla.

Globalisaation aikakaudella yksilön oikeuksia, valtion vallan murenemistä ja vapaata liikkuvuutta koskevia näkemyksiä on kolmen naisen käännytyksen kohdalla mahdollista pohtia kriittisesti. Globalisaatio on prosessi tai ilmiöiden verkottuma, jonka lähtökohtana on ollut taloudellinen kehitys ja rahamarkkinat sekä tuotannon, materiaalien ja tuotteiden maailmanlaajuinen kauppa. Tähän suhteutettuna ihmisten liikkuminen on nähty työvoimaresurssien liikkeenä ja maidenvälinen muutto on tullut tarkastelluksi hyödyn viitekehityksestä, yhtäältä työvoimatarpeen ja toisaalta verojen maksun kautta.

Delanty (2002, 95) tuo esille, että kansallisvaltio on kokenut muodonmuutoksia, joiden myötä sen hallinnollisen ja kansallinen puoli ovat irtautuneet toisistaan siten, että kansallista yhteenkuuluvuutta ei voi pitää aiemmalla tavalla koheesion rakentajana. Samaan ajatuskulkuun liittyen voidaan ajatella, että kansalaisoikeudet ja ihmisoikeudet ovat lähentyneet toisiaan, kun ihmisoikeudet ovat saaneet ylikansallista normatiivista, konkreettista sisältöä. Modernina pidetyn näkemyksen mukaan ihmisyyys ja kansalaisuus ovat toisistaan erillään olevat määritteet. Kun ihmisyyys yhdistää kaikkia, tekee kansalaisuus eroja ryhmien välille. Ihmisoikeuksiin pohjautuvan kuulumisen perusteena on ajatus ihmisistä persoonina, niin että oikeudet kiinnittyvät ihmisyyteen, olemuksellisuuteen, ei kansallisvaltion jäsenyyteen. (Delanty, 2002, 68.) Oman tutkimukseni kannalta yksilöllisyys ja persoonana ovat mielenkiintoisia kysymyksiä, sillä abstraktilla tasolla maahanmuuttoa, ihmisoikeuksia ja kansalaisuutta tarkastellaan yksilön aseman kautta, ja moderneissa kulttuureissa lähtökohtana ovat yksilö ja yksilön oikeudet (Kymlicka 2007, 29). Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan tapauksissa kuitenkin puhuttiin kollektiivista, perheestä ja sen oikeuksista olla yhdessä.

Yksilön hahmottaminen ei ole yksinkertaista, sillä yksilöä on mahdollista määrittää useasta eri näkökulmasta. Voidaan kysyä, onko yksilö toimija vai rakenteiden ja kulttuurin uusintaja. On myös pohtimisen arvoista, painotetaanko yksilöstä, yksilön vastuista ja oikeuksista puhuttaessa poliittista toimijuutta tai kapitalististen markkinoiden kuluttajaa? Nähdäänkö tuolloin yksilön kiinnittymisen kohteena kuluttaminen ja roolissa vai julkinen valta ja yhteisö, ja missä määrin yksilöä määrittää raha ja tuottavuus, missä määrin oikeudet ja ihmisarvo? Yksilön näkeminen liberalismiin ja jossain määrin kapitalismiin kautta asettaa kysymyksiä universalimille ja toisaalta myös yksilönvastuulle: kenen tehtävänä on järjestää puitteet yksilöiden tai yhteisöiden elämälle?

Maasta toiseen muuttaminen ja pyrkimys tasa-arvoiseksi kansalaisoikeuksien suhteen edellyttävät lakiin kirjattujen ehtojen täyttämistä, eikä rajojen ylitys siten ole pelkästään vapaan tahdon kysymys. Kun mennään syvemmälle kulttuurisia ajatusmalleja pohdittaessa, tullaan siihen, mikä on oikeanlaista kansalaisuutta. Kansalaisuus ja kansalaisoikeudet ovat ihanteellisesti yksilöllisiä oikeuksia koskiessaan rajatulla alueella asuvia valtion kansalaisia, mutta käsitys kansalaisuudesta oikeuksien turvaajana tai universaaleista oikeuksista joutuvat maahanmuutossa koetukselle varsinkin, jos maahanmuutto ei ole tyypillisenä pidettyä ja hyväksyttyä työperäistä maahanmuuttoa. Kansalaisuutta katsotaan usein julkisen vallan ja yksilön muodollisen ja poliittisen jäsenyyteen kuulumisen kautta, mutta maahanmuutto ja pyrkimys valtion rajojen ylittämiseen tuovat esille kansalaisuuden ja kansallisuuden sidokset ja päällekkäisyydet. Kansalaisuus ja kansallisuus kietoutuvat varsinkin maahanmuuttajakysymyksissä yhteen. Vaikka globalisaation liittyvät verkostoitumiset ja yhteenliittymät sekä teknologia tarjoavat entistä enemmän mahdollisuuksia ylittää kulttuurisia rajoja, eivät muodolliset rajanylitykset ja niiden ehdot ole yksinkertaisia tai yksilöiden ja yksittäisten instituutioiden, poliitikkojen tai laintulkitsijoiden päätettävissä.

Maahanmuuttoa on mahdollista pohtia poliittisen osallistumisen kautta kysymällä, mitä maahanmuutto ja eriasteiset oikeudelliset statukset merkitsevät suvereniteetille? Suvereeni on poliittinen valtiollinen ihanne paikasta tai jäsenten yhteisöstä, johon kuuluvat kulttuuriset käsitykset kansasta kansallisuuden ja kansalaisuuden yhteenkietoutumana. Asenteellisella tasolla, uhkia maalaillevassa diskurssissa maahanmuutto ja ulkopuolisten, ei-kansalaisten osanotto niin poliittiseen päätöksentekoon kuin sosiaaliseen kanssakäymiseenkin voidaan nähdä vakiintuneen kulttuurin uhkana. Pitkällä tähtäimellä maalattuina pelkokuvina, esimerkiksi islamin tai venäläistymisen myötävaikutuksella uhka kohdistuu politiikkaan ja suvereniteetin toimimiseen. Tätä taustaa vasten voi kysyä, millaisin perustein maahanmuuttoa vastustetaan ja onko niin sanottujen taloudellisten ja juridisten perusteiden taustalla laajempia ajatuksellisia ja arvoihin perustuvia ajatusmalleja. Myös se, että suvereenin alueella on ihmisiä keskenään erilaisissa asemissa, murentaa suvereniteetin ideaa tasa-arvoisen ja yhdenveroisten päätösten teosta ja päätösten kohteena olemisesta. Tutkimuksessani tuli konkreettisesti esille se, että maahanmuutto on moninaista, eivätkä maahanmuuttajat mahdu yhteen muottiin, mikä toisaalta asettaa ongelmalliseksi lähtökohdan, jossa puhutaan maahanmuuttajista samaan masaan valettuina.

Maahanmuuttoa ja globaaleja muuttoliikkeiden tarkastelun kannalta käsittelemäni tapaukset antavat aiheita kysyä, kelle, minne ja millä ehdoin maahanmuutto on mahdollista. Globalisaatiolle tyypillisenä pidetty valtiolliset rajat ylittävä ihmisten liikkuminen ei koske kaikkia, vaan vapaana liikkumaan nähdään eritoten työikäinen, itsensä, ei perhesuhteen kautta määritelty, länsimainen mies.

Gloaalissa maahanmuutossa keskeistä on myös se, kuka liikehtii mistä ja minne. Esimerkiksi Euroopan unioniin viitataan sen jäsenmaiden yhteisenä taloudellisena ja poliittisena sopimuksellisen yhteisönä, mutta samalla sen rakentuminen on uusien rajojen luomista sekä niiden ylittämistä koskevien pelisääntöjen, *rajoitusten*, muodostamista.

Tutkimukseni Antonovan, Fadayelin ja Kirbasovan käännytyksestä käydystä keskustelussa Helsingin Sanomissa on ollut maahanmuuton, maahanmuuttajien, kansalaisuuden, kansallisvaltion ja niiden taustalla olevien ajatusmallien tutkimista konkreettisten tapausten kautta. Tutkimuksessani olen valottanut maahanmuuttoon liittyviä moninaisia verkottumia ja vaikutusketjuja tarkastelemalla yhden keskustelun sisältöjä sekä taustalla vaikuttavia diskursseja ja ajatusmalleja.

Lähteet

- Ahponen, Pirkkoliisa 2008. Tasa-arvoa vai erojen politiikkaa? Sosiaalisesta kulttuuriseen kansalaisyhteisöön. *Janus* vol. 16 (2) 2008, 127–145.
- Anderson, Benedict 1991. *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Vastapaino: Jyväskylä.
- Barker, Chris with a Foreword by Paul Willis 2000. *Cultural Studies. Theory and Practise*. Alden Press: Oxford.
- Bauman, Zygmunt 1990. *Sosiologinen ajattelu*. Vastapaino: Juva.
- Benhabib, Seyla 2008. Twilight of Sovereignty or the Emergence of Cosmopolitan Norms? Rethinking Citizenship in Volatile Times. Teoksessa Isin, Engin F., Nyers, Peter & Turner, Bryan S. (eds) *Citizenship between Past and Future*. Routledge: London and New York.
- Benton, Ted 2006. Do we need rights? If so, what sort? Teoksessa Morris, Lydia (edit.) *Rights. Sociological perspectives*. Routledge.
- Bosniak, Linda 2008. Being Here: Ethical Territoriality and Rights of Immigrants. Teoksessa Isin, Engin F., Nyers, Peter & Turner, Bryan S. (eds) *Citizenship between Past and Future*. Routledge: London and New York.
- Castles, Stephen and Davidson, Alastair 2000. *Citizenship and Migration. Globalization and the politics of belonging 2000*. Macmillan Press Ltd: Malaysia.
- Chouliaraki, Lilie ja Fairclough, Norman 1999. *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- Delanty, Gerard 2002. *Citizenship in a global age. Society, culture, politics*. Open University Press.
- Fairclough, Norman 2003. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. Routledge: Lontoo.
- Forsberg, Hannele 2003. Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus: Helsinki, 7-15.
- Gill, Rosalind 2000. Discourse Analysis. Teoksessa Bauer, Martin W ja Gaskell, George (eds). *Qualitative Researching With Text, Image and Sound. A Practical Handbook*. SAGE Publications Ltd: Trowbridge, Wiltshire, 172-190.

- Gordon, Tuula 2002. Kansallisuuden sukupuolittuneet tilat. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.): Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino: Tampere, 37–55.
- Gordon, Tuula 2002. Kansallisuuden fyysiset, sosiaaliset ja mentaaliset rajat. Teoksessa Komulainen, Katri (toim.) Sukupuolitetut rajat. Gendered Borders and Boundaries. Joensuun yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta: Joensuu, 15–37.
- Hall, Stuart 1999. Identiteetti. Vastapaino: Tampere.
- Harinen, Päivi 2000. Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta. Nuorisotutkimusverkosto: Helsinki.
- Helén, Ilpo 2010. Hyvinvointi, vapaus ja elämänpolitiikka: Foucault’lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Gaudeamus Helsinki University Press: Tallinna, 27-48.
- Held, David 2006. Models of Democracy. Stanford University Press: Stanford.
- Held, David ja McGrew, Andrew 2005. Globalisaatio – puolesta ja vastaan. Vastapaino: Tampere.
- Hepburn, Alexa and Potter, Jonathan 2004. Discourse analytic practice. Teoksessa Seale, Clive; Gobo, Giampietro; Gubrium, Jaber F. and Silverman, David (toim.) Qualitative Research Practice. SAGE Publications Ltd: Trowbridge, Wiltshire, 168-184.
- Hurrell, Andrew 2007. On Global Order. Power, Values, and the Constitution of International Society. Oxford University Press: New York.
- Jallinoja, Riitta 2006. Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Gaudeamus. Helsinki.
- Joppke, Christian 2008. Transformation of Citizenship: Status, Rights, Identity. Teoksessa Teoksessa Isin, Engin F., Nyers, Peter & Turner, Bryan S. (eds) Citizenship between Past and Future. Routledge: London and New York.
- Komulainen, Katri 2002. Kansallisen ajan esitykset oppikoulun juhlissa. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.): Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino: Jyväskylä, 133–154.

- Kuusela, Pekka 2006. Kansalaisuus, modernisaatio ja globaali aika. Teoksessa Saastamoinen, Mikko ja Kuusela, Pekka (toim.) Kansalaisuuden ääriäiviöjaja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Yliopisto Kustannus Palmenia-sarja: Helsinki, 26-52.
- Kuusela, Pekka ja Saastamoinen, Mikko 2006. Kansalaisuuden ulottuvuudet. Teoksessa Saastamoinen, Mikko ja Kuusela, Pekka (toim.) Kansalaisuuden ääriäiviöjaja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Yliopisto Kustannus Palmenia-sarja: Helsinki, 9-25.
- Kymlicka, Will 2007. The new debate on minority rights (and postscript). Teoksessa Laden, Anthony Simon and Owen, David (eds.). Multiculturalism and Political Theory. Cambridge University Press: Cambridge, 25-59.
- Lee, Raymond M. 2000. Unobtrusive Methods in Social Research. Open University Press: Iso-Britannia.
- Lister, Ruth 2003. Citizenship. Feminist Perspectives. Second Edition. Palgrave Macmillan.
- Marshall, T.H. 1950. Citizenship and Social Class. Teoksessa Marshall, T.H ja Bottomore, Tom 1992. Citizenship and Social Class. Pluto Press: Eastbourne.
- Morris, Lydia 2006. Sociology and rights – an emergent field. Teoksessa Morris, Lydia (toim.) 2006. Rights. Sociological perspectives. Routledge.
- Nevala, Seija-Leena 2002. Kansakunta pienoiskoossa – Lotta- ja suojeluskuntaperhe. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.): Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino: Tampere, 93–117.
- Nätkin, Ritva 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) 2003. Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus: Helsinki, 16–38.
- Paltridge, Brian 2006. Discourse Analysis. An introduction. Continuum: London and New York
- Pylkkänen, Anu 2008. Miten oikeus määrittelee perheen? Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.) 2008. Perhesuhteet puntarissa. Palmenia Helsinki University Press: Helsinki, 71–92.
- Rigo, Enrica, 2005. Citizenship at Europe's Borders: Some Reflections on the Post-Colonial Condition of Europe in the Context of EU Enlargement. Citizenship Studies, Vol. 9, No. 1, 3–22.
- Rigo, Enrica 2009. Rajojen Eurooppa. Like: Keuruu.

- Ronkainen, Jussi 2009. Väliiviivakansalaiset. Monikonsalaisuus asemana ja käytäntönä. Joensuun yliopisto, yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta: Joensuu.
- Saastamoinen, Mikko 2010. Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja: Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus. Teoksessa Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Gaudeamus Helsinki University Press: Tallinna, 230–253.
- Saastamoinen, Mikko ja Kuusela, Pekka 2006. Kohti myöhäismodernin kansalaisuuden haasteita. Teoksessa Saastamoinen, Mikko ja Kuusela, Pekka (toim.) Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Yliopisto Kustannus Palmenia-sarja: Helsinki, 137–149.
- Seale, Clive 2004. Validity, reliability and the quality of research. Teoksessa Seale, Clive (toim.) 2004. Researching Society and Culture. SAGE Publications Ltd: Trowbridge, Wiltshire, 71-83.
- Simmel, Georg 2005. Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917. Gaudeamus: Helsinki.
- Tonkiss, Fran 2004. Analysing text and speech: content and discourse analysis. Teoksessa Seale, Clive (toim.) 2004. Researching Society and Culture. SAGE Publications Ltd: Trowbridge, Wiltshire, 85-97.
- Urponen, Maija 2010. Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa Saresma Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) 2010. Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino: Tampere, 292–304.
- Väisänen, Anne. 2006. Kuka kelpaa kansalaiseksi? Naiseus, äitiys ja kansalaisuuden sukupuoliset ulottuvuudet. Teoksessa Saastamoinen, Mikko ja Kuusela, Pekka (toim.) Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Yliopisto Kustannus Palmenia-sarja: Helsinki, 116–136.
- Wodak, Ruth 2004. Critical discourse analysis. Teoksessa Seale, Clive; Gobo, Giampietro; Gubrium, Jaber F. ja Silverman, David (toim.) 2004. Qualitative Research Practice. SAGE Publications Ltd: Trowbridge, Wiltshire.
- Young, Iris Marion 2007. Structural injustice and the politics of difference. Teoksessa Laden, Anthony Simon and Owen, David (eds.). Multiculturalism and Political Theory. Cambridge University Press: Cambridge, 60-88.

Yuval-Davis, Nira 1997. Gender & Nation. Sage Publications Ltd.: London.

Aineistolähteet

Sairas ihmisoikeusaktivisti aiotaan käännättää 8.6.2008 HS Kotimaa

Kansalaisaktivisti Maria Kirbasovaa uhkaa käännitys loppuviikosta 10.6.2008 HS Kotimaa

Hallinto-oikeus: Kirbasovan käännytystä ei keskeytetä 11.6.2008 HS Kotimaa

Kansalaisaktivistin käännetyksestä Venäjälle valitettiin jälleen 12.6.2008 HS Kotimaa

Laki ei vastaa käsityksiämme perhesiteistä 12.6.2008 HS Mielipide

Mikä ei ole kohtuutta, ei ole oikeutta 12.6.2008 HS Pääkirjoitus

Kirbasovan karkotus keskeytetään 13.6.2008 HS Kotimaa

Arkipiispa Leo: Ulkomaalaislaki ei tunne vanhusten kunnioitusta 15.6.2008 HS Kotimaa

Uusi ääni Kremlin kellossa 29.6.2008 HS Sunnuntai

Seurakunnat suojelevat perhesiteitä 1.7.2009 HS Kaupunki (Tausta)

Venäläinen ihmisoikeusaktivisti saa jäädä Suomeen 19.6.2009 HS Kotimaa

Suomi haluaa karkottaa perheen isoäidin takaisin Egyptiin. 1.7.2009 HS Kaupunki

Poliisi antoi egyptiläisrouvalle kuukauden aikaa poistua maasta 2.7.2009 HS Kaupunki

Poliisi voi hakea myös kirkon kätköistä 2.7.2009 HS Kaupunki (Poiminta)

Kohtuullisuutta karkotuspäätöksiin 2.7.2009 HS Pääkirjoitus

Viranomaisilla outo perhekäsitys 3.7.2009 HS Mielipide

Maahanmuuttoministeri ei puutu ”mummo-ongelmaan” 3.7.2009 HS Kaupunki

Eduskunta voisi pelastaa egyptiläismummon 3.7.2009 HS Kaupunki (Utisanalyysi)

Suomessa perheenjäsenen käsite suppeampi kuin EU:ssa 4.7.2009 HS Mielipide

Arkipiispat vetosivat egyptiläisnaisen oleskelun puolesta 6.7.2009 HS Kaupunki

Tutkija: Viranomaisten perhekäsitys ei vastaa suomalaisten arkitodellisuutta 7.7.2009 HS Kaupunki

Isoäiti on tärkeä osa elämää, vaikkei kuuluisi ydinperheeseen 7.7.2009 HS Kaupunki

Pojat valmistelevat isoäidin paluumuuttoa 7.7.2009 HS Kaupunki

Me kaikki tarvitsemme isovanhempia 8.7.2009 HS Mielipide

Karkotuspäätös punnittava uudelleen 8.7.2009 HS Pääkirjoitus

Makedonialainen isoäiti sai jäädä Suomeen 9.7.2009 HS Kaupunki

Maahanmuuttojohtaja: Laajempi perhekäsitys toisi Suomeen vanhustulvan 9.7.2009 HS Kaupunki

Inhimillisyyttä 10.7.2009 HS Pääkirjoitus

Miksi kerjäläisiä ei karkoteta? 10.7.2009 HS MieliPide

Maahanmuuttajien ikääntyminen on tiukka paikka terveydenhuollolle 10.7.2009 HS Kotimaa

Ahtisaari kritisoi egyptiläisen isoäidin käännytystä 13.7.2009 HS Kaupunki

Mielenosoittajan tukivat egyptiläistä isoäitiä 15.7.2009 HS Kaupunki

Egyptiläinen isoäiti sai lisäaikaa jäädä Suomeen 16.7.2009 HS Kaupunki

Egyptin perustuslaki takaa kansalaisilleen tasavertaiset oikeudet 31.7.2009 HS MieliPide

Hallinto-oikeuskin epäsi egyptiläisnaiselta oleskelun Suomessa 4.9.2009 HS Kaupunki

Kohtuuton laki on muutettava 5.9.2009 HS Pääkirjoitus

Kirkko tarjoaa yhä turvapaikkaa egyptiläisrouvalle 10.9.2009 HS Kaupunki

Eveline Fadayer yrittää valittaa oleskeluluvan epäämisestä 26.9.2009 HS Kaupunki

Egyptiläinen Eveline Fadayer käännytetään joulukuussa Suomesta 18.11.2009 HS Kaupunki

Oikeus kielsi isoäiti Fadayerin karkotuksen Suomesta toistaiseksi 20.11.2009 HS Kaupunki

Eveline Fadayer voisi jäädä Suomeen 22.11.2009 HS Kaupunki (Näkökulma)

Arkipäivän rasismi elää 6.1.2010 HS Kulttuuri

Venäläisvanhuksen käännytys siirtyi toistaiseksi 11.2.2010 HS Kaupunki

Mummoja ei saa jättää ilman sosiaaliturvaa 13.2.2010 HS Pääkirjoitus

Karkotusta odottavalle ortodoksien suojaa 16.2.2010 HS Kotimaa

Muutamissa maissa auttamisesta sakotetaan 25.2.2010 HS Kotimaa (Tausta)

Egyptiläinen ja venäläinen isoäiti käännytetään Suomesta 9.3.2010 HS Kaupunki

Isoäitien käännytys ei ehkä loppuun käsitelty 10.3.2009 HS Kaupunki

Omaiset miettivät jo piilopaikkoja käännyttävälle isoäideille 12.3.2010 HS Kotimaa

Isoäiti kuuluu perheeseen 15.3.2010 HS MieliPide

Päätäjät vain levittelevät käsiään karkotuspäätöksille 18.3.2010 HS MieliPide

Ulkoministeri ei käännyttäisi isoäitejä 19.3.2010 HS Kotimaa

Piispat vetosivat käännyttävien isoäitien puolesta 17.3.2010 HS Kotimaa

Isoäidit saivat uutta toivoa 26.3.2010 HS Kotimaa

Vuoden lehtikuva kertoo tuhotusta metsästä 27.3.2010 HS Kulttuuri

Hallberg ylitti toimivaltansa 1.4.2010 HS Kotimaa

Ulkomaalaislain muutos toisi satoja mummoja Suomeen vuosittain 8.4.2010 HS Kotimaa

Fadayelin uusikin hakemus hylättiin 13.4.2010 HS Kaupunki

Äiti ei lähde mihinkään 25.5.2010 HS Kaupunki

Isoäitien käännytykset nousivat uutiseksi myös Venäjällä 26.5.2010 HS Kotimaa

Lainmuutos jämähti alkutekijöihin 26.5.2010 HS Kotimaa

Poliisi määräsi Eveline Fadayelin ostamaan lentolipun 26.5.2010 HS Kotimaa

Lakiesitys valmistuu syksyllä 27.5.2010 HS Kotimaa

Lakimuutos voisi tuoda Suomeen satoja mummoja 27.5.2010 HS Kotimaa (Poiminta)

Mummoni ja Montesquieu 27.5.2010 HS Kotimaa (Näkökulma)

”Eikö presidentinkään sana paina?” 27.5.2010

Harkintavaltaa ulkomaalaislakiin 27.5.2010 HS Pääkirjoitus

Virasto varjelee käännytyksissä yhteistä linjaa 28.5.2010 HS Kotimaa

Professori Martti Koskeniemi: ”Sekoilu paljasti pelkuruuden” 29.5.2010 HS Kotimaa

Nykylaki sallii inhimillisen harkinnan 28.5.2010 HS Kotimaa (Poiminta)

Putin: Me suhtaudumme teihin samalla tavalla kuin te meihin 28.5.2010 HS Kotimaa

Seurakunta suojaa Eveline Fadayelia 29.5.2010 HS Kotimaa (Poiminta)

”Mummot jäävät Suomeen” 1.6.2010 HS Kotimaa

Lääkärintodistus sai poliisin lykkäämään Antonovan käännytystä 3.6.2010 HS Kotimaa

Kirkko haluaa puhua perhekasitteestä 3.6.2010 HS Kotimaa

Sairaalavuode odottaa huonokuntoista Antonovaa Viipurissa 3.6.2010 HS Kotimaa

Kyse ei ole vaan kahdesta mummosta 4.6.2010 HS Mieliä

Irina Antonovan vävy kanteli poliisista oikeuskanslerille 5.6.2010 HS Kotimaa

Antonovan omaiset lopettivat vastarinnan 8.6.2010 HS Kotimaa

Eveline Fadayel ei poistunut Suomesta määräaikana 14.6.2010 HS Kotimaa

Irina Antonovan käännytyksen vaiheita 16.6.2010 HS Kotimaa

Tuomio tulee isoäidille sairaalaan 16.6.2010 HS Kotimaa

Yli sadan turvapaikanhakijan käännytys estetty EIT:ssä 16.6.2010 HS Kotimaa

EIT esti isoäiti Antonovan käännytyksen 17.6.2010 HS Kotimaa

Rohkeutta asettua ihmisten puolelle 21.6.2010 HS Kotimaa (Välihuomio)

Venäläisisoäidin tukiryhmä kuuli lähdöstä vasta radiosta 23.6.2010 HS Kotimaa

Kesä jatkoaikaa käännytykseen 5.7.2010 HS Kotimaa

Isoäiti Fadayel saa täsmentää kuntoaan 6.7.2010 HS Kotimaa

Esitys ”mummolaiksi” kerää arvostelua 10.8.2010 HS Kotimaa

Zyskowicz arvostelee ”mummolain” valmistelun jatkamista 11.8.2010 HS Kotimaa

Sisäministeriö ei anna löysempiä ohjeita ulkomaalaislakiin 18.8.2010 HS Kotimaa

Egyptiläinen isoäiti voi jäädä toistaiseksi Suomeen 31.8.2010 HS Kotimaa

Maahanmuuttoministeri hävisi väännön isoäitipykälästä 28.10.2010 HS Kotimaa

Iäkäs vanhempi saa oleskeluluvan vain harvoin 4.11.2010 HS Kotimaa

Kymmenet iäkkäät vanhemmat jääneet KHO:ssa vaille oleskelulupaa 11.11.2010 HS Kotimaa

Egyptiläisisoäidin oleskelulupa sai jatkoa 2.1.2011 HS Kotimaa

Egyptiläinen isoäiti Eveline Fadayel kuoli 12.1.2011 HS Kaupunki

Suomi koitui isoäidin kohtaloksi 14.1.2011 HS Kotimaa

Venäläinen isoäiti Maria Kirbasova kuoli 20.7.2011 HS

Suomesta käännytetty venäläinen isoäiti kuoli 16.8.2011 HS Kotimaa